

Doktori (PhD) értekezés

A Magyar Királyi Honvédség és a leventemozgalom jelvényei, 1938–1945

Sallay Gergely

Debreceni Egyetem

BTK

2008

Én, Sallay Gergely, teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
<i>Jelvények a (had)történelemben</i>	<i>5</i>
<i>Katonai jelvények az állandó hadseregek korában</i>	<i>7</i>
<i>Katonai jelvények az Osztrák-Magyar Monarchiában és a Magyar Királyságban.....</i>	<i>8</i>
A Magyar Királyi Honvédség jelvényeinek rendszere, 1938–1945.....	11
<i>Kísérletek a jelvényrendszer szabályozására</i>	<i>12</i>
<i>Szolgálati jelvények</i>	<i>18</i>
<i>Ügyességi jelvények.....</i>	<i>18</i>
<i>Különböző megkülönböztető jelvények.....</i>	<i>20</i>
<i>Csapattiszti- és vitézi jelvény.....</i>	<i>23</i>
<i>Magyar katonai jelvények a nyilas hatalomátvétel után</i>	<i>24</i>
<i>Idegen államok katonai jelvényei a Magyar Királyi Honvédségben.....</i>	<i>27</i>
<i>Magyar katonai jelvények külföldi egyenruhán.....</i>	<i>29</i>
<i>Alakulatjelvények a második világháborúban.....</i>	<i>29</i>
A leventemozgalom jelvényei a második világháború idején.....	33
A jelvények tervezői és gyártói.....	35
A magyar katonai jelvények szimbólumai, 1938-1945	35
Igazolványok, papíralapú emlékek.....	37
KATALÓGUS.....	39
Hivatalos jelvények.....	40
<i>Csapattiszti jelvény.....</i>	<i>40</i>
<i>Ügyességi jelvények.....</i>	<i>41</i>
<i>Ügyességi kitüntetések, illetve jelvények rendszere 1920–1935 (1944) között és 1944- ben</i>	<i>51</i>
<i>Lövészkötelezettek jelvénye</i>	<i>78</i>
<i>Ejtőernyős jelvények.....</i>	<i>80</i>
<i>Határvadász és hegyi alakulatok megkülönböztető jelvényei.....</i>	<i>95</i>
<i>Határvadász őrsparancsnoki jelvény</i>	<i>99</i>
<i>Tábori csendőr- és csapatcsendőr jelvények.....</i>	<i>100</i>
<i>Sportügyességi jelvények.....</i>	<i>103</i>
<i>Egyenruhával el nem látott honvédek és munkaszolgálatosok megkülönböztető jelzései </i>	<i>110</i>

<i>Teljesítményjelvények</i>	111
<i>A légielő jelvényei</i>	119
<i>Félhivatalos jelvények</i>	123
<i>Haditudósító csapatjelvény</i>	123
<i>A M. Kir. „Kinizsi Pál” Honvéd Központi Altiszt-, illetve Tiszthelyettes-képző Iskola jelvénye</i>	124
<i>A gyorsfegyvernem csapatnemjelvényei</i>	125
<i>Páncélos átképzési jelvények</i>	130
<i>Hegyvezető jelvény</i>	133
<i>Rohamtüzér jelvények</i>	134
<i>A Szent László hadosztály jelvénye</i>	135
<i>Nem-hivatalos jelvények (alakulatjelvények)</i>	138
<i>Seregtestek alakulatjelvényei</i>	138
<i>Csapattestek alakulatjelvényei</i>	141
<i>Munkaszolgálatos alakulatjelvények</i>	158
<i>A Magyar Királyi Honvéd Légierő alakulatjelvényei</i>	164
<i>Vegyes katonai jelvények</i>	171
<i>Próbaveretek</i>	182
<i>Emléktárgyak</i>	183
<i>Levente jelvények</i>	184
A TÉMÁVAL KAPCSOLATOS IRODALOM VÁLOGATOTT JEGYZÉKE	201

Mellékletek (külön kötetben)

<i>1. számú melléklet: Képmelléklet (tárgyfotók, viselési fotók, grafikák)</i>	1
<i>2. számú melléklet: A szövegben előforduló egyes katonai és egyenruházati szakkifejezések</i>	161
<i>3. számú melléklet: Kimutatás a sportügyességi jelvények viselésére jogosult személyekről a Honvédségi Közlöny adatai alapján, 1942–1944</i>	163

Bevezetés

„A mellemre kitűztem a rézmedáliát” – énekelte büszkén a „Harminckettes baka” a közismert nótában. S nem véletlenül. A fegyveres erők tagjai minden korban örömet hordták a kitüntető és megkülönböztető jelvényeket, hiszen azok felkeltették a külvilág érdeklődését, s kifejezésre juttatták viselőjük rátermettségét, valamint a mögötte álló komoly intézményi háttérrel. A jelvények tehát tárgyi mivoltukon túlmutatva, eszmeiségük által a társakkal egybekötötték, érdemeikről számot adva öntudatosabbá tették a katonákat.

Jelvények a (had)történelemben

A megkülönböztető jelek és jelzések régtől fogva fontos szerepet játszottak az emberiség történetében, hiszen általuk vált azonosíthatóvá barát, illetve ellenség. Háborúban, amidőn élet-halál kérdése lehetett, hogy ellenség és szövetséges, vezető és beosztott, tapasztalt katona és újonc kiléte megállapítható legyen, jelentőségük megsokszorozódott. Így az idők során kialakultak a katonai jelzések (jelvények, rangjelzők és egyéb díszítmények).

Hérodotosz leírása szerint már a károk (Karia ókori lakói) címeres sisakot és pajzsot viseltek, s ugyanígy az ókori római hadsereg légióinak katonái is pajzsukra festve hordták alakulatuk megkülönböztető jelvényét. A Római Birodalom haderejében már kialakult a rang és fegyvernem szerinti beosztás is, bár a speciális feladatkört betöltő katonákat akkor még főleg különleges harci eszközeik közelségéről lehetett felismerni. A vizuális kommunikáció harctéri jelentőségét mutatja, hogy még a szászok, az ókori értelemben vett „egyenruha” viselésétől elzárkózó harcosok is alkalmaztak megkülönböztető jelzéseket pajzsaikon. A koraközépkorban a katonai jelzések nagy változáson mentek keresztül. Kialakultak a címerek, használatba kerültek a katonai zászlók. Helyi háborúkban, szomszédos földesurak összecsapásai során hűbérúr és hűbéres egyszerű, ám az összetartozást kifejező külsőt öltött: a harcosok földesuruk címerét viselték ruházatukon, fegyverzetükön. A kereszties hadjáratokban a lovagok nemzetiségüknek, rendjüknek megfelelő színű keresztet viseltek öltözetükön, felszerelésükön. Az egyes államok (uralkodók) hadseregei által vívott háborúk során az azonos oldalon harcba szálló nemesek sokszínű és változatos címerhasználatára egyre nagyobb zavart okozott, így megkezdődött a nemzeti jelleg irányába mutató jelképek mind

egységesebb használata. Ez a tendencia a koraújkorban is folytatódott.¹ Tulajdonképpen megállapítható, hogy az állandó hadseregek egyenruháinak (tehát az egységes ruházati rendszereknek) XVIII–XIX. századi kialakulását megelőző időszakban, vagyis amikor az azonos oldalon harcolók ruházata még messze nem volt egységes, a ruházaton viselt jelvények azonosító szerepet töltöttek be az egyes hadseregeken belül, azaz ismertetőjelként szolgáltak.²

A jelvények polgári megközelítésben is nagy jelentőséggel bírtak (és bírnak). Jelképeikkel társadalmi viszonylatokra utaltak, megkülönböztettek, kifejezést adtak hovatartozásnak és meggyőződésnek, s ami különösen fontos: egy-egy korszak léggörét, gyakran művészeti stílusainak jegyeit is magukon viselték. A polgári értelemben vett jelvények a XVIII-XIX. századi forradalmak szülöttei voltak (ilyenek az 1789-es és 1848-as francia forradalmak kék-fehér-vörös vagy frígiai sapkás nőalakot ábrázoló fémjelvényei, illetve az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc kokárdája is). Az ipari és polgári forradalmakat követő időszakokban már természetes volt, hogy a növekvő számú egyesületek és pártok tagsága jelvényekkel tette láthatóvá hovatartozását. Magyar viszonylatban a „lakossági” jelvény-viselés „virágkora” a kiegyezést követően érkezett el.³ A különféle egyesületek, szervezetek (pártok) szaporodásával egyenes arányban nőtt az egyesületi jelvények megrendelőinek és viselőinek száma is. (Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy a jelvények térnyerésében fontos szerepet játszott a technikai fejlődés, az iparosodás által biztosított háttér, amely lehetővé tette a jelvények tömeges gyártását.) A jelvények az első világháború idejére nemzetközi és magyar viszonylatban egyaránt a teljes társadalom által értett, elfogadott és tömegesen alkalmazott népszerűsítő eszközökké váltak, s nem mellékesen megélhetési forrást biztosítottak az egyre-másra születő jelvénykészítő üzemek tulajdonosainak és alkalmazottainak.

A jelképek, jelvények szerepét több nagyhatalom is felismerte a XX. században. Mind a hitleri Németország, mind a Szovjetunió önálló, eredeti ötletekkel állt elő a jelképek terén, s használta fel azokat a közhangulat fanatizálására, a politikai szerepvállalás ösztönzésére és (a második világháborúban) a harci kedv erősítésére. Nem véletlen tehát, hogy e két ország a jelvénygyártás és -viselés terén is nagyhatalomnak számított.

¹ Cole, Howard: *Formation Badges of World War 2. Britain, Commonwealth and Empire*. London, 1973. 8. o.; Rosignoli, Guido: *The Illustrated Encyclopedia of Military Insignia of the 20th Century. A Comprehensive A–Z Guide to the Badges, Patches and Embellishments of the World’s Armed Forces*. London, 1987. 7. o.; Wilkinson-Latham, Robert: *Discovering British Military Badges and Buttons*. Princes Risborough, 2002. 4. o.; Bárczay Oszkár: *A heraldika kézikönyve*. Budapest, 1897. 2–5., 322–323. o.

² Sombart, Werner: *Háború és kapitalizmus*. Budapest, é.n. 175–176. o.

³ Ring Gizella: *A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum jelvényei*, I. rész. In: *A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum évkönyve 1981–1982*. Budapest, 1983. 161–162. o.

Katonai jelvények az állandó hadseregek korában

A XVIII-XIX. század – az állandó tömeghadseregek megjelenésével – a jelzések, jelvények terén is újat hozott. A modern értelemben vett egyenruhák bevezetése és viselése – egész hadseregek, illetve azokon belül egyes alakulatok megkülönböztetésére – alapvető követelménnyé vált, csakúgy mint a katonák státuszának azonosítása rang-, haderő- és fegyvernemi jelzések (színek, számok, különleges viseletek) által.⁴ A jelvények (jelzések) mind az uniformizálás, mind a megkülönböztetés terén fontos szerepet kaptak. Az uralkodói, állami, nemzeti szimbólumok használata az előbbi, a fegyvernemi- és alakulatjelvények az utóbbi célt szolgálták. A jelvények azonban mindkét szempontból az együvé-tartozás érzését növelték, a katonák összetartását segítették elő.

A brit hadsereg részére például 1751-ben bocsátottak ki a hivatalos alakulatjelvények és az egyes ezredek jelölő számok megjelenítésére és viselésére vonatkozó királyi rendeletet, amely egyúttal – az egységesség érdekében – megtiltotta a korábban elterjedt, az alakulatok tulajdonosainak személyes címerein alapuló egyéni ezredjelvények használatát.⁵ A Habsburg birodalmi, majd az osztrák-magyar haderőben elsősorban az egyenruha színösszeállítása segített az egyes alakulatok megkülönböztetésében. A XIX. század második felére azonban a katonai viselet egyre praktikusabbá és tömeggyártásúvá vált, a háborúk tapasztalatai pedig a rejtőszínek (terepszínek) alkalmazásához vezettek. Az egységesülő, „elszürkülő” katonai öltözet még jelentősebb szerephez juttatta a jelvényeket, amelyek hírül adták a katona rangját, hovatartozását (fegyvernem és alakulat), s kitüntetéseiével együtt szemlélve már szinte egész pályafutását ismerhette a szemlélő. Fontosabbak tehát ezek a „díszítmények”, mint amilyenek elsőre tűnhetnek.

A téma gyakorlati megközelítése mellett azonban nem szabad megfeledkezni a jelvények szimbólumszerepéről sem. Az idők során funkcionális kellékből fokozatosan stilizált jelképpé (is) átalakuló jelvények az egyszerűbb, de jobban kihasználható öltözéken is megőriztek valamit a régi egyenruha pazarságából, s a rang, az alakulat és a fegyvernem meghatározásán kívül a hadsereghez és az alacsonyabb egységhez való lojalitást is kifejezték a katona szempontjából. A jelvények azonban azt is mutatják, hogy az általuk szimbolizált

⁴ A modern kori európai és magyar egyenruha kialakulására lásd: Barcy Zoltán: *Évszázadok egyenruhái*. Budapest, 1991.; Barcy Zoltán – Somogyi Győző: *Királyért és hazáért. A m. kir. honvédség szervezete, egyenruházata és fegyverzete, 1868–1918*. Budapest, é. n.; Ságvári György – Somogyi Győző: *Nagy huszárkönyv*. Budapest, 1999.; Ságvári György: *Állami és uralkodói szimbólumok a magyar uniformis jelrendszerében*. In: Hausner Gábor – Kincses Katalin Mária – Veszprémy László (szerk.): *A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 4*. Budapest, 2001. 115–131. o.

⁵ Wilkinson-Latham: i.m. 4. o.

alakulat (vagyis közösség) elfogadta tagjaként a katonát, aki ezt bátorságával, rátermettségével és képességeivel érthette el.

Katonai jelvények az Osztrák-Magyar Monarchiában és a Magyar Királyságban

Osztrák-magyar vonatkozásban a katonai jelvények hőskora a XIX-XX. század fordulója és főként az első világháború időszaka volt. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében ebben az időben vezették be a legénység teljesítményeinek elismerésére és ösztönzésére az ügyességi kitüntetések (amelyek elnevezésükben *kitüntetések*, külalakjuk alapján azonban valójában *jelvények* voltak), míg a hosszú világháborús frontszolgálat alatt összekovácsolódott alakulatok katonái együvé tartozásuk kifejezésére, saját kezdeményezésre nem-hivatalos, de annál népszerűbb alakulatjelvényeket gyártattak és viseltek. Ez utóbbiaknak viselését rendeleti úton többször szabályozták, szimbólumértéküket (és általában a jelvényeknek a társadalomban és a hadseregben betöltött fontos szerepét) azonban bizonyítja, hogy a harctéri „divattá” váló jelvényviselést igazából nem sikerült korlátok közé szorítani.⁶

Az első világháborút követő időszak magyarországi eseményei során (a pacifista irányultságú Károlyi-kormányzat idején) először jelentőségüket veszítették a hadseregben korábban használt jelvények, majd (a Tanácsköztársaság hónapjaiban) a közéletben és a haderőben egyaránt megjelentek új, a nemzeti szimbólumrendszer elemeitől teljesen idegen jelképek: a szovjet mintára átvett ötágú vörös csillag, illetve a sarló és a kalapács, amelyek a jelvények útján a polgári és a katonai ruházaton is helyet kaptak. A fenti – katonai jelvényekre vonatkozó hivatalos intézkedésekben „szegény” – korszakból érdekességként ki lehet emelni, hogy 1919 januárjában Böhm Vilmos hadügyminiszter jelvényt rendszeresített a tényleges katonai szolgálatot teljesítő tisztek, altisztek és „köztársasági katonák” részére. Ennek az általános rendeltetésű, rendfokozatra való tekintet nélkül viselhető jelvénynek egyik legfontosabb funkciója a korábbi, uralkodói névjelet hordozó sapkarózsa helyettesítése volt. Mivel az ország fegyveres erejét szimbolizáló, s egyben a legfelsőbb hadúr helyett a nép hatalmát propagáló, hivatalos jelvényről van szó, feltétlenül figyelmet érdemel szimbolikája is. A jelvény nemzeti színeket kombináló előlapján „MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG” köriratban, domb mögül felkelő Nap sugarainak előterében kiterjesztett szárnyú turulmadár és

⁶ A témáról bővebben lásd: Sallay Gergely: „Az éremművészet aprópénze.” Propaganda az Osztrák-Magyar Monarchia világháborús numizmatikájában. In: Hausner Gábor – Kincses Katalin Mária – Kreutzer Andrea (szerk.): A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 5. Budapest, 2002. 85–112. o.

két keresztbe fektetett kard grafikája kapott helyet.⁷ Az alapvetően új politikai értékrendet sugárzó jelvény tehát mégis egy ősi nemzeti (egyben az uralkodói hatalom szellemiségével szembenállást kifejező) jelképet: turulmadarat ábrázol, s érdemes kiemelni, hogy a mitológiai madárnak éppen ez az első megjelenése a hivatalos magyar katonai jelvényeken. Az 1919. január végén bevezetett jelvény azonban nem volt hosszú életű, hiszen a Tanácsköztársaság márciusi kikiáltása a katonai szimbólumok terén is új korszak kezdetét jelezte.

Az 1918-1920 közötti zűrzavaros történelmi periódust követően hivatalba lépő államfő, Horthy Miklós kormányzó nevével fémjelzett új korszak kezdetét a szimbólumok terén végbement „rendszerátalakítás” is jelezte. Az új politikai rendszer jelképtárában szereplő hagyományos nemzeti szimbólumok (a magyar Szent Korona, a kettőskereszt, a turul) egyfelől a szovjet jelképek ellenpontjaként, másrészt az új rendszer ideológiai háttérének kifejezésekként, a keresztény-nemzeti jelleg hangsúlyozásaként jelentek meg. Természetes, hogy az újjáalakuló magyar haderő (Nemzeti Hadsereg, majd Magyar Királyi Honvédség) is ezeket a tradicionális, a társadalmi kohéziót és identitást biztosító és kifejező, történelmi folytonosságot sugalló jelképeket alkalmazta egyenruházatán. Az új nemzeti hadsereg jelvényeinek egy részét az Osztrák-Magyar Monarchián belüli Magyar Királyság fegyveres erejétől örökölte. Ilyen volt például a későbbiekben részletesen tárgyalt ügyességi kitüntető jelvények családja. Ugyanakkor teljesen új tervezésű, hangsúlyozottan a magyar nemzeti jelleget sugárzó katonai jelvényként jelent meg példának okáért az egyes fegyvernembeli csapatoknál szolgálatot teljesítő tisztek megkülönböztetésére 1920-ban rendszeresített csapattiszti jelvény. Megállapítható tehát, hogy a jelvények egyrészt az 1918 előtti és az 1920 (1922) utáni Magyar Királyi Honvédség jogfolytonosságát tükrözték, másrészt az új magyar nemzeti haderő önállóságának kifejezőeszközei voltak. Ez utóbbi szerepük – érthető módon – az idő előrehaladtával egyre erőteljesebbé, majd szinte kizárólagossá vált.

Néhány esetben ugyan még a tárgyalt korszakban is visszanyúltak a „közös” haderő jelképvilágához (lásd például a határ vadász és hegyi csapatok jelvényeit, vagy a tábori- és csapatcsendőr jelvényeket), összességében azonban elmondható, hogy jelképek vonatkozásában 1938 után szinte az alapoknál kezdték a haderő jelvényrendszerének megalkotását. A fegyverkezési egyenjogúság helyreállítása tehát ebből a szempontból is új fejezetet nyitott a magyar hadak történetében.

A Horthy-kor magyar katonai jelvényrendszerének alakulását a „monarchiás” előképek mellett más tényezők is befolyásolták. Így – különösen az 1930-as évek végétől, 1940-es évek elejétől kezdve, majd még határozottabban a Magyar Királyi Honvédség

⁷ Rendeleti Közlöny 1919/11. sz. 45. o. 12.000/42. sz. körrendelet.

második világháborús alkalmazása következtében – jelentős német hatások érték. Ez elsősorban azt jelentette, hogy a német szövetséges által a katonák (harctéri) teljesítményének elismerésére és egyúttal ösztönzésére adományozott, s e funkcióját tekintve a gyakorlat által igazolhatóan „bevált” jelvények, jelvénycsaládok magyar viszonyok közötti alkalmazására több javaslat, kísérlet történt. Erre korabeli utalások találhatóak a sportügyességi jelvények és a később – már a nyilas hatalomátvételt követően – alapított teljesítményjelvények esetében. (Lásd a disszertáció vonatkozó részeit.) A teljesítményjelvények 1944 végi rendszeresítése – a példaként vett német jelvényeknek a harci morálra gyakorolt jótékony hatásai mellett – részben már a nyilas vezetés németbarát érzelmeivel is magyarázható.

Az osztrák-magyar haderő hagyományaitól és a német hatástól eltekintve azonban a korszak magyar jelvényei mégis leginkább a nemzeti jelleget tükrözték mind külalak, mind eszmeiség, mind az adományozás és viselés szabályai tekintetében. Nem véletlen, hogy az 1989-1990-es rendszerváltozást követően a magyar fegyveres testületek jelvény- és jelképrendszerének kialakításakor az illetékesek számos ötletet merítettek a Horthy-kori katonai jelvények világából.

A Magyar Királyi Honvédség jelvényeinek rendszere, 1938–1945

Darányi Kálmán miniszterelnök 1938. március 5-én Győrött nagyarányú fegyverkezési program megindítását jelentette be. Ezzel – a trianoni békediktátum korlátozásait figyelmen kívül hagyva – Magyarország rohamos ütemű, nyílt fegyverkezésbe kezdett, amely burkolt formában és kisebb mértékben már korábban is folyt. Az 1938. augusztusában aláírt bledi egyezményvel végül a Kisantant is hivatalosan elismerte Magyarországot katonai egyenjogúságát.

Miután 1938-ban elhárultak a nemzetközi jogi akadályok a magyar fegyveres erők fejlesztésének útjából, számos új, illetve addig csak rejtve létező fegyver- és csapatnem jött létre hivatalosan a Magyar Királyi Honvédség keretei között. A szervezeti változások szükségessé tették a magyar katonai jelvények rendszerének felülvizsgálatát és megújítását is. Kialakult az a hivatalos álláspont, hogy az egyes csapatnemeket jelvényekkel kell egymástól megkülönböztetni (ezzel is elősegítendő a csapatszellem erősödését), ugyanakkor az eltérő kivitelű, rendeltetésű és a viselés szempontjából is sokféleséget mutató jelvények számának csökkentése is fontos törekvéssé vált.

A „jelvénykérdés” rendezése tehát az 1930-as évek végén előtérbe került a Honvédelmi Minisztériumban. A cél egy egységes elvek szerint felépülő katonai jelvény- (és jelkép-) rendszer kialakítása volt, amelynek érdekében az 1940-es évek elején több értekezletet hívtak egybe az érdekelt minisztériumi osztályok részvételével.⁸ Ezek során folyamatosan körvonalazódott a csapat- és ügyességi jelvények struktúrája, ez azonban – mint látni fogjuk – végül nem érte meg a kiteljesedést, hiszen közbeszólt a második világháború, amely akkora terheket rótt a magyar honvédségre és a katonai vezetésre, hogy azok mellett eltörpültek a jelvényrendszer részletekbe menő kidolgozásának kérdései.

A struktúra tulajdonképpen még a magyar hadba lépés előtt létrejött, azonban számos jelvény hivatalos rendszeresítése elmaradt. Bár ezért – a háborús körülmények ismeretében – nem okolhatjuk a katonai bürokráciát, a fennmaradt forrásokból mégis meglehetősen egyértelműnek tűnik, hogy a rendszer végleges kiépítése – a nehezen közelítő álláspontok miatt – békeidőben sem lett volna sokkal könnyebb feladat.

⁸ Az értekezleteken leggyakrabban képviselt részlegek: M. Kir. Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban HM) Elnöki osztály (elvi ügyek), 1. a. osztály (a honvédség általános békeszervezése), 1. b. osztály (a honvédség háborús szervezési ügyei, mozgósítási ügyek), Kiképzési osztály (kiképzési ügyek), 8. osztály (tisztai személyügyek), 10. osztály (legénységi személyügyek), III. csoportfőnökség (a honvédség anyagi ellátásának irányítása), 2. r. osztály (ruházati és felszerelési ügyek); M. Kir. Honvéd Vezérkar főnöke (a továbbiakban VKF) 1. osztály (a honvédség háborús felkészítése, hadművelési ügyek), 4. osztály (szabályzatszerkesztés), 5. osztály (kiképzési és fegyelmi ügyek); légiérő-parancsnokság; folyamerő-parancsnokság.

Az elméleti kérdések tárgyalása közben azonban ne feledkezzünk meg azokról, akiknek a jelvények végső soron készültek, hiszen az emblémák „sikere” attól függött igazán, hogy viselőik, a katonák, szívesen tűzték-e azokat az egyenruhájukra. Ez esetben az sem elsődleges kérdés, hogy tisztekről vagy a legénység tagjairól van-e szó, hiszen a csapatszellemet megtapasztalni, vagy egy kiemelkedő teljesítmény látható jelét büszkén viselni – ez rendfokozattól független. Lehet egy jelvény művészi remek, s illeszkedhet tökéletesen a rendszerbe, ha a katonák nem érzik magukénak, s fordítva: hiába nincs hivatalosan rendszeresítve egy csapatjelvény, ha a honvédek büszkén viselik. Ebből a szempontból talán nem túlzás azt állítani, hogy a háborús légkör még elő is segítette olyan jelvények megszületését és elterjedését (*nem* hivatalos rendszeresítését!), amelyeknek ügye – békeidőben – a bürokrácia útvesztőiben esetleg még hosszú ideig halódott volna.

Az alábbiakban mind elméleti, mind gyakorlati aspektusból igyekszünk bemutatni a második világháború magyar katonai jelvényeit. Egyfelől bepillantunk a jelvényrendszer kialakítását célzó értekezletek menetébe és eredményeibe, másfelől megvizsgáljuk, hogy milyen jelvények készültek 1939 és 1945 között, s melyiket hogyan viselték a katonák – a hivatalos törekvésektől részben függetlenül.

Kísérletek a jelvényrendszer szabályozására

A magyar fegyverkezési szabadság helyreállítása folytán szükségessé vált az immáron nyílt honvédségi szervezet fegyver- és csapatnemeinek megkülönböztetése az egyenruha viszonylatában. Míg a fegyvernemek, szolgálati ágak és állománycsoportok esetében ez a hajtókaszínok szabályozásával történt, az egyes csapatnemeknél csapatnemjelvények rendszeresítésére volt szükség. Ugyancsak rendezést igényeltek az ügyességi jelvények. A kérdések tisztázására 1938 elejétől egyre gyakrabban ültek össze az illetékesek a Honvédelmi Minisztériumban.

1940. február 14-én a minisztérium 1. a. osztálya tartott értekezletet (határvadász jelvények rendszeresítése tárgyában), amelynek kapcsán a Honvéd Vezérkar főnöke az alábbiakban foglalta össze elképzeléseit a miniszternek a jelvények rendszerezésével kapcsolatban: „Az összes fegyvernemek, csapatnemek, és csapattestek megkülönböztetését az egyenruhán végre kell hajtani. Ez a fegyvernem-, csapatnem-, csapattest szellem emelése miatt kívánatos, ezzel fejlesztjük a katonai hivatás varázsát, fokozzuk a katonai önérzetet és büszkeséget és emeljük a katonai közszellemet.” A csapatnemek megjelölését a bal felkaron viselendő csapatnemjelvényekkel tervezte. Külön megkülönböztető jelvényeket szánt a „már

békében is különlegesen nehéz szolgálatot teljesítő csapatnemek részére a csapatnem szellem fokozott fejlesztése és az önérzet növelése érdekében.” Itt említette a határvadászokat és a hegyi alakulatokat. Ugyancsak érdekes a következő gondolat: „Feltétlen súlyt kívánok helyezni a csapattest szellem fejlesztésére és ébrentartására is. Ezt az által érhetnénk el, ha a csapattest számozást a zubbony bal vállpántján feltüntetnénk, ezenkívül megengedhetnénk azt, hogy az egyes csapattestek csapattest tulajdonosaik jelvényeit (Horthy ezred, Hajdú ezred, Olasz király ezrede) a sapka bal oldalán viselhessék.” Az ügyességi jelvényekkel kapcsolatban javasolta, hogy mind egyforma kivitelezésű legyen, s a jobb felső zubbonyzseb fölött viseljék őket. A kiadvány tervezetében szerepelt még egy figyelemre méltó passzus, amelyet azonban töröltek. Ez a honvédségen belül felségjelvény (a jobb mellen viselendő hímezett, angyalos magyar címer) rendszeresítését indítványozta.⁹

Időközben – az 1940. március 1-jei Honvédségi Közlönyben – megjelent a korszak első új csapatnemjelvényét, az ejtőernyős csapatjelvényt (és az ejtőernyős ügyességi jelvényt) rendszeresítő, február 14-én kelt körrendelet.¹⁰ (A jelvények létrehozására majd egy éves előkészítő munkát követően került sor, hiszen a rendszeresítésüket indítványozó első feljegyzés 1939 májusában kelt.¹¹ – Bővebben lásd az ejtőernyős jelvényeket tárgyaló fejezetet.)

Egy 1940. április 11-én megtartott vezetőségi értekezlet döntései alapján a minisztérium Elnöki osztálya tájékoztatót adott ki, amelyben kezdeményezte a különféle anyagú, külalakú és az egyenruhán különböző helyen viselt jelvények rendszerének egységesítését, a jelvénykérdések rendezését. Alapelveként az alábbiakat javasolta:

„Csak olyan csapatnemeket különböztessünk meg egymástól, melyek fegyvernemükön belül azonos hajtókaszínuk miatt nem volnának felismerhetők, holott *különösen nehéz béke és háborús szolgálatuk* ezt a megkülönböztetést indokolja. Ezen felül olyan csapatalakulatokat, melyek rokon hivatásuk miatt azonos színű hajtókát viselnek, de szolgálatuk lényegesen különböző.”¹²

⁹ HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban rövidítve: HL) Vkf. 1. osztály 3220/1940. sz. Idézi: Illésfalvi Péter: Vadász- és hegyicsapatok megkülönböztető jelzései 1867-től napjainkig. In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 4. Budapest, 2000. 165–175. o.

¹⁰ Honvédségi Közlöny (a továbbiakban rövidítve: HK) LXVII. évf. 5. sz. 1940. március 1. 74. o. 1042/el. 2. r.–1940. sz. körrendelet.

¹¹ HL HM 1042/el. 2. r.–1940. sz. Idézi: Sallay Gergely Pál: Ejtőernyős ügyességi és csapatjelvények Magyarországon, 1939–1945. Numizmatikai Közlöny 2003–2004. 131–139. o. (A továbbiakban rövidítve: Sallay 2004.)

¹² HL Vkf. 1. osztály 3847/1940. sz. Idézi: Illésfalvi: i. m. 172. o.

Ilyen alapon tekintetbe jöttek a gyalogságon belül a hegyi csapatok, a határvadász alakulatok, az ejtőernyős csapat és a kerékpáros alakulatok; a tüzérségen belül a légvédelmi tüzér és légvédelmi fényszóró alakulatok; a műszaki csapatokon belül a hidász és vasutas alakulatok, a híradó és fényszóró csapat, illetve a villamossági alakulatok; a légierőnél a pilóták és a megfigyelők; a folyamerőnél a hajózó személyzet gépészei. Külön csapatnemjelvényt terveztek a gépkocsizó vonat részére is.

Az Elnöki osztály tájékoztatója a csapatnemjelvények anyaga tekintetében a ruha színének megfelelő színű szövet alapon arany (tisztek), ezüst (altisztek), illetve barna (legénység) domborhímzést javasolt. Költségkímélő megoldásként felmerült, hogy altiszteknek ezüstszínű, a legénységnek barnaszínű sajtolt domború fémjelvény készüljön. A jelvények viselési helyét a köpeny bal felkarján, illetve a zubbony jobb felső zsebe fölött középen jelölték meg.

Ugyanebben az összefoglalóban két csoportra bontva tárgyalták az ügyességi jelvényeket. Az egyik csoportot a tűzfegyverekkel elért eredményekért adományozható bojtjelvények, a másikat egyéb harceszközök kezelésével kapcsolatos teljesítményekkel kiérdemelhető fémjelvények alkották. A tájékoztató arra is kitért, hogy csapatnemjelvények és fém ügyességi jelvények együttes viselése esetén utóbbiakat közvetlenül előbbiek alá vagy mellé kelljen feltűzni, hiszen mindkettő viselési helye a zubbony jobb felső zsebe fölött volt.

A fenti kérdések 1940. május 31-én, az Elnöki osztály értekezletén kerültek megvitatásra. A Honvéd Vezérkar főnöke 1. osztályának képviselője az értekezleten sürgette a felállítás alatt álló gyorsfegyvernem egyes csapatnemei (gépkocsizó lövészek, kerékpárosok és páncélosok) részére külön csapatnemjelvények rendszeresítését. A tüzérség vonatkozásában az Elnöki osztály javaslatát kiegészítette a közepes és nehéz tüzérséggel.¹³

A jelvényviselés körüli vitás kérdéseket végül a honvédelmi miniszter 1940. szeptember 28-án kiadott rendelete zárta le, leszögezve az irányelveket, s válaszolva a jelvényrendszer alapjait.¹⁴ A csapatnemjelvényekről általában a következőket írta:

„Csapatnem jelvényt jövőben csak annak a csapatnemnek rendszeresítünk, melynek béke- vagy háborús hivatása és szolgálata különösen sajátlagos és nehéz[,] s ezt a körülményt – fegyvernemen belüli egységes hajtókaszíne miatt is – külsőleg külön kifejezésre akarjuk juttatni.

¹³ HL Vkf. 1. osztály 3847/1940. sz. Idézi: Illésfalvi: i. m. 172. o.

¹⁴ HL Vkf. 1. osztály 4812/1940. sz. Idézi: Illésfalvi: i. m. 172. o.

Ezenfelül oly csapatalakulatokat (szolgálati ágakat) különböztetünk meg csapatjelvényvel, amelyek rokonhivatásuk miatt, más csapatalakulattal azonos hajtókaszínt viselnek, de szolgálatuk egymástól lényegesen különbözik.

Tábornokok csapatnem jelvényeket nem viselhetnek.”

A fenti elvek értelmében csapatnemjelvény viselésére jogosulttá váltak a hegyi és határvadász alakulatok katonái; az ejtőernyősök; a gyorsfegyvernemnél a lövész- és kerékpáros zászlóaljok, illetve a páncélos alakulatok tagjai; a műszaki csapatoknál a hidász- és vasútépítő alakulatok, a vegyiharc-csapat, a híradócsapat, valamint a villamos- és fényszóró alakulatok katonáállománya; a légierőnél a hajózó személyzet (pilóták és megfigyelők); s végül a gépkocsizó vonat tagjai.

A jelvények anyagának és kivitelének meghatározásánál szempont volt, hogy tartós, könnyen előállítható, tetszetős és távolról jól felismerhető jelvények szülessenek. Tisztek számára a fegyvernem hajtókaszínével azonos színű posztó alapon arany-, altiszteknek ezüst hímzéssel, a legénység számára tábori barna szövet alapon *jacquard* szövéssel kellett, hogy készüljenek a jelvények. Háború idejére egységesen ez utóbbit írta elő a rendelet tisztek, altisztek és a legénység részére.

A csapatnem jelvényeket a zubbony jobb felső zsebe fölött 1 cm magasságban, köpenyen a jobb felső karon, a zubbony zsebének felső szegélye magasságában kellett viselni.

Az ügyességi jelvényeket két csoportban tárgyalta a honvédelmi miniszteri rendelet: megkülönböztetett a tűzfegyverek kezelésében elért kiemelkedő teljesítményekért – több fokozatban – adományozható bojtjelvényeket, valamint egyéb harceszközök (pl. csónak, távbeszélő, rádió, stb.) kezelése terén nyújtott eredmények jutalmazására – egy fokozatban – adható fémjelvényeket. Előbbieket a bal mellen, utóbbiakat a jobb mellen, a csapatnemjelvények helyén kellett viselni. Ha az ügyességi jelvényre jogosult személy csapatnemjelvényt is viselt, akkor az ügyességi jelvényt a csapatnemjelvény alá, a jobb felső zubbonyzseb közepére kellett elhelyezni.

A rendelkezés a szolgálati jelvények között említette a fémből készült tábori csendőr és csapatcsendőr jelvényeket, amelyeket a bal felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpenyen ennek megfelelő magasságban kellett viselni.

Ugyanezen elveket tartalmazta a csapatnemjelvények rendszeresítésére vonatkozóan kiadott 69.251/Elnöki oszt.–1941. számú rendelet is.¹⁵

¹⁵ HL HM 80.283/el. 2. r.–1943. sz.

S hogy mi valósult meg a fent vázolt rendszerből a háború végéig? A felsorolt csapatnemjelvények közül hivatalosan (a Honvédségi Közlöny útján) rendszeresítették az ejtőernyős- és a határvadász csapatjelvényt, illetve a hegyi sapkajelvényt, amely ideiglenes csapatnemjelvényként is funkcionált. Megjelent még az egyenruhán – bár hivatalosan rendszeresítve nem volt – a haditudósító- és (a háború utolsó szakaszában) a rohamtüzér csapatjelvény, míg a légierőnél továbbra is hordták a már korábbról ismert pilóta- és megfigyelőjelvényt.

Ugyanitt kell említést tennünk a gyorsfegyvernem csapatnemjelvényeiről, amelyekkel több értekezlet is foglalkozott a minisztériumban, egyenruhán való megjelenésüket pedig korabeli fényképek bizonyítják, hivatalos bevezetésükre mégsem került sor.

Az 1941. január 23-án kelt, 113.899/el. 2. r.–1940. számú körrendelet az 1940 októberében újonnan felállított gyorsfegyvernem összes csapatneme (lovas, kerékpáros, gépkocsizó lövész, páncélos) részére világos búzavirágkék hajtókát rendszeresített, csapatnemjelvények bevezetése iránt azonban csak későbbi külön intézkedést helyezett kilátásba.¹⁶ Mivel az ügyben hosszú ideig semmilyen előrelépés nem történt, a m. kir. honvéd páncélos löiskola-parancsnokság 1942 márciusában a honvédelmi miniszterhez fordult, kérvén a csapatnemjelvény kiadását „a csapatnem szellemének ébrentartása és továbbfejlesztése érdekében.” A jelvény viselési helyéül a sapka elejét javasolták.¹⁷

1942 májusában Horthy Miklós kormányzó a honvédelmi miniszternek „azon magas óhaját is közölni méltóztatott, hogy a csapatnemek megkülönböztetésére tervezett jelvények mielőbb rendszeresítésre kerüljenek, mivel jelenleg különösen a gyorsfegyvernem egyes csapatnemeihez tartozó személyek csapatnemét megállapítani nem lehet.”¹⁸

A kérdés sürgős megoldása céljából 1942. június 2-án osztályközi értekezletet tartottak, amelyen az ülésező bizottság, „tekintettel a csapatnemjelvény technikai megoldásánál várható nehézségekre,” a csapatnemek meghatározására kizárólag hajtókaszíneket javasolt, valamint egy, kizárólag a honvédség tagjai által viselhető felségjelvény rendszeresítését. A Honvédelmi Minisztérium 2. r. (ruházati) osztálya ugyanakkor – hivatkozva a legfelső óhajra, illetve a honvédelmi miniszter által 1940. szeptember 28-án kibocsátott, fent már ismertetett rendeletre – a csapatnemjelvények rendszeresítéséhez szükséges lépések megtételét szorgalmazta.¹⁹

¹⁶ HK LXVIII. évf. 5. sz. 1941. február 3. 57–58. o. 113.899/el. 2. r.–1940. sz. körrendelet.

¹⁷ HL HM 15.813/el. 2. r.–1942. sz. M. kir. honvéd páncélos löiskola-parancsnokság, 216/Kt.–1942. sz. Esztergom, 1942. március 11.

¹⁸ HL HM 15.813/el. 2. r.–1942. sz. Magyarország Kormányzójának Katonai Irodája, 3874/K. I.–1942. sz. Budapest, 1942. május 29.

¹⁹ HL HM 15.813/el. 2. r.–1942. sz. 4. sz. betétív. Budapest, 1942. június 9.

Ekkorra már elkészült egy általános csapatnemjelvény-tervezet is, amelyet az érdekelt szerveknek hozzászólás végett megküldtek. Ezen „az ország felségjelvénye dominál, melyhez hozzájönne a csapatnemet feltüntető meghatározás. Az utóbbi céljára rendelkezésre álló hely oly kicsike, hogy az abban elhelyezett és a csapatnemet esetleg markánsabban is kifejező meghatározás (rajz) is összeolvad. A mintánál nagyobb jelvény alkalmazása pedig célszerűtlen és a tetszetősség szempontjából is kívánni valót hagy maga után.”²⁰

Ez a jellemzés ráillik a korabeli fényképekről is ismert páncélos (harckocsizó, páncélgéppágyús, páncélgépkocsizó, páncéltörő ágyús, gépkocsizó lövész, stb.) csapatnemjelvényekre, ezért arra a következtetésre juthatunk, hogy az általános csapatnemjelvény terve Szent Koronával („az ország felségjelvénye”) fedett, kiterjesztett szárnyakat ábrázolt, középen a csapatnemet megtestesítő harceszközzel („a csapatnemet feltüntető meghatározás”). Ebbe a sorba külalakja alapján beleillik a rohamtüzér jelvény is, amely az előbb felsorolt csapatnemjelvényeknél később jelent meg, mérete pedig nagyobb volt, esetleg éppen azért, hogy azon a csapatnemet reprezentáló ábrázolás az előzőekhez képest jobban kivehető legyen.

Az említett kormányzói óhaj ellenére a csapatnemjelvények ügye nehezen mozdult előre. Még 1943 októberében is csak újabb értekezlet összehívására került sor a páncélos csapatnemjelvény rendszeresítése tárgyában. (Nem szabad természetesen figyelmen kívül hagyni, hogy időközben bekövetkezett a magyar 2. hadsereg doni katasztrófája.) 1943. október 20-án az I. páncélos hadtest parancsnokának elnöklete alatt lezajlott értekezlet a hadtestparancsnokság által javasolt jelvények rendszeresítésével egyetértett, mégpedig fémből előállítva, a tisztek részére arany-, tiszthelyettesek részére ezüst-, a legénység számára bronzszínű kivitelben. Menetöltözetben mindenki bronzszínű jelvényt viselt volna. Az értekezlet jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a jelvények stilizált turulszárnyakat ábrázoltak, amelyek a gyorsaságot szimbolizálták.²¹ Ez ugyancsak megegyezik az ismert gyorsfegyvernemi csapatnemjelvények külalakjával. A jelvények rendszeresítése ellen tehát nem merült fel kifogás, sőt azok az egyenruhán is megjelentek, egyes példányaik ma is léteznek, hivatalosan mégsem kerültek bevezetésre.

²⁰ Uo.

²¹ HL HM 80.283/eln. 2. r.–1943. sz. Budapest, 1943. november 18.

Szolgálati jelvények

A Honvédségi Közlöny hasábjain 1942 januárjában rendszeresítették a határvadász őrsparancsnokok által szolgálatban viselendő határvadász őrsparancsnoki jelvényt,²² illetve a táborig csendőrök és csapatcsendőrök által járőrszolgálatban viselendő táborig csendőr- és csapatcsendőr jelvényt.²³ Ez utóbbiak egyébként már az 1939-es Harcászati Szabályzatban is szerepeltek a „szolgálati alkalmazást feltüntető jelvények” között.²⁴

Ügyességi jelvények

A fentiekben már szó esett arról, hogy a magyar honvédség jelvénykérdéseinek rendezésénél kiemelt helyet kaptak az ügyességi jelvények. Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejétől megörökölt, s a Horthy-korban – számos módosítás alkalmazásával – mindvégig használatos ügyességi jelvények rendszere az 1930-as évek második felére jelentősen kibővült.²⁵ (Bővebben lásd az ügyességi jelvényeket tárgyaló külön fejezetet.) Ezért a honvédelmi miniszter „elrendelte, hogy a tervezett 53 ügyességi jelvény helyett csak 9 drb-t lehet rendszeresíteni. Ennek megfelelően egyes jelvényeket össze kell vonni, másokat el kell hagyni.” Az összevonás tárgyában a Honvéd Vezérkar főnöke 5. osztálya 1942. szeptember 28-ára értekezletet hívott össze, ahol elfogadták a Honvéd Vezérkar főnöke 1. osztályának javaslatát mindösszesen 6 ügyességi jelvény rendszeresítéséről.²⁶ Az értekezlet részleteiről forrás hiányában többet nem tudunk, az I. gyorshadtest (páncélos hadtest) 1942. október 1-jén kelt, rohamjelvény rendszeresítését és kiadását kérő beadványára azonban a Honvédelmi Minisztérium Elnöki 2. r. osztálya az alábbiakban reagált: „az ügyességi jelvények kérdése végleges rendezés előtt áll, mely jelvények között a rohamjelvény is rendszeresítésre kerül.”²⁷

²² HK LXIX. évf. 2. sz. 1942. január 13. 11. o. 138.744/el. 2. r.–1941. sz. körrendelet.

²³ HK LXIX. évf. 7. sz. 1942. február 10. 45. o. 532.584/2. r.–1941. sz. körrendelet.; Tábori rendészeti szolgálat. Szabályzat. Budapest, 1942. 37. o.

²⁴ Harcászati Szabályzat II. rész. Alaki határozványok. Budapest, 1939. 6. sz. melléklet.

²⁵ A Magyar Nemzeti Hadsereg 1920-as öltözködési szabályzata szerint a Monarchia-korabeli „különleges ügyességekért elnyert legénységi, kokárda alakú kiegészítések [...] vonatkozó [...] határozványok” továbbra is érvényben maradtak. (Szabályzat a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg új egyenruházatáról. Budapest, 1920. 29. o.) Új, „különleges ügyességekért” adományozható kiegészítések rendszeresítésére 1925-ben került sor. (HK LII. évf. 27. sz. 1925. október 15. 202–206. o.) Az ekkor létrehozott ügyességi *kitüntetések* helyett 1932-ben rendszeresítették ügyességi *jelvényeket*. (HK LIX. évf. 8. sz. 1932. április 15. 54–65. o.) Ezt a rendszert módosították és egészítették ki többször az 1930-as években. (További jelvények rendszeresítése: HK LX. évf. 8. sz. 1933. május 15. 89–91. o.; HK LX. évf. 21. sz. 1933. december 1. 201–202. o.; HK LXII. évf. 18. sz. 1935. szeptember 1. 130. o.)

²⁶ HL Vkf. 1. osztály 5563/1942. sz.

²⁷ HL HM 58.759/el. 2. r.–1942. sz. Budapest, 1942. október 7.

Az ügyességi jelvények új rendszerének részletes kidolgozására 1944-ig kellett várni, a jelvények végleges és hivatalos rendszeresítésére azonban a háború végéig sem került sor, csak az ügyességi jelvények adományozását szabályozó utasítás tervezete jelent meg a Honvédelmi Minisztérium kiadásában.²⁸ Az ebben foglaltakról képes beszámolót közölt a Magyar Katonaújság 1944. június 10-i száma, amely arra enged következtetni, hogy a tervezet 1944 tavaszára készült el, illetve akkor adták ki.²⁹

Az utasítás az ügyességi jelvények formáját, kiérdemlési feltételeit, adományozását és viselését szabályozta. Célja „az elavult jelvények megszüntetése, a kiképzés, valamint a csapatok kívánalmai szerint újak rendszeresítése” volt – a fegyvernemek sajátosságainak, a szabályzatok módosításainak, a hadrendfejlesztésnek és az átszervezéseknek figyelembe vételével.³⁰ Az utasítás nyolcféle ügyességi- és négyféle sportügyességi jelvény rendszeresítéséről adott számot (utóbbiak ekkor már több mint két éve léteztek). Minden szempontból újdonságnak számított a „legjobb alosztály” jelvény, amelyet a harckiképzésben, a fegyverek és harceszközök ismeretében, illetve kezelésében, valamint az alaki- és sportkiképzésben az egyes alakulatokon belül legjobb eredményt felmutató alosztályok nyerhettek el. A jelvénynek tulajdonképpen vándordíj jelleget szántak, hiszen évente került volna kiadásra, s ha egy nyertes alosztály a maga alakulatában a következő évben nem maradt volna első, a jelvényeket az új nyertes alosztálynak kellett volna átadnia. A jelvényt az alosztály minden legénységi állományú tagja viselhette, s érdekesség, hogy az alosztálykörlet díszítésére nagyméretű változata is létezett (?), ezt vehette volna át jelképesen az új nyertes alosztály.³¹

Az 1920-tól érvényben lévő ügyességi jelvény család kiterjedtségét ésszerűsítendő bevezették a mesterügyességi jelvényt, amely azonos külalakban készült valamennyi fegyvernem részére, a megfelelő kiképzési ág nevének bevésésével. A tüzfegyverek kezelői és tüzvezetői, valamint a rohamjelvény birtokosai bojtjelvényt is viselhettek.³² A jelvények tulajdonosai kedvezményekben részesülhettek (előléptetési elsőbbség, kimaradás, szabadság, pénzjutalom).³³ A korábban elnyert (régi) ügyességi jelvényeket – az utasítás szerint – 1944.

²⁸ Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944.

²⁹ Magyar Katonaújság, 1944. június 10. 7. o.

³⁰ Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944. 3. o.

³¹ Uo. 21., 26. o.

³² Uo. 5–6. o.

³³ Uo. 7–8. o.

október 1-ig lehetett hordani.³⁴ Az új ügyességi jelvények alumíniumból készültek, amely a háborús nyersanyaghiányra vezethető vissza.³⁵

Külön jelvénycsaládot alkottak a honvédség tagjainak a sport terén elért eredményeit kifejezésre juttató, 1942 februárjában rendszeresített sportügyességi jelvények (olimpiai bajnok-, sportbajnoki-, nagy- és kis honvéd sportügyességi jelvény).³⁶ Bevezetésükről hírt adott a katonai sajtó, egy helyütt az alábbiakban összegezve alapításuk vélt vagy valós hátterét: „A német sportjelvényeknek a korszerű háború harcaiban tapasztalt tömegkiképzési eredményein okulva a Kormányzó Úr jóváhagyásával a m. kir. honvédelmi miniszter a tömegtestnevelésre való buzdításul olympiai [sic!] bajnoki, sportbajnoki és honvéd-sportügyességi jelvényeket rendszeresített.”³⁷ A jelvények megszerzésének feltételeit 1942 októberében újraszabályozták.³⁸ Az ekkor kiadott rendeletben az olimpiai bajnok jelvénynek már két változata (arany, illetve zöld tölgyfalevéllal) szerepel. 1943 februárjában újfent módosítottak az alapszabályokon.³⁹ A jelvények elnyerésére, illetve viselésére jogosultak körét kiterjesztették a csendőrség tagjaira is. Az ügyességi jelvények adományozását szabályozó, 1944-ben kiadott utasítástervezet a sportügyességi jelvényeket a többi ügyességi jelvény közé (illetve azok élére) sorolta.⁴⁰ Ebben a forrásban az olimpiai bajnok jelvénynek ismét csak egy változatáról olvashatunk.

Különféle megkülönböztető jelvények

Külön egységben kell kezelnünk az alábbi, a második világháború idején rendszeresített, illetve viselt megkülönböztető jelvényeket, amelyek nem sorolhatóak be egyik fent (illetve alább) ismertetett kategóriába sem.

Az 1939. évi honvédelmi törvény értelmében a hadkötelesek tényleges szolgálati kötelezettségük teljesítése után a Magyar Királyi Honvédség I. tartalékába kerültek át, ahova 42. életévük betöltéséig tartoztak. Az I. tartalékba és – kedvezményezettként, illetve főlös

³⁴ Uo. 17. o.

³⁵ A rézércben szegény, bauxitban ugyanakkor gazdag Magyarországon a második világháború idején a hadiipar egyéb termékei mellett katonai felszerelési tárgyak (kulacsok, csajkák, övcsatok) és jelvények is készültek alumíniumból. Somoskeőy Zoltán: Az alumínium. Magyar Katonai Szemle 1943/4. sz. 140–146. o.

³⁶ HK LXIX. évf. 10. sz. 1942. március 3. 108. o. 532.827/2. r.–1941. sz. körrendelet.

³⁷ Két év a honvédelmi nevelés és az átszervezett testnevelés történetéből (1941. VIII. 1.–1943. VII. 30.) Magyar Katonai Szemle 1943/8. sz. 414–415. o.; A sportügyességi jelvényekről a korabeli katonai sajtóban megjelent még többek között: Kisgyörgy Lajos: A labdarúgás a honvéd sportjelvények tükrében. Magyar Katonai Szemle 1944/7. sz. 207–210. o.

³⁸ HK LXIX. évf. 47. sz. 1942. október 20. 511–513. o. 65.543/el. kik.–1942. sz. körrendelet.

³⁹ HK LXX. évf. 12. sz. 1943. március 10. 178–180. o. 56.921/el. kik.–1943. sz. körrendelet.

⁴⁰ Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944.

számúként – az I. póttartalékba tartozók lövészkötelezettség hatálya alá estek, amely évenként harminchat órai foglalkoztatásra terjedt ki, s lényegében utóképzésnek volt tekinthető. Célja (elnevezésének megfelelően) elsősorban a lövészet gyakorlása volt.⁴¹ A tartalékosok lövészkötelezettségüknek lakóhely szerint szervezett lövészalakulatokban kellett, hogy eleget tegyenek.⁴² Együvé tartozásuk kifejezéseként a tábori sapkán lövészelvényt viseltek, amely tiszték, altiszték, illetve tisztések és a legénység tagjai számára eltérő kivitelben készültek. A jelvénnel díszített sapkát a foglalkozásokon és ünnepélyeken lehetett és kellett viselni.⁴³ Kihágást követett el és tizenöt napig terjedő elzárással volt büntetendő, aki a lövészelvénnel díszített tábori sapkát, vagy egymagában a lövészelvényt jogtalanul viselte.⁴⁴

A jutasi M. Kir. „Kinizsi Pál” Altiszt-, illetve Tiszthelyettes-képző Iskola kiképző altisztjei (tiszthelyettesei) a tanintézet végzős, és immár altiszti (tiszthelyettesi) rendfokozatot viselő hallgatóitól való megkülönböztetésükre az 1940-es évek elejétől az iskola címerét ábrázoló zománcjelvényt hordtak zubbonyuk jobb felső zsebe fölött.⁴⁵

Az 1944 májusában – az Északkeleti-Kárpátok előterében – német harckocsikra átképzett magyar páncélosok (a 3/I. harckocsizászlóalj katonái)⁴⁶ a képzés emlékére egyszerű, rézlemezből kivágott, német harckocsit formázó jelvényt kaptak, amelyet a magyar tábori sapka bal oldalára tűzve egészen 1945 tavaszáig viseltek.⁴⁷ (Ehhez hasonlóan az 1942. január és március között Wünsdorfbán német páncélos technikára átképzett magyar harckocsizók a német páncélos fegyvernemi jelvényt hordták sapkájukon. Lásd a *Páncélos átképzési jelvények* fejezetet.)

Erdélyi sajátosságnak tekinthető a hegyivezető jelvény, amelyet a IX. hadtest-, majd a 2. hadsereg-parancsnokság alá beosztott 1. hegyivezető század és a Székely Határvédelmi Erők közvetlen alárendeltségébe tartozó hegyivezető-szakasz tisztjei, tiszthelyettesei és legénységének tagjai viseltek 1944-ben az egyenruhájukon.⁴⁸ A diverziós feladatokra kiképzett⁴⁹ hegyivezetők a nekik szánt harci feladat veszélyességét kifejező, halálfejet ábrázoló megkülönböztető jelzést kaptak. A jelvény viseléséről jelenlegi ismereteink szerint csak képi források maradtak fenn.

⁴¹ Szentgyörgyi Lajos: A magyar honvédelem újjászületése. Magyar Szemle 1939/2. 105–113. o. 108–109. o.

⁴² HK LXVI. évf. 32. sz. 1939. október 15. 285–290. o. 49.962/el. 1/a.–1939. sz. körrendelet.

⁴³ HK LXVI. évf. 32. sz. 1939. október 15. 292–293. o. 51.620/el. 1/a.–1939. sz. körrendelet.

⁴⁴ Budapesti Közlöny 1940/37. sz. 1940. február 16. 1–5. o. 4.250/el. 1/a.–1940. H. M. sz. rendelet. 5. o.

⁴⁵ Éder Miklós szóbeli közlése.

⁴⁶ Bonhardt Attila: Tigris angyalbőrben. Pz. VI. E Tiger-I nehézharcokcsik a Magyar Királyi Honvédség kötelékében. Haditechnika 1997/2. 45–47. o.

⁴⁷ HL Tanulmánygyűjtemény 3826. sz. Molnár, John. A bergeni német harckocsizó kiképzőtáborban elhelyezett magyar harckocsi újonckiképző ezred kapitulációja az angol csapatok előtt, 1945. április 12. Filmfelvételtől készített kép.

⁴⁸ Illéshalvi Péter szíves közlése.

⁴⁹ Illéshalvi Péter – Szabó Péter – Számvéber Norbert: Erdély a hadak útján 1940–1944. [Budapest, 2005.] 77–78. o.

A Honvédelmi Minisztérium 2. r. osztályának 1944. június 16-án kelt körrendelete megkülönböztető jelzéseket – köztük fémjelvényeket – rendszeresített az egyenruhával el nem látott honvédek és a munkaszolgálatosok részére. A polgári ruhában szolgálatot teljesítő honvéd személyek jelvénye magyar címert, a magyar és nemzetiségi munkaszolgálatosoké „M” betűt és ást ábrázolt. A jelvények a háború végéig valószínűleg nem kerültek kiadásra.⁵⁰ (A közérdekű munkaszolgálatos zászlóaljokhoz tartozók megkülönböztetésére még 1939-ben zöld posztóból, illetve zöldre festett sárgaréz lemezből készült, a zubbony gallérján viselendő „M” betűt terveztek bevezetni.⁵¹ Ezeket részben ki is szállították a csapatokhoz.⁵²)

Említést tehetünk még az 1944. május 19-én alapított Légoltalmi Jelvényről, amelyet katonai és polgári egyének kaphattak meg nemre és korra való tekintet nélkül, ugyanakkor faji alapon a „zsidónak tekintendő személyeket” kirekesztették az adományozottak köréből. A jelvény elnyerésére jogosulttá válhattak

„a légoltalom szervezése, fejlesztése és népszerűsítése érdekében önként vagy hivatásból folyóan legalább egy éven át eredményes és hasznos tevékenységet kifejtők, valamint egy éven át kifogástalan légoltalmi szolgálatot teljesítők, úgyszintén azok [...], akik légitámadás alatt, vagy után mentési munkálatokban, tűzoltásban, sérültek ellátásában, fel nem robbant bombák, aknák stb. közömbösítésében legalább egy alkalommal önfeláldozóan és hathatósan közreműködtek.”⁵³

A Légoltalmi Jelvény azonban – elnevezése és külalakja ellenére – sokkal inkább a honvédelmi miniszter által adományozható kitüntetésnek, mintsem jelvénynek tekinthető. Érdekes, hogy a Légoltalmi Jelvény viselésére még 1948-ból (!) is találunk példát. Egy korabeli fényképen a Belügyminisztérium egyik tűzrendészeti alhadnagya látható 1948 márciusában, zubbonyának bal felső zsebén a Légoltalmi Jelvénnel.⁵⁴

Ugyancsak nem sorolandó a klasszikus értelemben vett jelvények közé az eredetileg 1931-ben rendszeresített hadirokkant jelvény, amelynek adományozási feltételeit egy 1943 januárjában kiadott körrendelettel megváltoztatták.⁵⁵ E szerint a hadirokkant jelvényre igényjogosulttá váltak, és a jelvényt a Tűzkereszt valamely fokozatának szalagján viselhették mindazok, akik az 1938-as felvidéki, az 1939-es kárpátaljai, az 1940-es erdélyi és az 1941-es délvidéki hadműveletek során, illetve 1941. június 26-ától a második világháborúban a

⁵⁰ HK LXXI. évf. 30. sz. 1944. július 20. 429–430. o. 45.770/el. 2. r.–1944. sz. körrendelet.

⁵¹ HL HM 22.210/el. 1. a.–1939. sz.

⁵² HL HM 467.308/2. r.–1939. sz.

⁵³ HK LXXI. évf. 26. sz. 1944. június 22. 391–392. o. 119.490/el. 35.–1944. sz. körrendelet.

⁵⁴ HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Múzeum (a továbbiakban HTM) Fotóarchívum 37020/Fk.

⁵⁵ HK LXX. évf. 7. sz. 1943. február 11. 70–71. o. 75.284/el. 8. e.–1942. sz. körrendelet.

hadműveleti területre kivonult, vagy a hátszágban mozgósított seregnél ellenséges harc eszközöktől megsebesültek, s ennek következtében egészségük maradandóan károsult. A jelvényt tisztek és tisztjelöltek részére a honvédelmi miniszter, a légénység részére az illetékes hadtestparancsnokság ítélt oda. Mivel azonban a hadirokkant jelvényt nem önállóan, s nem közvetlenül az egyenruhára, hanem egy kitüntetés szalagjára tűzve kellett viselni, megnevezése és kivitele dacára nem igazán illik a jelen munkában tárgyalt más jelvények sorába, így tárgyalását e rövid ismertetésre korlátozzuk.

Csapattiszti- és vitézi jelvény

Természetesen számos korábban rendszeresített jelvényt 1938 után is viseltek az egyenruhán. Így – a már említett ügyességi jelvényeken és a légierő pilóta- és megfigyelőjelvényein kívül – az 1920-ban bevezetett csapattiszti jelvényt és az 1920-ban létrejött Vitézi Szervezet (később Rend) jelvényét is.

A csapatszolgálatot kifejezésre juttató csapattiszti jelvényt azok a tisztek hordhatták, akik tényleges szolgálatot teljesítettek a gyalogságnál, a lovasságnál, a tüzérségnél, a páncéljárműves- vagy a műszaki csapatoknál, ezredparancsnokságig bezárólag. A csapattól magasabb parancsnoksághoz vagy hatósághoz történő áthelyezésük (tartós vezénylésük) esetén a jelvényt nem viselheték.⁵⁶ A jogosultak körét 1939-ben a folyamerők tisztjeire is kiterjesztették.⁵⁷ A honvédelmi miniszter 1941. szeptember 11-én kibocsátott rendeletében – nyilvánvalóan a tapasztalt szabálytalanságok hatására – nyomatékosan felhívta a figyelmet az alábbiakra:

„A csapattiszti jelvény [...] azon katonaállományú tisztek részére rendszeresített, akik valamely fegyvernembeli csapatnál (gya[logság], lov[asság], tü[zérség], p[án]c[él]j[ár]m[ű]ves), mű[szaki] csap[at]ok, folyami erők) teljesítenek szolgálatot. A szolgálati ágak csapatainál, így: a g[ép]k[ocsizó] és fog[atolt] von[at]oszt[ály]nál és az él[el]m[ezési] csap[at]nál nincs rendszeresítve. Ezen alakulatok tisztjei tehát nem viselhetik.”⁵⁸

⁵⁶ Szabályzat a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg új egyenruházatáról. Budapest, 1920. 30. o.; HK LIX. évf. 5. sz. 1932. március 1. 39. o. 8.944/el. 14.–1932. sz. körrendelet.

⁵⁷ HK LXVI. évf. 33. sz. 1939. november 2. 308–309. o. 31.800/el. 2. r.–1939. sz. körrendelet.

⁵⁸ HL Kárpát-csoport (Gyorshadtest) 2. doboz. M. kir. Kárpát-csoport parancsnokság. 42. sz. Kárpát-csoportparancsnoksági parancs, 1941. október 1. 499.642/2. r.–1941. sz. rendelet.

A vitézi jelvény az első világháborúban és a forradalmak idején egyéni vitézségükkel és „nemzeti érzésükkel” kitűnt magyarokat tömörítő Vitézi Rend megkülönböztető jelvénye volt. Bár nem a Magyar Királyi Honvédség, hanem egy társadalmi szervezet jelvényéről van szó, tárgyalására mégis ki kell térnünk, mivel egy 1921-ben kiadott körrendelet értelmében a Vitézi Rendbe felvett tisztek és altisztek egyenruhájukra hivatalosan feltűzhatték azt,⁵⁹ sőt, 1933-ban viselését (a csapattiszti jelvénnel együtt) kötelezővé is tették díszöltözethez; nagytársasági- és kistársasági öltözetben (az összes rendjel viselése esetére); továbbá egyszerű öltözetben (szolgálati jelvény viselése esetére).⁶⁰ A vitézi jelvényt a második világháborús harctéri érdemeikért vitézzé avatott katonák is hordhatták.

A szervezet élén álló Vitézi Szék 1920. november 25-i ülésén határozta el, hogy a vitézek megkülönböztetésére jelvényt rendszeresít, amelynek elkészítésére nyilvános pályázatot hirdettek. Az 1921. február 1-ig beérkezett pályázatokat február 6-án Horthy Miklós kormányzó, a Vitézi Szék elnöke, a Vitézi Rend főkapitánya jelenlétében háromfős zsűri bírálta el. Az első díjat Szilasi József iparművésznek ítélték oda, így a jelvény az ő tervei alapján került kivitelezésre.⁶¹ Más források szerint a vitézi jelvényt Pethely Gy. László hadnagy–iparművész tervezte.⁶²

A csapattiszti- és a vitézi jelvény viselését (és a viselés helyét az egyenruhán) a Horthy–korban többször is szabályozták.⁶³ Egy 1939. szeptemberi rendelet szerint a csapattiszti jelvényt a jobb mellzseb ráncának közepére feltűzve, a vitézi jelvényt pedig a bal mellen, a csapattiszti jelvénnel egy magasságban, a (tűvel rögzíthető) rendjelek és emlékjelek fölött elhelyezve kellett viselni.⁶⁴

Magyar katonai jelvények a nyilas hatalomátvétel után

Az 1944. október 16-i nyilas hatalomátvétel kétségtelenül rányomta a bélyegét a magyar katonai jelvények rendszerére. 1944. november végén „teljesítményi jelvények”

⁵⁹ Rendeleti Közlöny 1921/53. sz. 318. o. 144.528/14.–1921. sz. körrendelet.

⁶⁰ HK LXI. évf. 8. sz. 1934. május 22. 97. o. 111.715/2.–1933. sz. körrendelet.

⁶¹ Farkass Jenő – Oszlányi József – Oszlányi Kornél – Szécsy Imre (szerk.): A tízéves Vitézi Rend, 1921–1931. Budapest, 1931. 76–78. o.

⁶² Huszár, Lajos – Procopius, Béla: Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn. Budapest, 1932. 318. o. 214. sorszám.; A vitézi jelvény tervrajza, 1921. HTM m. kir. leltári szám: 7843.

⁶³ Szabályzat a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg új egyenruházatáról. Budapest, 1920. 30. o.; Rendeleti Közlöny 1921/53. sz. 318. o. 144.528/14.–1921. sz. körrendelet; HK LIX. évf. 24. sz. 1932. december 1. 236. o. 91.406/2.–1932. sz. körrendelet; HK LXI. évf. 8. sz. 1934. május 22. 97. o. 111.715/2.–1933. sz. körrendelet; HK LXVI. évf. 30. sz. 1939. szeptember 15. 261–262. o. 23.988/eln. 2. r.–1939. sz. körrendelet és 33. sz. 1939. november 2. 308–309. o. 31.800/eln. 2. r.–1939. sz. körrendelet.

⁶⁴ HK LXVI. évf. 30. sz. 1939. szeptember 15. 261–262. o. 23.988/eln. 2. r.–1939. sz. körrendelet.

rendszeresítésére került sor a magyar honvédség tagjai számára.⁶⁵ Ez tulajdonképpen váratlan fordulat volt, hiszen ilyen típusú jelvények rendszeresítésére előkészületek – úgy tudjuk – korábban nem történtek. Hacsak nem tekintjük annak azt, a Magyar Katonai Szemle hasábjain 1942 végén megjelent írást, amelynek szerzője „repülő harcos jelvény” rendszeresítésére tett alaposan kidolgozott javaslatot.⁶⁶ (Bővebben lásd a teljesítményjelvényeket tárgyaló fejezetet.) Ezzel szemben más jelvények ügye – mint láttuk – évek óta halasztódott a minisztériumi útvesztőkben. Az elnevezésükben és szabályozásukban is német hatást tükröző jelvényeket speciális teljesítmények elismerésére alapították, elnyerésük nem zárta ki egyéb hadikitüntetések adományozását. A jelvények létrehozásától a harci szellem fokozását is várták, amely az 1944. végi magyarországi hadi helyzet ismeretében fontos szempont volt. Ugyancsak közrejátszhatott a jelvények rendszeresítésében az, hogy a háború korábbi szakaszában német szövetségben vagy alárendeltségben harcoló magyar csapatok a keleti hadszíntéren megismerkedhettek az egyéni teljesítményekért adományozható, több fokozatú német katonai jelvények rendszerével, amelynek „honosítása” már akkor felmerülhetett.

A „teljesítményi jelvényeket” tiszték és legénység egyaránt elnyerhették, az adományozásnál korábbi érdemeket is figyelembe vettek, egészen 1941. június 26-ig visszamenőleg. Az alumíniumból készült jelvényeknek három fokozata volt, elnyerésük bizonyos kedvezményekkel is járt. Adományozásuk egészen a háború végéig folyt.

1944. december 23-án „a budapesti hídfőben bevetett magyar és német leg[énység] harcikedvének [sic!] és áldozatkészségének fokozása érdekében” a magyar főváros védelmében legalább négy hétig részt vett magyar és német tiszték és legénység részére adományozható jelvény alapítására érkezett javaslat a m. kir. I. honvéd hadtesttől. Hősi halottak hozzátartozói és sebesültek a védelemben eltöltött időtartamtól függetlenül kapták volna meg a tervezett jelvényt. A jelvény külalakját illetően az alábbi elképzelések merültek fel: alumíniumból készült, jellegzetes budapesti motívumot (Budapest címere, városrészlet – például a Lánchíd képe a háttérben a Budai Várral) ábrázoló plakett; tábori barna posztóalátétén alumínium, vagy selyemfonálból hímzett jelvény „Budapest védője” felirattal; illetve a II. osztályú német Vaskereszt szalagjához hasonlóan viselendő, Budapest színeiből kombinált éremszalag, rajta a főváros címerével díszített, „Budapest védője” feliratú alumínium jelvénnel. Az első két jelvény viselési helyeként a tervezetben a jobb felső zubbonyzsebet határozták meg.⁶⁷

⁶⁵ Honvédségi Rendelet (a továbbiakban rövidítve: HR) LXXII. évf. 12. sz. 1945. február 23. 123–126. o.; HL M. kir. 1. huszár hadosztály harcfejelem-biztosító törzs parancsgyűjtő. 59.500/el. H. M. kik.–1944. sz.

⁶⁶ Nagy Béla: Repülő harcos jelvény. Magyar Katonai Szemle 1942/12. sz. 571–574. o.

⁶⁷ HL M. kir. 10. honvéd gyaloghadosztály hadinapló-melléklete. 2010/10. gy. ho. I. o. 44. XII. 26. sz.

Szálasi Ferenc országlása idején a politika is megjelent a katonai jelvényügyben. Ennek első jele volt az az 1944. október 20-án kelt körrendelet, amelyben a hungarista pártjelvények viseléséről is szó esett:

„A megkülönböztető Hungarista pártjelvényeknek a honvédségen (csendőrségen) belüli viselését megszüntetem. Az említett pártjelvények viselésére eddig azok voltak jogosultak, akik a Hungarista államrendszerre való átállás alkalmával az eszme győzelemre vitelét cselekvőleg szolgálták. A folyamat lezárása után tehát a pártjelvények viselésének jelentősége nincs.”⁶⁸

Ennek ellenére 1945 januárjában a Honvédelmi Minisztériumban „hungarista jelvényt” rendszeresítettek. Odaítélését kérhette a honvédség minden egyes tagja, „aki [a] nemzetiszocialista, hungarista világnézetet belső meggyőződésből magáénak vallja és ezért az eszméért minden áldozatra kész.”⁶⁹ A jelvény elnyerése tehát eszmei háttérhez és nem katonai tettekhez volt kötve.

Ugyanakkor egy ún. „hungarista kitüntetési jelvény” rendszeresítésére is sor került.

„Mindazok részére, akik hungarista harcos szellemtől áthatva önként jelentkeznek arcvonalbeli harcos szolgálatra[,] kitüntető megkülönböztetésre a [...] hungarista harcos jelvényt rendszeresítem. Ugyanazt a kitüntető hungarista harcos jelvényt kaphatják azok is, akik a harctéren az eddigi teljesítményeik alapján bebizonyították a hungarista harcos szellemet.”⁷⁰

Sajnos e két utóbbi jelvény külalakjával kapcsolatban nem rendelkezünk információval.

A német befolyás további erősödését jelezte a Honvédelmi Minisztérium 2. r. osztályának 1945. január végén, „Gyepű II”-n kelt körrendelete, amely a német alárendeltségben harcoló magyar páncélos alakulatok tagjai számára engedélyezte a „német páncélos seregtestek által viselt megkülönböztető jelvény” viselését a magyar egyenruhán is – a német előírásoknak megfelelően.⁷¹ Ennek értelmében az érintett m. kir. 3. honvéd

⁶⁸ HK LXXI. évf. 47. sz. 1944. október 21. 649. o. 85.352/Elnökség.–1944. sz. körrendelet.

⁶⁹ HL HM 1945. évi iratok. HM Elnökség szám nélkül. 1945. I. 5–11.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ HR I. évf. 1. sz. 1945. február 7. 12. o. 96.097/el. 2. r.–1944. sz. körrendelet

harckocsiezred⁷² katonái zubbonyuk gallérjának kihajtójára tűzhatték a német páncélos fegyvernemi jelvényt: az ezüstsínű halálfejet. (A jelvény korábbi viselésével kapcsolatban lásd a *Páncélos átképzési jelvények* fejezetet.) A magyar alakulatokat – a rendelet szerint – az illetékes német páncélos seregtestek látták volna el a szükséges mennyiségű jelvényvel. Arra nézve azonban, hogy ez megtörtént-e vagy sem, nem rendelkezünk ismeretekkel. Mindössze a jelvénynek a magyar tábori sapkán való viseléséről áll rendelkezésre (valószínűsíthetően a kérdéses időszakra datálható) fényképfelvétel.⁷³ A német halálfejes jelvény kérdéskörét mindenesetre sokadrangúnak tekinthetjük annak tükrében, hogy a magyar harckocsizók 1945. január és március között vívták utolsó (immár védekező) harcaikat a Dunántúlon, amelyek során március 18-án elveszett az utolsó magyar harckocsi is.⁷⁴

Idegen államok katonai jelvényei a Magyar Királyi Honvédségben

A német páncélos fegyvernemi jelvény magyar egyenruhán való viselését engedélyező, előbbieken hivatkozott körrendelet kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a Magyar Királyi Honvédség tagjai részére számos külföldi (elsősorban német) katonai jelvényt adományoztak a második világháború idején. Álljon itt erre nézve néhány példa: 1941 novemberében vitéz Szügyi Zoltán alezredes, a m. kir. 1. honvéd ejtőernyős zászlóalj parancsnoka és Tassonyi Edömér főhadnagy részére a német ejtőernyős jelvényt adományozták.⁷⁵

Az 1942 végén Finnországban megtartott 3. télharc tanfolyamon mintegy 200 német tiszt mellett 17 fős magyar tiszti csoport is részt vett. A tanfolyam résztvevői a kiképzés végén finn, német és magyar zászlókat ábrázoló zománcos emlékjelvényt kaptak.⁷⁶

A 25/II. gyalogzászlóalj egyik örvezetőjéről készült portrén a katona zubbonyának bal felső zsebén (tehát a német előírásoknak megfelelő viselési helyen) a német fekete sebesülési jelvény látható.⁷⁷

⁷² Bonhardt Attila: A magyar harckocsizók és gépkocsizó lövészek. (Kiváló teljesítmény korszerűtlen technikával.) In: Ravasz István (szerk.): ...és újfent hadiidők! (avagy: a „boldog békeidők” nem térnek vissza) 1939–1945. Budapest, 2005. 191–196. o. (A továbbiakban rövidítve: Bonhardt 2005/1.) 196. o.

⁷³ Viselési fotó magángyűjteményben.

⁷⁴ Bonhardt 2005/1. 196. o.

⁷⁵ HL HM Elnöki B. osztály. 141.482/1941. sz. Idézi: Sallay Gergely Pál: Magyar ejtőernyős ügyességi jelvények adományozása német tiszteknek 1941-ben. Az Érem 2005/2. sz. 26–29. o. (A továbbiakban rövidítve: Sallay 2005/2.)

⁷⁶ Eszes Mátyás: A 3. Télharc Tanfolyam Finnországban 1942. nov. 24-től dec. 16-ig. Hadak Útján 1993. november–december.

⁷⁷ HTM Fotóarchívum lt. sz.: 53506/235.

1944. decemberében a m. kir. 101. honvéd vadászrepülő ezred parancsnoka az ezred állományából 19 főt terjesztett fel a német pilótajelvényre.⁷⁸ 1945. április 20-án (példának okáért) az I. német légihadtest parancsnoka a m. kir. 101. honvéd vadászrepülő ezredbe tartozó 32 főnek adományozta a frontrepülő pánt (vadászok részére) különböző fokozatait.⁷⁹

Számos második világháborús magyar pilótaportrén megfigyelhető az olasz pilóta- és a bolgár pilóta- és megfigyelőjelvény viselése. Az olasz jelvényeket többek között a Magyar Királyi Honvéd Légierő azon tagjai kapták meg, akik 1938–1940 között Dél-Olaszországban pilótaképzésben részesültek, míg a bolgár jelvényeket az 1939. augusztus 20-án avatott hadnagyok viselhették, akik avatásuk évének nyarán jártak Bulgáriában.⁸⁰ További érdekességként említhetjük, hogy a bolgár gyalogsági rohamjelvény fedezhető fel azon az 1943-ban készült portrén, amely a Honvéd Vezérkar főnöke 2. osztályához beosztott Krasznay József alezredest ábrázolja. A jelvény elnyerésének körülményeiről nem áll rendelkezésemre adat.⁸¹

A külföldi jelvényadományozások számbavételekor ki kell térni a tárgyalt korszakban Magyarországgal szövetséges Horvátországra. Heppes Aladár százados, a Magyar Királyi Honvéd Légierő vadászosztály-parancsnoka 1941-ben a horvát pilótajelvény tiszteletbeli tulajdonosa lett, s azt egyenruháján a háború végéig viselte is.⁸² Hasonlóképpen – a teljesség igénye nélkül – vitéz Bánfalvy István vezérőrnagy (1944-ben a Magyar Királyi Honvéd Légierő parancsnoka) és Incze László vezérkari ezredes portréin⁸³ is felfedezhető e jelvény.

Egy 1942-es honvédelmi minisztériumi forrás utal arra, hogy – bár hivatalos viselési engedélyt külföldi alakulatjelvényekhez nem volt lehetséges beszerezni – korábban (értelemszerűen 1939 előtt) a lengyel „Bem tüzérek” jelvényét – kizárólag a lengyelekkel való érintkezésnél – magyar egyenruhán is viselték.⁸⁴ Pusztá következtetés, hogy a lengyel ezredjelvényt a „névrokonság” okán a m. kir. „Bem József” 1. honvéd lovas tüzérosztály katonái tűzték uniformisukra.

⁷⁸ HL M. kir. 101. honvéd vadászrepülő ezred 1944–1945. II. 1565. 113. doboz. Névjegyzék. 1944. december 14.

⁷⁹ HL M. kir. 101. honvéd vadászrepülő ezred 1944–1945. II. 1565. 110. doboz. 63. sz. ezredparancs. 1945. április 21.

⁸⁰ Becze Csaba: Elfelejtett hősök. A Magyar Királyi Honvéd Légierő ászai a II. világháborúban. Püldo Kiadó, é. n. [2006.] 22., 70. o.

⁸¹ HTM Fotóarchívum lt. sz.: 53505/373; HL Tiszti anyakönyvi lapok (a továbbiakban Akvi) 1076/1894.

⁸² Erre vonatkozó dokumentumok Heppes Aladár hagyatékában; Becze Csaba: i. m. 101–102. o.

⁸³ Bánfalvy portréja: Magyar Szárnyak. Repülésügyi folyóirat. 1944. július 15. 3. o.; Incze portréja: HTM Fotóarchívum lt. sz.: 105.169.

⁸⁴ HL HM 59.801/Elnöki B. osztály–1942. sz.

Magyar katonai jelvények külföldi egyenruhán

Ahogy a Magyar Királyi Honvédség tagjai megkaptak bizonyos külföldi katonai jelvényeket, úgy időnként a külföldi egyenruhán is felbukkantak magyar katonai jelvények. 1941 decemberében vitéz Szügyi Zoltán alezredes, a m. kir. 1. honvéd ejtőernyős zászlóalj parancsnoka a Braunschweig-i német III. ejtőernyős ugróiskola négy tisztjének a magyar ejtőernyős ügyességi jelvényt adományozta. Az adományozás tényleges teljesítmények figyelembe vételével történt, hiszen a négy tiszt az ejtőernyős ügyességi jelvény elnyeréséhez szükséges 25 ejtőernyős ugrással rendelkezett.⁸⁵

A magyar pilótajelvény fém változatát a német légierő tisztjeiről készült több fényképen is felfedezhetjük, hol a jobb-, hol a bal felső zubbonyzseb zsebtakaróján.⁸⁶ Ugyanennek a jelvénynek aranyból készült példányát kapta 1943 januárjában (50. születésnapjára) Hermann Göring a m. kir. honvédelmi minisztertől.⁸⁷ A Luftwaffe-egyenruhán a fémből készült magyar megfigyelőjelvény is megjelent: egy 1945-ös fotón Rolf von Pebal őrnagy, német haditudósító zubbonyának bal mellrészén ez a jelvény látható.⁸⁸

A keleti fronton 1942-ben a m. kir. honvéd haditudósító századhoz beosztott japán tiszt egyenruhájára is fel volt tűzve a magyar haditudósító csapatjelvény.⁸⁹

Alakulatjelvények a második világháborúban

Nem lenne teljes a tárgyalt korszak jelvényrendszerének vázolása, ha nem térnénk ki arra, hogy a fent bemutatott (hivatalos és félhivatalos) jelvények mellett az alakulatok (nem-hivatalos) jelvényeinek viselésével is foglalkoztak a Honvédelmi Minisztériumban. A kérdéskör 1943 tavaszán került előtérbe, miután a magyar 1. tábori páncélos hadosztály parancsnoka emlékjelvény viselésének engedélyezése tárgyában fordult a honvédelmi miniszterhez. (Érdekességképpen megemlítjük, hogy az elképzelések szerint a jelvényt egyenruhában – az első világháborús jelvényviseléshez hasonlóan – a tábori sapka bal oldalára rögzítették volna, úgy, „hogy a jelvény előre eső széle a sapka gombtól 8 cm-re és az

⁸⁵ HL HM 141.482/Elnöki B. osztály–1941. sz. Idézi: Sallay 2005/2. 26. o.

⁸⁶ Magyar Nemzeti Múzeum (a továbbiakban rövidítve: MNM) Történeti Fényképtár lt. sz.: 62.3502; HTM Fotóarchívum lt. sz.: 94.666; Chalif, Don: *Military Pilot & Aircrew Badges of the World (1870–Present)*. Vol. 1: Europe (Albania–Hungary). San Jose, 1982. 219. o.

⁸⁷ Nagybacsoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendők 1938–1945*. H. n., é. n. 120. o.

⁸⁸ HTM Fotóarchívum lt. sz.: 105.151.

⁸⁹ HTM Fotóarchívum lt. sz.: 51.858, 51.859, 51.860, 51.862.

alsó széle a sapka szélétől egy cm-re legyen”, civil ruhában pedig „a polgári kalap bal oldalán a kalapszalagra, vagy a polgári kabát bal mellrészére tűzve.”)

Az Elnökség 1943. április 6-án az alábbi kommentár kíséretében bocsátotta az ügydarabot véleményezésre a 2. r. osztály, illetve a Honvéd Vezérkar főnöke 5. és 1. osztályai elé:

„Az 1. páncélos hadosztály – az 1943. év téli harcainak megörökítéseként – az ezen harcokban résztvetteket [sic!] egyszerű emlékjelvényvel látta el és az iktatmányban kéri, hogy az emlékjelvényt az igényjogosultak egyenruhában is viselhessék. A kérdés elvi fontosságú, mert ha az 1. páncélos hadosztály egyéneinek engedélyezzük a szóbanforgó [sic!] jelvény viselését, akkor a többi harcteret járt seregest (csapattest) hasonló kérelmével számolni kell.

Kedvező döntés esetén a jelvény viselését feltétlenül szabályozni kellene, talán az ügyességi jelvényhez hasonlóan történhetne. Ha a már túltengő jelvényeket korlátozzuk és a jelvény viselését egyenruhában nem engedélyeznénk, az Elnöki osztály nem emel észrevételt az ellen, hogy az emléktárgyként szerepeljen és azt az igényjogosultak polgári ruhában viseljék.”⁹⁰

A 2. r. osztály április 16-án kelt véleménye a következő volt:

„Jóllehet méltányos volna eredményes és nehéz harctéri teljesítmények valamelyes látható jellel való megörökítése, – azonban az osztály az amúgyis [sic!] túltengő jelvényhelyzetre tekintettel szóbanforgó [sic!] emlékjelvénynek, mint kötelezően viselendő cikknek, – rendszeresítését nem javasolja.

Bizonyára az orosz hadműveleti területen működő sereg- és csapattestek között több is hajtott végre hasonlóan értékes és fontos kihatású harccselekményt, akik részére külön hasonló emlékjelvények engedélyezése folytán az áttekinthetatlenség csak tovább fokozódnék. Az osztály tudomása szerint ily jelvények az idegen hadseregeknél sem fordulnak elő. Vannak ugyan bizonyos emlékjelek, azonban ezeket az illető hadjáratokban (területen) részt vett valamennyi csapat viseli (pl. német téli emlékkereszt).⁹¹

⁹⁰ HL HM Elnökség II. tétel 23.184/1943. sz. Idézi: Sallay Gergely Pál: A magyar 1. tábori páncéloshadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvénye. Jelvényviselési problémák a m. kir. Honvédségben a második világháború idején. Hadtörténelmi Közlemények 2005/1–2. sz. 215–231. o. (A továbbiakban rövidítve: Sallay 2005/1.)

⁹¹ Helyesen német Keleti Emlékérem (Keleti Téli Csata Emlékérme 1941–1942). A példaként felhozott „emlékjelek” nem jelvények, hanem kitüntetések!

Az osztály a kb. Elnöki osztály ama javaslatával, hogy esetleg szóbanforgó [sic!] jelvény emléktárgyként szerepeljen és az csak polgári ruhában legyen viselhető, – egyetért.”⁹²

A 2. r. osztály véleményével egyetértésben a Honvéd Vezérkar főnöke 5. osztálya is a „megelőzés” hívének mutatkozott, ám április 27-i keltezésű feljegyzésében bizonyos megoldásokat is javasolt:

„Ha a páncélos hadosztály jelvényt kapna, a többi is jogosan kérhetné. Meggondolandó lenne, hogy esetleg minden hadosztály részére központilag terveztetnénk 1–1 jelvényt és központilag adnánk ki; vagy talán az egész 2. hadsereg részére kellene egységes, az egész hadjáratot felölelő jelvényt készíttetni. Külön egyes alakulat részére nem.

A kb. 2. r. oszt. véleményével kapcsolatban megjegyezni kívánjuk, hogy a túltengő és áttekinthetetlen jelvény-kérdésben az osztály ügykörszerűen kíván rendet teremteni. Az emléktárgyként való engedélyezéssel az osztály egyetért.”⁹³

A fenti véleményhez mellékelte, 1943. február 23-án kelt, 56.865/el. 5. vkf.–1943. számú rendeletben a Honvéd Vezérkar főnöke egyértelműen állást foglalt a nem-hivatalos alakulatjelvények viselésével kapcsolatban:

„Tudomásomra jutott, hogy egyes cégek üzleti haszontól hajtva megkeresik a parancsnokságokat és jelvények (plakettek) megrendelésére kéri fel őket. Felhívom a figyelmet arra, hogy a honvédség tagjai csak rendszeresített jelvényeket viselhetnek. Minden más jelvény viselése fegyelmi elbánás alá esik. Az illetéktelen jelvények viselésére irányuló felhívás sem fegyelmi sem anyagi szempontból nem kívánatos, ezért azokat össze kell gyűjteni és megjegyzés nélkül a feladónak visszakell [sic!] küldeni.”⁹⁴

Az idézett szövegből kiderül, hogy az alakulatjelvények (érmek, plakettek) készíttetésének ötlete nem feltétlenül a csapatoktól eredt, úgy tűnik, hogy a kezdeményezés olykor jó kereskedelmi érzékkel megáldott jelvény- és éremkészítőktől is származhatott. A

⁹² HL HM Elnökség II. tétel 23.184/1943. sz. Idézi: Sallay 2005/1. 218–219. o.

⁹³ HL HM Elnökség II. tétel 23.184/1943. sz. 1. sz. betétlap. Idézi: Sallay 2005/1. 219. o.

⁹⁴ HL HM Elnökség II. tétel 23.184/1943. sz. 2. sz. betétlap. Idézi: Sallay 2005/1. 219. o.

rendeletből egyúttal nyilvánvalóvá válik, hogy – 1943 februárjától – minden nem–hivatalos (katonai) jelvény viselése szigorúan tilos volt a honvédségi egyenruhán! (Az 1944 októberében megalakult elit seregtest, a Szent László hadosztály alakulatemblémájának viselését ugyanakkor – bizonyára a csapatszellemre gyakorolt pozitív hatása miatt – megtűrték, sőt a hadosztály alakulatainál központilag osztották ki a jelvényeket.⁹⁵)

Az első világháború „jelvénybőségéhez” képest korszakunkban meglehetősen kevés alakulatnak készült jelvénye, amely részben a fenti tiltással magyarázható. A fennmaradt alakulatjelvények közül a különösen látványos repülőszázad-jelvények alkotják a legnagyobb csoportot. Ezeket a zománcozott gomblyukjelvényeket egyébként – minden tiltás ellenére – korabeli fényképeken gyakran felfedezhetjük a légierő tagjainak egyenruháján. Érdekes, hogy a munkaszolgálatos alakulatok – elsősorban 1940-ben készült – jelvényei szintén számottevő csoportot alkotnak az alakulatjelvények között.

Bár jórészt az érintett korszak határain kívül esik, az alakulatjelvények tárgyalása kapcsán mégis említést érdemel a történelmi személyekről elnevezett csapattestek jelvényeinek témaköre. 1930-ban, Horthy Miklós kormányzóvá választásának 10. évfordulója alkalmából a honvédelmi miniszter előterjesztést tett az államfőnek a Magyar Királyi Honvédség gyalogezredeinek, kerékpáros zászlóaljainak, huszárezredeinek, tüzérosztályainak és utász zászlóaljainak magyar (had)történelmi személyekről történő elnevezésére. A kormányzó az előterjesztést elfogadta, s 1930. február 28-án kelt elhatározásával elrendelte, hogy a honvédség említett csapattestei – a hadrendi szám megtartása mellett – történelmi személyek neveit vegyék fel.⁹⁶ A névadók szellemének méltó ápolása érdekében az alakulatok ettől kezdve évente ezrednapot rendeztek, s több helyen az átnevezés nyomán különféle numizmatikai emlékek készíttetésére is sor került. Az emlékérmek, emléklakettek és sportérmek mellett egyes csapattestek – hivatalosan nem viselhető – jelvényeket is gyártattak katonáik összetartozás-érzésének erősítésére.

E jelvények datálása meglehetősen nehéz, jobbra azonban az 1930-as években gyártották azokat. Ezt – áttételesen – papíralapú dokumentumok támasztják alá. Mivel hivatalos viselésükre nem volt lehetőség, ugyancsak nehéz volna megállapítani, hogy a jelvények meddig voltak „használatban.” Ebből a szempontból elméletileg 1945-öt, a Magyar Királyi Honvédség megszűnésének évét lehet kronológiai végpontként meghatározni, a téma említése jelen munkában ezért indokolt. Ismertek a m. kir. „József nádor” 2. honvéd gyalogezred, a m. kir. „Nagy Lajos király” 6. honvéd gyalogezred, a m. kir. „Báthori István”

⁹⁵ A Szent László hadosztály katonái írták... (Jegyzet) [I. kötet.] Összeállította és írta: dr. Farkas Jenő. [Gödöllő, 2003.] 57., 66., 95., 112. o.

⁹⁶ HK LVII. évf. 6. sz. 1930. március 1. 51–52. o. 3000/elnökség.–1930. sz. körrendelet.

7. honvéd kerékpáros zászlóalj, a m. kir. „I. Ferenc József–jászkun” 1. honvéd huszárezred, a m. kir. „Nádasdy Ferenc” 3. honvéd huszárezred, a m. kir. „Hadik András” 4. honvéd huszárezred és a m. kir. „Bem József” 1. honvéd lovas tüzérosztály jelvényei, némelyik alakulaté többféle változatban is.

Az alakulatjelvényeket emléktárgyak díszítésére is széles körben felhasználták.

A leventemozgalom jelvényei a második világháború idején

A honvédelemről szóló 1939:II. törvénycikk a honvédelmi kötelezettségek közé sorolta a leventemozgalomban való részvételt a 12–23 éves korosztály számára. A törvény végrehajtására vonatkozó utasítás a leventék jelvényviseléséről is rendelkezett. Ezek szerint a leventeifjak „csak a rendszeresített levente- és leventepróbajelvényeket, a kitüntetések jelvényeit, a vitézi jelvényt, a cserkészjelvényt és a sportérmeket viselhetik. [...] a felsorolt jelvényeken felül más jelvényt (politikai, polgári, társadalmi egyesület stb. jelvényét) a kötelező leventeképzés alatt és leventeegyesületi tevékenységük közben nem viselhetnek.”⁹⁷ A leventesapka elejére és a leventezubbonyra tűzhető, pajzs alakú leventejelvényeknek számos változata létezett, amelyek külalakjukban – részint rendeltetésüknek, részint a gyártók sokféleségének köszönhetően – jelentősen eltértek egymástól. Ezeket a jelvényeket a levente egyenruházat tartozékainak tekinthetjük.

1941. augusztus 1-jével az ifjúság honvédelmi nevelése és testnevelése országos szinten egységes vezetés és irányítás alá került. Ezzel a leventemozgalom átszervezése is megkezdődött. A haderőn kívüli kiképzés feladatát is ellátó leventeintézmény keretein belül vízi és műszaki-, híradó-, gyorslevente-, ejtőernyős- és repülőképzés indult meg, s ennek megfelelő alakulatok is felállításra kerültek.⁹⁸ A különleges kiképzésben részesült leventék a felkészítő tanfolyamok végén próbára jelentkezhettek, amelynek sikeres teljesítése esetén a megfelelő kiképzési jelvényeket ítelték oda számukra. A sikeres vízi és műszaki kiképzést követően vízi és műszaki ügyességi jelvényt, a híradó szakkiképzésben részesültek híradólevente jelvényt, a gépjárművezető kiképzésben részesültek gyorslevente jelvényt, a haderőn kívüli repülő előképzésben részt vettek pedig repülő-, repülő híradó- és ejtőernyős levente jelvényt viselhetek.⁹⁹

⁹⁷ A honvédelmi törvény. Magyarázatos kiadás. Budapest, 1942. 35. o.

⁹⁸ Két év a honvédelmi nevelés és az átszervezett testnevelés történetéből. (1941. VIII. 1.–1943. VII. 30.) Magyar Katonai Szemle 1943/8. sz. 406–415. o. 406., 409–410. o.

⁹⁹ A Központi Iránytadó Tanfolyam előadásainak gyűjteménye. Budapest, 1943. 78–95. o.

Az 1941-es átszervezést követő egyik újítás, a leventepróba-rendszer értelmében a kiképzés során tanult elméleti és gyakorlati ismeretekről a fiataloknak az egyes korcsoportokra megszabott próba kiállásával kellett bizonytságot tenniük. Összesen négy leventepróba volt. Az újoncpróba kiállása után (ez a 12. életévre esett) a leventeújonc fogadalmat tett, ezzel jogosulttá vált a leventejelvény viselésére és a leventeapród elnevezésre – tehát a leventeintézmény teljes jogú tagja lett. A leventeapród-próba (15. életévben), az ifjúlevente-próba (18. életévben) és a honvédpróba (a katonai szolgálatra való bevonulás napjáig) sikeres teljesítéséért különféle próbajelvények jártak.¹⁰⁰ A honvédpróbának „kiváló”, „jó” és „megfelelő” fokozatai voltak, amelyet a jelvényen megfelelő számú csillag jelzett. A honvédpróba jelvényeket a leventék később a tényleges katonai szolgálat idején is viselhették az egyenruhán, sőt, a próba eredményétől függően a jelvények tulajdonosai bizonyos kedvezményekben (jobb egyenruha, kimaradási és eltávozási engedély) is részesültek. Erről egy 1943 augusztusában kiadott honvédelmi miniszteri rendelet is beszámolt.¹⁰¹

A leventemozgalom terén kifejtett eredményes munkásság jutalmazására háromfokozatú levente díszjelvény került rendszeresítésre. Az I. osztályú levente díszjelvényt az ifjúság honvédelmi nevelésének és testnevelésének országos vezetője, az alacsonyabb osztályokat a leventék országos parancsnoka adományozta dicsérő elismerésként.¹⁰² Az 1942. augusztus 3-án kelt rendelettel létrehozott levente díszjelvény(ek)hez a honvédelmi miniszter 1943. január 26-án rendszeresített igazolványnyomtatványokat.¹⁰³ Egy korabeli német forrás szerint a jelvényeket elsősorban meghatározott időtartamú, a leventeképzés terén kifejtett tevékenység alapján adományozták: az I. osztályt 15, a II. osztályt 10, míg a III. osztályt 5 évi szolgálatért. Másrészt – ugyanezen forrás szerint – a jelvényeket a leventemozgalom körül szerzett általános érdemekért is oda lehetett ítélni – magyar állampolgárok és a külföldi ifjúsági mozgalmak vezetői részére egyaránt.¹⁰⁴

1943 márciusában került sor hadiárva leventejelvény rendszeresítésére a hadiárva leventeifjak megkülönböztetésére és kitüntetésére.¹⁰⁵ Ennek célja – a korabeli megfogalmazás szerint – az volt, hogy „egyrészt a hadiárvasors keserűségét csökkentse, másrészt a hősök dicsőségét hirdetve az ifjúságot a magyar hősi erények követésére sarkallja.”¹⁰⁶ A jelvény tulajdonosa a leventeéletben különféle kedvezményekben részesülhetett. 1944

¹⁰⁰ A levente-újonc és a levente-apród szolgálata. Budapest, 1942. 3–7. o.

¹⁰¹ HK LXX. évf. 39. sz. 1943. szeptember 15. 654. o. 134.662/el. 40. e.–1943. sz. körrendelet.

¹⁰² Két év a honvédelmi nevelés és az átszervezett testnevelés történetéből. (1941. VIII. 1.–1943. VII. 30.) Magyar Katonai Szemle 1943/8. sz. 406–415. o. 410. o.

¹⁰³ HK LXX. évf. 7. sz. 1943. február 11. 80. o. 740.655/40. e.–1942. sz. körrendelet.

¹⁰⁴ Abzeichen der Levente-Jugend. Deutsche Uniformen-Zeitschrift. 1944/12. sz. 1944. december. 3. o.

¹⁰⁵ HK LXX. évf. 12. sz. 1943. március 10. 176–178. o. 132.055/el. 40. k.–1943. sz. körrendelet.

¹⁰⁶ Szébb jövőt! III. évf. 18. sz. 1943. május 1. 5. o.

szeptemberében a hadiárva leventejelvény elnyerésére való jogosultságot a leventeleányokra, valamint a hősi halott törvénytelen vagy fogadott gyermekeire is kiterjesztették.¹⁰⁷

1944 szeptemberében a honvédelmi miniszter leventenevelő tiszti jelvényt rendszeresített „a szakszolgálatos tisztek állománycsoportja leventenevelő szakmájának hivatásos állományába tartozó tisztjei részére.”¹⁰⁸

A jelvények tervezői és gyártói

A Magyar Királyi Honvédség és a leventemozgalom jelvényeit a korszak ismert rendjel- és jelvénykészítői állították elő. Erre utaló jelzéseket elsősorban a nem-hivatalos jelvények hátlapján találhatunk. A gyártók között volt Berán Nándor iparművész (Budapest I. Döbrentei u. 2-4.), Berényi Lajos Első Magyar Tűzzománc-jelvénygyára (Budapest VII. Holló u. 14.), Boczán Károly jelvénykészítő kereskedő (Budapest VIII. Csokonai u. 8.), Gál Dezső fémárugyára (Budapest VIII. Nap u. 16.), Jerouschek K. rendjel és tűzzománc-jelvénykészítő (Budapest IV. Váci u. 39.), Ludvig József éremverő műintézete és bronzmúárugyára (Budapest VIII. Thék Endre u. 18.), Morzsányi József jelvény-, érem-, katonai rendjel- és díszmú-készítő (Budapest IV. Eskü út 5.) és kistétényi Walther E. éremverő és zománcjelvény-készítő (Budapest IV. Petőfi Sándor u. 6.) is.

A tervezőkről jóval kevesebbet tudunk. Néhány alakulatjelvény esetében a grafikai előkészítést a csapat valamely ügyes kezű, művészi érzékkel megáldott katonája végezte, a legtöbb esetben azonban sajnos nem maradt fenn a tervezésre vonatkozó információ, s magukon a tárgyakon csak a legritkább esetben találunk mesterjegyet.

A magyar katonai jelvények szimbólumai, 1938-1945

A jelvények a rajtuk alkalmazott szimbólumok által fejezik ki viselőik hovatartozását, közvetítik üzenetüket a külső szemlélő felé. Egy-egy katonai jelvény akár az általa megkülönböztetett alakulat attribútumává is válhatott. Így volt ez a Szent László hadosztály esetében (lásd a hadosztály jelvényét bemutató részt), az ejtőernyős alakulat(ok) esetében és erről tanúskodik egy 1942-ben nyomtatásban megjelent haditudósító beszámoló is, amely a m. kir. 14. honvéd kerékpáros zászlóalj keleti hadszíntéren folytatott harcairól adott számot:

¹⁰⁷ HK LXXI. évf. 38. sz. 1944. szeptember 13. 561. o. 143.450/el. 40. e.–1944. sz. körrendelet.

¹⁰⁸ HK LXXI. évf. 38. sz. 1944. szeptember 13. 561. o. 144.150/el. 40. e.–1944. sz. körrendelet.

„A 14. kolozsvári halálfejes kerékpáros zászlóalj nem szűkölködik a harci eseményekben. Amióta *Bartha* alezredes parancsnokságával átlépték a Tatárhágót, kevés ilyen nyugalmas vasárnapjuk volt, mint ez a mai. A zászlóalj érte el elsőnek a kárpátaljai bevonulás idején a történelmi határt. Kormányzói szalagot kaptak akkor jutalmul és jelvényül a halálfejet. Úgy látszik, nem hiába választották maguknak a meztelen koponyát: halálos elszántsággal küzdöttek végig magukat Ukrajnán, a Dnyeper vonaláig. [...] Jó lesz korán lepihenni, mert holnap tovább megy a zászlóalj. Újabb feladat, újabb küzdelem és újabb dicsőség vár a halálfejes kerékpárosokra.”¹⁰⁹

Sajnos nem ismert, hogy a halálfejes jelvényt milyen formában viselték a kolozsvári katonák – talán nem is egyenruhájukon, hanem kerékpárjukon jelent meg az emberi koponya képe. A fenti idézet mégis jó példa arra, hogyan válhat egy alakulat megkülönböztető jelzése az adott csapat elsődleges azonosítójává a hatásos képi megfogalmazásnak köszönhetően.

A tárgyalt korszak magyar katonai jelvényeinek egyik meghatározó jelképe a magyar Szent Korona volt, amelyet a nemzeti hovatartozás jelölésére használtak. Gyakran vele együtt szerepelt a magyar címerpajzs vagy annak egyes elemei. Ugyancsak jellegzetes magyar szimbólum a több jelvényen megjelentetett turulmadár.

Igen népszerű volt a jelvények megálmodói körében a szárnymotívum. A gyorsaságot jelképező kiterjesztett szárnyak a „levegő katonái” (a légiő tagjai és az ejtőernyősök) és a gyorsan mozgó csapatoknál szolgálók (a gyorsfegyvernem csapatnemeihez tartozók és a rohamtüzérek) részére tervezett jelvényeket egyaránt meghatározták. Számos korabeli jelvény markáns eleme volt az emberi koponya (halálfej) ábrázolása, amely a különösen veszélyes szolgálatot ellátó alakulatok megkülönböztető jelzése volt. A tölgylevelek, a kard és a rohamsisak, mint általános katonai jelképek, a legkülönbözőbb jelvényeken szerepeltek.

Első világháborús hagyományok nyomán a határvadász alakulatok tagjai vadászkürtöt, a hegyi csapatok katonái havasi gyopárt varrtak sapkájukra. Érdekességként említhetjük még a Magyar Királyi Honvéd Légierő – kitűző formájában is létező – századjelvényeit, amelyek állatokat, mesefigurákat, természetfeletti lényeket ábrázoltak.

Az elvont szimbólumok mellett a jelvényeken megjelentek a fegyver- és csapatnemekre utaló harceszközök, felszerelési tárgyak is – olykor realista, máskor stilizált ábrázolással. A páncélosok jelvényein harckocsi, páncélgéppágyú, páncélgépkocsi; a tüzérekén ágyúcső, töltővessző és ágyúgolyók; az ejtőernyős jelvényeken ejtőernyő-kupola; a

¹⁰⁹ Dr. Gábor Áron – Hunt Béla – Jagits József – dr. Kapy Rezső – Koroda Miklós – Lovik Károly: Hat haditudósító a vörös fronton. Stúdium, Budapest, é.n. [1942] 129–130., 134. o.

munkaszolgálatos alakulatjelvényeken ázó és csákány tölt be központi helyet. Kifejezetten különleges a magyar 1. tábori páncélos hadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvényén a jellegzetes téli ruházat (fehér sisak, mellény és kesztyű) valóság-hű megjelenítése.

A jelvények szimbólumértékéről tanúskodnak – többek között – az azokkal díszített síremlékek, emlékművek, emléktáblák és dísztárgyak. Ezek egyértelműen igazolják, hogy a csapatnem- és alakulatjelvények a testületi szellem elsődleges kifejezői voltak.

Az 1940-es évek első felében rendszeresített magyar katonai jelvények közül képi források által igazolhatóan a határvadászok vadászjelvényét és a sportügyességi jelvények egyes fokozatait még az 1945 elején felállított „Demokratikus” Hadseregben is viselték. Ennek az érdekes jelenségnek a magyarázata a vadászjelvény esetében abban keresendő, hogy azon sem a királlyági államformára utaló szimbólum (Szent Korona), sem olyan kedvezőtlen megítélés alá eső jelkép nem szerepelt, mint például a második világháborús magyar elitalakulatok jelvényeiben domináns halálfej-motívum; míg a sportügyességi jelvények elnyerése politikától és harci cselekményektől teljesen független volt, így azok kizárólag a sport terén elért eredményeket tükrözték. A sportjelvények esetében ugyanakkor a Szent Korona ábrázolása 1945-től problematikusnak minősült, ezért fordulnak elő olyan példányok, amelyekről a magyar királyi korona képét más-más módszerekkel eltávolították!

Igazolványok, papíralapú emlékek

Számos jelvényhez egyszerű kivitelű, kártyaformátumú, viselésre jogosító igazolvány tartozott. Ismerünk az ejtőernyős csapatjelvényhez, a sportügyességi jelvényekhez, a teljesítményjelvényekhez és a magyar 1. tábori páncélos hadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvényéhez kiállított igazolványokat. (A két háború között rendszeresített és a tárgyalt korszakban is adományozott ügyességi jelvényekhez, illetve a második világháborús haditettekért vitézzé avatottak vitézi jelvényéhez is adtak oklevelet, illetve igazolványt.) Az 1944-es ügyességi jelvények adományozását szabályozó utasítástervezet¹¹⁰ és a hadiárva levente jelvényt rendszeresítő körrendelet¹¹¹ ugyancsak közölt igazolványmintákat, míg a levente díszjelvényekhez külön rendszeresítettek igazolványt.¹¹² (Ez utóbbi az előre nyomtatott szöveges részen kívül képi elemet is tartalmazott: bal felső sarkában „SZEBB JÖVŐT” feliratú leventejelvény színes grafikája kapott helyet.)

¹¹⁰ Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944. 63. o.

¹¹¹ HK LXX. évf. 12. sz. 1943. március 10. 176–178. o. 132.055/el. 40. k.–1943. sz. körrendelet. 3. sz. melléklet.

¹¹² HK LXX. évf. 7. sz. 1943. február 11. 80. o. 740.655/40. e.–1942. sz. körrendelet.

Bizonyos katonai jelvények képe díszítő motívumként megjelent egyes alakulatok által kiadott képeslapokon, okleveleken is, de olykor levélpapírok díszítésére is felhasználták a jelvénygrafikákat. Az előbbi esetre példa az ejtőernyős levente jelvény ábrázolása a kassai ejtőernyős levente szakasz levelezőlapján, illetve a 2. gépkocsizó dandár parancsnokának dicsérő elismerése, fejlécében a dandár jelvényével; utóbbira az 1. ejtőernyős zászlóalj katonái által használt levélpapír, amelyen az ejtőernyős ügyességi jelvény dombornyomásos képe látható.

*

Végezetül szükséges néhány szóval kitérni a jelvények nevének írásmódjára. Leginkább a téma nem kielégítő tudományos feldolgozottságával magyarázható, hogy a jelvények helyesírását nem szabályozzák megfelelően hivatalos előírások. Míg a kitüntetések és a díjak nevének írásmódjára nézve irányadóak a hatályos helyesírási szabályok, addig a jelvényekkel kapcsolatban mindez nem mondható el. Mind a korabeli forrásokban, mind a rendelkezésre álló mai szakirodalomban többféle írásmóddal találkozhatunk: kis- és nagy kezdőbetűvel, kötőjellel és anélkül írt változatokkal egyaránt. Jelen disszertációban (az egységes írásmód megalkotása jegyében) kisbetűvel és kötőjel nélkül írjuk a katonai jelvények nevét, s a kitüntetések helyesírására vonatkozó szabályokat egyedül a Légoltalmi Jelvény esetében alkalmazzuk, mivel az inkább tekintendő kitüntetésnek, mint jelvénynek. Itt kell megemlíteni azt is, hogy a Vitézi Szervezet (később Rend) jelvényét több, kitüntetésekkel foglalkozó munka tulajdonnévként, nagy kezdőbetűvel írja (Vitézi Jelvény), holott a szervezet jelvénye nem kitüntetés, hanem kizárólag a rendtagság látható jele volt, s így annak esetében is indokoltabb a „vitézi jelvény” írásmód.

Katalógus

A tárgyalt jelvényanyag rendszerezésénél az alábbi szempontokat vettük figyelembe: hivatalosnak azok a jelvények tekinthetők, amelyek rendszeresítése a Honvédségi Közlönyben (Honvédségi Rendeletekben) megtörtént, vagy amelyekkel a Honvédelmi Minisztérium hivatalos kiadványban foglalkozott; félhivatalos az a jelvény, amelyet hivatalosan nem rendszeresítettek, az egyenruhán mégis megjelent („megtűrt jelvények”); nem-hivatalos jelvények elsősorban az alakulatjelvények, amelyeket csak a polgári öltözeten lehetett (volna) viselni. Az utóbbi kategórián belül bemutatjuk néhány tervezett jelvény fennmaradt mintapéldányát, illetve különféle alakulatjelvényekkel díszített emléktárgyakat is. Végül külön fejezetben tárgyaljuk a leventemozgalomnak a korszakból származó jelvényeit.

A fenti szempontok szerint csoportosított jelvényeket az alábbi rendszerben ismertetjük: a jelvényekre vonatkozó információ; tárgyleírás; a viselés helyének meghatározása; (ahol ismert) a készítő neve és műhelyének címe; a HM HIM Hadtörténeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Jósa András Múzeum tulajdonát képező tárgyak esetében leltári szám, magángyűjtemények darabjai esetén ennek a ténynek feltüntetése. Olyan jelvényeknél, amelyeknek konkrét példánya nem állt rendelkezésünkre (esetleg nem is maradt fenn), a korabeli írásos és képi dokumentumok alapján adunk kizárólag az előlapra vonatkozó tárgyleírást; ez esetben nem tüntetjük fel a méretet és – értelemszerűen – a gyűjteményt, illetve a leltári számot sem. A tárgyleírások a heraldika szabályainak figyelembevételével készültek, amennyiben azokban a jobb és baloldal felcserélődik, tehát a jobboldal a heraldikai jobb-, a baloldal a heraldikai bal oldalt jelenti. A bemutatott jelvények arab szám alatt, a hozzájuk kapcsolódó illusztrációk (archív fotók, tervrajzok, grafikai ábrázolások) római szám alatt szerepelnek a katalógusban és e számok alapján találhatóak meg a képmellékletben a jelvények tárgyfotói, illetve a korabeli képi források.

Rövidítések:

HL = Hadtörténelmi Levéltár, Budapest

HM HIM KI = HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattár, Budapest

HTM = Hadtörténeti Múzeum, Budapest

JAM = Jósa András Múzeum, Nyíregyháza

MNM = Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

Hivatalos jelvények

Csapattiszti jelvény

A csapattiszti jelvény a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg (1922-től Magyar Királyi Honvédség) első újonnan rendszeresített jelvénye volt, s a Horthy–korban mindvégig használatban is maradt. A csapatszolgálatot kifejezésre juttató csapattiszti jelvényt azok a tisztek hordhatták, akik tényleges szolgálatot teljesítettek a gyalogságnál, a lovasságnál, a tüzérségnél, a páncéljárműves- vagy a műszaki csapatoknál és (1939-től) a folyamerőknél, ezredparancsnokságig bezárólag. A csapattól magasabb parancsnoksághoz vagy hatósághoz történő áthelyezésük (tartós vezénylestük) esetén a jelvényt nem viselhették.¹¹³

Viselését 1933-ban kötelezővé tették díszöltözethez; nagytársasági- és kistársasági öltözetben (azon esetekre, amikor az összes rendjel viselése kötelező volt); továbbá egyszerű öltözetben (olyan alkalmakkor, amikor szolgálati jelvény viselése elő volt írva). Nem lehetett viszont feltűzni menetöltözetben és kivonulásoknál (kivéve díszöltözetben történőknél).¹¹⁴ A jelvényt fegyvernemi hajtókaszinú posztóalátétten hordták.

A csapattiszti jelvény több gyártó műhelyében is készült, erre utalnak a jelvények hátlapjába ütött különféle jelzések.

1

Csapattiszti jelvény

Anyag: aranyozott rézötözet, zománc

Leírás: Álló ovális alakú, enyhén domború jelvény; előlapján felfelé keskenyedő, öt helyen sárga szalaggal átkötött tölgy- és babérkoszorú, amelynek alsó részén a szalag csokorba van kötve. A koszorúban zöld hármashalom középsőjén ötágú, aranyszínű leveles koronából kiemelkedő villásvégű kettőskereszt előterében fent a magyar Szent Korona ábrázolása. A jelvény alsó bal oldalából kinyúló ezüstsínű csuklós kézfej hegyével felfelé mutató ezüstsínű kardot tart. Hátlapján két keskeny, függőleges, egymással átellenben, párhuzamosan elhelyezett rögzítő pánt van.

¹¹³ Szabályzat a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg új egyenruházatáról. Budapest, 1920. 30. o.; HK LIX. évf. 5. sz. 1932. március 1. 39. o. 8.944/el. 14.–1932. sz. körrendelet; HK LXVI. évf. 33. sz. 1939. november 2. 308–309. o. 31.800/el. 2. r.–1939. sz. körrendelet.

¹¹⁴ HK LXI. évf. 8. sz. 1934. május 22. 97. o. 111.715/2.–1933. sz. körrendelet.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén, illetve köpenyen, mentén és atillán az ennek megfelelő helyen.

Tervezték: Aggházy Kamil őrnagy, Péter Ferenc hadnagy és Pethely Gy. László hadnagy–iparművész

Méret: 53,5×45 mm

HTM lt. sz.: 10489/É

I Vitéz Horváth Sándor hadnagy, 1943. Jobb felső zubbonyzsebében csapattiszti- és nagy honvéd sportügyességi jelvényt, bal felső zubbonyzsebében vitézi jelvényt visel. (HTM 102.844/Fk)

II A csapattiszti jelvény tervrajza, 1920 (HTM m. kir. leltári szám: 8907)

Ügyességi jelvények

A Magyar Királyi Honvédség leghosszabb ideig (1920-1944 között) használatban lévő jelvénycsaládja az ügyességi kitüntetéseké (később jelvényeké) volt. A Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg új egyenruházatáról 1920-ban kiadott szabályzat érvényben hagyta a különleges ügyességekért elnyerhető legénységi kitüntetésekre vonatkozó addig fennálló szabályozásokat,¹¹⁵ tehát az új magyar haderő megörökölte az Osztrák-Magyar Monarchia haderejében használatos ügyességi kitüntető jelvényeket.

Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az A-26. jelzésű öltözködési és felszerelési szabályzat I. részében bemutatott ügyességi kitüntetések – változatlan külalakban és elnevezésekkel – használatban maradtak. Ezek az alábbiak voltak: mesterlövész-, távbecslő- és lövész kitüntetések a gyalogság részére; géppuskalövész kitüntetés a géppuskás osztagok részére; lovas-, mesterlövész- és lövész kitüntetések a lovasság részére; irányzó-, lövegvezető- és hajtó kitüntetések a tüzérség részére; gépkocsivezető kitüntetés valamennyi csapatnál; utász kitüntetés csapatutászok részére; munkás kitüntetés élelmezésügyi legénység részére; illetve távirász- és betegápolói kitüntetések valamennyi csapatnál.¹¹⁶

Általánosságban elmondható, hogy a különféle ügyességi kitüntetések elnyeréséhez a sorkatonáknak különleges, részletesen szabályozott követelményeknek kellett megfelelniük.

¹¹⁵ Szabályzat a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg új egyenruházatáról. A-26., 3. függelék. 563.168/28.–1920. számhoz. 29. o.

¹¹⁶ A-26. Öltözeti és főszerelési szabályzat a M. Kir. Honvédség számára. I. rész. 1911. évi 6802/el. számhoz. Budapest, 1911. 7–10. o.

A kitüntető jelvényeket a kiképzési év végén az alosztályparancsnok javaslatára a csapatparancsnok volt jogosult adományozni. Egyes jelvények esetében az odaítélésről bizottság határozott, míg másokat vizsgaverseny eredményeképpen lehetett elnyerni.¹¹⁷ A jelvények tulajdonosai viselésre jogosító igazolványt kaptak. Előfordult, hogy a jelvényeket ünnepség, például ezrednap keretei között adták át (ilyen esetben a kitüntető jelvények mellé nem egyszer díszes oklevelet is adtak).¹¹⁸ A jelvényeket a hadapródiskolák és a katonai akadémiák növendékei és akadémistái is kiérdemelhették, de csak felavatásukig viselhették.¹¹⁹ Az ügyességi kitüntetések külalak szempontjából két csoportra oszlottak. Az úgynevezett „bojtjelvényeket” (fonott gyapjúzsínór, labdabojtokkal) a zubbony bal vállszalagja és a zubbony nyílása közé függesztve, míg a fém „kokárdajelvényeket” a jobb felső zubbonyzseb fölé tűzve viselték.

A létező „monarchiás” ügyességi kitüntetések mellé újak rendszeresítésére már 1923-ban felmerült az igény. A témában készített minisztériumi előterjesztés az alábbi kitüntető jelvények bevezetését javasolta: „rohamoskitüntetés”, (mester)kézigránátdobó kitüntetés, kormányos kitüntetés (az utászoknál), előmunkás kitüntetés (az utász és árkász csapatoknál), evezős kitüntetés (az árkászoknál), villamos mester kitüntetés (a fényszóró csapatnál). Érdekes, hogy a fennmaradt levéltári forrásban a rendszeresítendő kitüntető jelvények listáján gépkocsivezető- és hajtó kitüntetés is szerepel, holott ezek elméletileg használatban voltak (az utóbbi a tüzérség számára – itt tehát bizonyára a vonatcsapat részére alapítandó hajtó kitüntetésre vonatkozott az igény). Az újonnan bevezetendő jelvények tárgykörében értekezlet összehívása vált szükségessé.¹²⁰

Az ügyességi kitüntető jelvények rendszerének kiegészítésére vonatkozó javaslat eredményeképpen a Honvédségi Közlönyben végül 1925 októberében jelent meg egy körrendelet, amely az akkori állapotot tükrözi. Eszerint változatlan külalakban létezett tovább a gyalogság mesterlövész- és lövész kitüntetése (amelynek adományozhatóságát kiterjesztették a kerékpáros csapatok tagjai részére is); a lovas kitüntetés a lovasság (és immár a vonatcsapat) részére; valamint az irányzó-, lövegevezető- és hajtó kitüntetések a tüzérség részére. Jellegükben változatlanul, de néhány apró részletben mégis eltérő külalakkal maradtak rendszerben a mesterlövész- és lövész kitüntetések a lovasság (és kiegészítésként a

¹¹⁷ HK 1933/9. szám. 1933. június 1. 99–105. o. 72.067/eln. VI.-6.–1933. sz. körrendelet.; Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944. 9. o.

¹¹⁸ Egy ilyen eseményről Az Őrszem című altiszti folyóirat 1932. május 20-i számának 8. oldalán található „A Klapka tüzérek ezrednapja” című tudósítás is beszámol. A m. kir. „Klapka György” 2. honvéd tüzérsztyály díszes ügyességi jelvény-adományozó okiratának egy példánya a HTM Kéziratok Emlékanyag-gyűjteményében is megtalálható. Kelt Győrszabadhegyen, 1933. november 16-án. Lt. sz.: 2002.366.1./É.

¹¹⁹ Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944. 8. o.; Viselési fotó (Ludovika Akadémia, 1920-as évek) magántulajdonban.

¹²⁰ HL HM 65.197/14.–1923. sz.

műszaki csapatok) részére; illetve a géppuskalövész kitüntetés a géppuskás alakulatok részére. Új kitüntető jelvényként kerültek bevezetésre az alábbiak: kormányos kitüntetés az utász és hidász csapatok részére; az árkászok evezős kitüntetése; az utászok és árkászok előmunkás kitüntetése; a fényszóró csapat tagjai által elnyerhető villamos mester kitüntetés; a híradócsapat táborig távírász-, táborig rádiótávíráss-, Hughes távírász- és vonalépítő kitüntetései; a csapat távbeszélő alakulatok táborig távbeszélő- és csapat rádiótávíráss kitüntetései, valamint a vonatcsapat hajtó kitüntetése. Ezzel egyidejűleg – értelemszerűen – megszűnt a csapatutászok utász kitüntetése és a korábban valamennyi csapat részére rendszeresített távírász kitüntetés. Utód nélkül szűnt meg ugyanakkor a gyalogság távbecslő kitüntetése, a gépkocsivezető kitüntetés, az élelmezésügyi legénység munkás kitüntetése és a betegápolói kitüntetés.¹²¹

Az 1925-ben rendszeresített ügyességi kitüntető jelvénycsaláddal kapcsolatban érdekességként említhetőek azok a mintapéldányok, amelyeket Morzsányi József díszműkészítő (Budapest IV., Eskü út 5.) szállított le 1926 szeptemberében a M. Kir. Honvédelmi Minisztérium 14. osztálya részére, s amelyek ma a Hadtörténelmi Múzeum Numizmatikai Gyűjteményében találhatóak. (A tárgyak 1939-ben a M. Kir. Központi Ruhatár hivatalos átadásaként kerültek a M. Kir. Hadtörténelmi Múzeumba.)¹²² A minták az 1925-ben érvénybe lépett kitüntető jelvények mindegyikének három-három kiviteli változatát tartalmazták, amelyek színükben – és értelemszerűen anyagukban – tértek el egymástól; ráadásul a tüzérség hajtó kitüntetésének egy, a Honvédségi Közlönyben nem szereplő típusa is megtalálható közöttük (lásd a tárgyleírást)! Meglepő, hogy az egy évvel korábban a Közlönyben már hivatalossá tett jelvények kiviteli változatai ilyen késéssel kerültek bemutatásra a minisztériumban. Ez azt is jelentheti, hogy a rendszeresítés után még hosszabb ideig a korábbi jelvényváltozatok kerültek adományozásra. (Morzsányi cégén kívül Gál Dezső fémárugyára is készített ügyességi kitüntető jelvényeket, amelyet levéltári forrás támaszt alá.¹²³)

Az 1925-ös rendelet szövege kitért arra is, hogy a más fegyvernemhez történő áthelyezés esetén a korábban kiérdemelt kitüntető jelvények melyike viselhető együtt az új fegyvernemnél elnyert jelvényekkel, s melyik nem. Így az utász (hidász) csapattól a gyalogsághoz áthelyezett, s a kormányos kitüntetéssel már rendelkező egyén a gyalogsági lövész kitüntetés elnyerése esetén a kormányos kitüntetést megtarthatta, s a gyalogsági helyett az utászok részére rendszeresített lövész kitüntetést viselhette. Erre azért volt szükség, mert az utászok és hidászok kormányos kitüntetése (zsinórjelvénye) csak színében (skarlátvörös

¹²¹ HK 1925/27. szám. 1925. október 15. 202–206. o. 47.702/14.–1925. sz. körrendelet.

¹²² HTM Numizmatikai Gyűjtemény lt. sz.: 2004. 38.1.–2008.51.3./É.

¹²³ HL HM 60.293/14.–1932. sz.

helyett acélzöld), illetve abban tért el a gyalogsági lövész kitüntetésétől, hogy a zsinór végén jelzősíp és térhatású horgony kapott helyet. Nem volt szabad együtt viselni az evezős- és a kormányos kitüntetések; illetve a vonalépítő kitüntetés a híradócsapat távírász kitüntetéseivel. Ha valaki a fentiek közül két kitüntetésnek is a birtokosa volt, akkor az előbbi esetben a kormányos-, az utóbbi esetben valamely távírász kitüntetés tűzhetette zubbonya jobb felső zsebe fölé. A csapat távbeszélő-alakulatoktól a híradócsapathoz áthelyezett egyének táborig távbeszélő-, illetve csapat rádiótávírással kitüntetésüket a vonalépítő kitüntetés elnyerése után is megtarthatták. Ha azonban új csapatuknál bármely távírász kitüntetés megkapták, akkor a régi csapatnál kiérdemelt azonos kitüntetésüket már nem viselhették.¹²⁴

Az 1925-ben közzétett körrendeletet 1932-ben hatályon kívül helyezték. A legalapvetőbb változás az volt, hogy ügyességi *kitüntetések* helyett attól fogva ügyességi *jelvényeknek* nevezték a kiképzési ágakban elért eredmények jutalmazására rendszeresített kitüntető jelvényeket. A jelvények külalakját tekintve az alábbi módosítások történtek: fém helyett gyapjából készült (zsinór)jelvényt kaptak a lovassági és műszaki csapatok lövészei és mesterlövészei, illetve ettől kezdve ez utóbbiakon és a gyalogságon kívül lövész- és mesterlövészjelvényt nyerhettek el a tüzérség és a páncéljárműves csapat tagjai is – a jelvények színe az előírások szerint megegyezett a fegyvernemi hajtókapasztó színével. Ugyancsak zsinórjelvényre helyettesítették a fém géppuskalövész kitüntetését – új nevén géppuskás lövész- és géppuskás mesterlövészjelvény, a gyalogság, a lovasság, a tüzérség, illetve a páncéljárműves- és műszaki csapatok részére rendszeresítve. Zsinórjelvény helyett zománcozott fémjelvény vette át ugyanakkor az utászok és hidászok kormányos kitüntetésének a helyét. A zsinórjelvények között említendő (a gyalogság és a lovasság részére) újonnan bevezetett golyószóró lövész- és golyószóró mesterlövészjelvény, valamint a gyalogság, a tüzérség és a páncéljárműves csapat részére rendszeresített löveg- (vető-) vezető jelvény is.¹²⁵

Változatlan külalakja maradt a lovas jelvénynek, amelyet ettől kezdve a lovasság mellett a tüzérség és a vonatcsapat tagjai is elnyerhettek. Színét és (csekély mértékben) rajzolatát tekintve változott a tüzérség (és innentől egyúttal a páncéljárműves csapat) részére rendszeresített irányzó jelvény külalakja. Egyidejűleg a gyalogság is irányzó jelvényt kapott, amely keresztbe fektetett ágyúcsövek helyett aknavetőcsöveket ábrázolt. A tüzérség részére bemérő- és tüzérmérő jelvényt vezettek be. Kivételében kevésbé, nevében azonban teljesen megváltozott a korábbi előmunkás kitüntetés, amelyet ettől kezdve mesterutász-, illetve mesterárkász jelvény néven nyerhettek el a műszaki csapatok és az árkász alakulatok tagjai.

¹²⁴ HK 1925/27. szám. 1925. október 15. 202–206. o. 47.702/14.–1925. sz. körrendelet. 205–206. o.

¹²⁵ HK 1932/8. szám. 1932. április 15. 54–65. o. 736/eln. 14.–1931. sz. körrendelet.

Az addigi villamos mester kitüntetés a gépmester jelvény nevet kapta, s kivitelében is módosult, míg az árkászok evezős kitüntetése mesterevezős jelvény megnevezéssel közel azonos külalakú maradt. A vonalépítő kitüntetés megszűnését leszámítva a híradócsapat ügyességi jelvényei az átfogó névváltoztatáson túl (*kitüntetés* helyett *jelvény*) elnevezésüket és a jogosultak körét tekintve nem változtak, külalakjukban azonban részben igen, míg a csapat távbeszélők – a kivitel szempontjából – megörökölték a híradócsapat korábbi kitüntetéseit, a részükre rendszeresített új jelvények neve pedig lényegileg változatlan maradt.¹²⁶

Az 1931-es változtatás értelmében módosult mind a tüzérség, mind a vonatcsapat (és immár a fényszóró alakulatok és a híradócsapat) számára rendszeresített hajtó jelvény külalakja is. Újjonnan került bevezetésre a (bármely csapatnál adományozható) gépkocsi mestervezető jelvény, amely kivitelében teljesen eltért „monarchiás” elődjétől. Az addig érvényben lévő kitüntető jelvények a rendelet értelmében 1935 végéig kihordhatóak maradtak, míg az új jelvények először az 1933. évi utánpótlási illetmény terhére voltak igényelhetők. A rendelet ugyanakkor azonnali hatállyal engedélyezte az újonnan rendszeresített jelvények viselését, amennyiben azokat az igényjogosultak saját költségükön beszerezték.¹²⁷ Eszerint a megváltozott külalakú jelvények gyártása a körrendelet kiadása, illetve megjelentetése idején már folyamatban lehetett.

Az ügyességi jelvények 1932-ben életbe léptetett rendszere – az alább részletezett kisebb-nagyobb változtatásokkal – 1944-ig érvényben maradt. Még 1932-ben megjelent az a körrendelet, amely kimondta, hogy a több lövésjelvényt is elnyert katona mindig csak a legrangosabb kitüntető jelvényt viselheti a következő sorrend szerint: géppuskás mesterlövészjelvény, golyószóró mesterlövészjelvény, mesterlövészjelvény, géppuskás lövésjelvény, golyószóró lövésjelvény, lövésjelvény.¹²⁸

1933 májusában több módosítás elrendelése mellett új ügyességi jelvények bevezetésére is sor került. A lövésjelvény elnyerhetőségét minden fegyvernemre és csapatra kiterjesztették. Összevonásra került továbbá a gyalogság, illetve a tüzérség és a páncéljárműves csapat részére rendszeresített irányzó jelvény. Az egyesítés nyomán az új Irányzó jelvényt a gyalogság, a lovasság, a tüzérség és a páncéljárműves csapat tagjai érdemelhették ki. Az összevonást a jelvény külalakja is tükrözte, amennyiben annak előlapja keresztbe fektetett ágyú- és aknavetőcsövet ábrázolt. A tüzérség ügyességi jelvényei szintén átszervezésre kerültek. Bevezették a légvédelmi tüzérség részére a távmérő jelvényt, míg a

¹²⁶ HK 1932/8. szám. 1932. április 15. 54–65. o. 736/eln. 14.–1931. sz. körrendelet.

¹²⁷ HK 1932/8. szám. 1932. április 15. 54–65. o. 736/eln. 14.–1931. sz. körrendelet.

¹²⁸ HK 1932/16. szám. 1932. augusztus 15. 174. o. 3.756/eln. 14.–1932. sz. körrendelet.

bemérő jelvény igényjogosulti köréből – ezzel összefüggésben – kizárták a légvédelmi tüzérség tagjait, a tüzérmérő jelvény elnyerhetőségét pedig a tüzérmérő századok legénységére korlátozták. A mesterutász és mesterárkász jelvény – azonos kivitelben – mesterfényszóró jelvény néven is adományozhatóvá vált a fényszóróval felszerelt alakulatok katonái részére. A fényszóró alakulatok gépmester jelvénye ugyanakkor villamos és gépmester jelvény nevet kapott. A Hughes távírász jelvény új megnevezése géptávírász jelvény lett, s ezzel összefüggésben a rajta látható „H” betűt „G” betű váltotta fel. A tüzérségi hajtó jelvényt a lovasság részére is rendszeresítették. Az 1933. májusi körrendelettel még két teljesen új ügyességi jelvény bevezetésére is sor került. A mesterkerékpáros jelvény igényjogosultjai a kerékpáros alakulatok tagjai voltak, míg a motorcsónak mestervezető jelvényt minden, motorcsónakokkal felszerelt fegyvernem és csapat részére állították rendszerbe.¹²⁹

Egy, a fentiekben ismertetettnél korábban, 1933. április 1-jén kelt, azonban a Honvédségi Közlöny eggyel későbbi számában megjelent körrendelet részletesen szabályozta az ügyességi jelvények odaítélését, s közölte azokat a különleges követelményeket, amelyeknek bizonyos jelvények elnyeréséhez meg kellett felelni. A rendelet általánosságban kimondta, hogy a jelvények odaítélése a kiképzési év végén kellett, hogy történjen, s azokat az alosztályparancsnok javaslatára a csapatparancsnok volt jogosult adományozni. Ettől eltérően az odaítélésről bizottság határozott a lovas-, a mesterutász-, mesterárkász- és mesterfényszóró-, mindkét hajtó-, a gépkocsi mestervezető- és a motorcsónak mestervezető jelvények esetében, míg a híradó csapat és a csapattávbeszélő alakulatok részére rendszeresített ügyességi jelvényeket vizsgálverseny eredményeképpen lehetett elnyerni. A kiképzési év során fenyített katona ügyességi jelvényt nem kaphatott.¹³⁰

1933 novemberében a mesterlövészjelvény elnyerhetőségét kiterjesztették a műszaki, a híradó és a gépkocsi csapat tagjaira, míg a géppuskás mesterlövészjelvényét a műszaki csapathoz tartozókra. Ugyanakkor került sor az egészségügyi ügyességi jelvény rendszeresítésére. A bármely csapat legénysége részére adományozható jelvény külalakja gyakorlatilag megegyezett az Osztrák-Magyar Monarchia idején a Magyar Királyi Honvédségben használt betegápolói kitüntetésével.¹³¹ Az ügyességi jelvények rendszere 1935-ben még kiegészült az élelmezésügyi jelvénnel, amely szintén „monarchiás” előképhez nyúlik vissza: az élelmezésügyi legénység jutalmazására akkor rendszeresített munkás kitüntetés képe csupán annyiban különbözött az 1935-ös jelvényétől, hogy az előbbit nem

¹²⁹ HK 1933/8. szám. 1933. május 15. 89–91. o. 15.154/2.–1933. sz. körrendelet.

¹³⁰ HK 1933/9. szám. 1933. június 1. 99–105. o. 72.067/el. VI.-6.–1933. sz. körrendelet.

¹³¹ HK 1933/21. szám. 1933. december 1. 201–202. o. 84.204/2.–1933. sz. körrendelet.

díszítette a magyar Szent Korona képe. Az új jelvényt az élelmezésügyi szolgálatban kiképzettek érdemelhették ki.¹³²

A külalakot figyelembe véve 1935-ben már 28 különféle ügyességi jelvény létezett, de az adományozhatóság (az igényjogosultak köre) szempontjából a variánsok száma a félszázat is meghaladta. Nem csoda tehát, hogy a rendszert az 1930-as évek végére túlságosan bonyolultnak tartották, s az egyes csapatok jelvényekkel való ellátása bizonyára egyaránt okozott anyagi és logisztikai nehézséget. Ez a probléma – a haderő-fejlesztési program és a területi visszacsatolások nyomán – a katonai apparátus növekedésével arányosan csak fokozódott. Ennek érzékletes példája, hogy amikor a m. kir. VIII. honvéd fogatolt vonatosztály parancsnoksága 1939-ben – az újonnan felállított kassai alakulatnak – első ellátmányként 20 darab lovas- és ugyanannyi hajtó jelvényt kért, a Honvédelmi Minisztériumban megállapították, hogy a központi készletben lovas jelvényből összesen 14, hajtó jelvényből pedig 61 darab áll rendelkezésre. Fontos e helyütt utalni arra a tényre, hogy az ügyességi jelvényekre visszaszolgáltatási kötelezettség vonatkozott, tehát azok nem maradtak végleg az adományozott tulajdonában. Ez a kassai alakulat kérelme esetében azért érdekes, mert az oda áthelyezett, s valamely ügyességi jelvényt már korábbi csapatuknál kiérdemelt katonák a jelvényeket régi csapatuknál le kellett, hogy adják, új alakulatuk viszont nem tudta őket a szükséges jelvényekkel ellátni.¹³³

1938. januárban a m. kir. honvéd gépkocsizó gázvédelmi zászlóalj parancsnoka még előterjesztést tett a vegyiharc csapatoknál rendszeresítendő ügyességi (és csapat-) jelvények tárgyában, az általa felvetett témában azonban nem született döntés, mivel az illetékes minisztériumi helyen arra hivatkoztak, hogy új jelvények bevezetésére már csak a jelvényrendszer küszöbön álló átalakításának (racionalizálásának) keretein belül kerülhet sor. A javaslattevő I. osztályú vegyiharcos- és mester vegyiharcos jelvény rendszeresítését indítványozta a vegyiharc alakulatok részére, később meghatározandó adományozási kritériumokkal. A két jelvény – az ügyességi jelvény család több tagjához hasonlóan – rézlemezből sajtolt, galvanikus úton ezüstözött, kör alakú kivitelben készült volna; előlapja emberi koponyát, alatta két keresztbe fektetett lábszárcsontot, azok előterében „G” betűt ábrázolt volna két oldalt hullámvonalakkal díszített mezőben. A mester vegyiharcos jelvény esetében a halálfej és a csontok kivitelét fehér zománcból tervezték.¹³⁴

Az ügyességi jelvények struktúrájának leegyszerűsítését a honvédelmi miniszter már az 1930-as évek végén, az 1940-es évek elején célul tűzte ki. „Elrendelte, hogy a tervezett 53

¹³² HK 1935/18. szám. 1935. szeptember 1. 130. o. 461.977/2.–1935. sz. körrendelet.

¹³³ HL HM 459.155/2/r.–1939. sz.

¹³⁴ HL HM 16.437/el. 2. r.–1938. sz.

ügyességi jelvény helyett csak 9 db-t lehet rendszeresíteni. Ennek megfelelően egyes jelvényeket össze kell vonni, másokat el kell hagyni.” Az összevonás tárgyában a Honvéd Vezérkar főnöke 5. osztálya 1942. szeptember 28-ra értekezletet hívott össze, ahol elfogadták a Honvéd Vezérkar főnöke 1. osztályának javaslatát mindösszesen 6 ügyességi jelvény rendszeresítéséről.¹³⁵ Az értekezlet részleteiről forrás hiányában többet nem tudunk, az I. gyorshadtest (páncélos hadtest) 1942. október 1-jén kelt, rohamjelvény rendszeresítését és kiadását kérő beadványára azonban a Honvédelmi Minisztérium Elnöki 2. r. osztálya az alábbiakban reagált: „az ügyességi jelvények kérdése végleges rendezés előtt áll, mely jelvények között a rohamjelvény is rendszeresítésre kerül.”¹³⁶

Az ügyességi jelvények új rendszerének részletes kidolgozására végül 1944-ig kellett várni, a jelvények végleges és hivatalos rendszeresítésére azonban a háború végéig sem került sor, csak az ügyességi jelvények adományozását szabályozó utasítás tervezete jelent meg a Honvédelmi Minisztérium kiadásában.¹³⁷ Az utasítás az ügyességi jelvények formáját, kiérdemlési feltételeit, adományozását és viselését szabályozta. Célja „az elavult jelvények megszüntetése, a kiképzés, valamint a csapatok kívánalmai szerint újak rendszeresítése” volt – a fegyvernemek sajátosságainak, a szabályzatok módosításainak, a hadrendfejlesztésnek és az átszervezéseknek figyelembe vételével.¹³⁸ Az utasítás nyolcféle ügyességi- és négyféle sportügyességi jelvény rendszeresítéséről adott számot (utóbbiak ekkor már több mint két éve léteztek – lásd a sportügyességi jelvényekről szóló fejezetet), míg a korábban elnyert (rég) ügyességi jelvények kihordási határidejét 1944. október 1-ben jelölte meg.¹³⁹ Az új ügyességi jelvények alumíniumból készültek, amely a háborús nyersanyaghiányra vezethető vissza.

Az utasítástervezetben foglaltakról képes beszámolót közölt a Magyar Katonaújság 1944. június 10-i száma, amely arra enged következtetni, hogy a tervezet 1944 tavaszára készült el, illetve akkor adták ki.¹⁴⁰ (A Honvédelmi Minisztérium füzetformátumú kiadványán csak az év volt feltüntetve.)

Az egyszerűsített rendszer egyik új eleme az – elvileg – évente adományozásra kerülő, vándordíj jellegű „legjobb alosztály” jelvény volt, amelyet a harc kiképzésben, a fegyverek és harceszközök ismeretében, illetve kezelésében, valamint az alaki- és sport kiképzésben az egyes alakulatokon belül legjobb eredményt felmutató alosztályok nyerhettek el. (A tervek szerint az a nyertes alosztály, amely a maga alakulatában a következő évben nem maradt volna első, a jelvényeket az új nyertes alosztálynak kellett volna, hogy átadja.) A jelvényt az

¹³⁵ HL Vkf. 1. osztály 5563/1942. sz.

¹³⁶ HL HM 58.759/el. 2. r.–1942. sz. Budapest, 1942. október 7.

¹³⁷ Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944.

¹³⁸ Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944. 3. o.

¹³⁹ Uo. 17. o.

¹⁴⁰ Magyar Katonaújság, 1944. június 10. 7. o.

alosztály minden legénységi állományú tagja viselhetette – hajtókaszinú posztó alátétén. Az alosztálykörlet díszítésére nagyméretű változata is rendszeresítésre került – ezt vehette volna át jelképesen az új nyertes alosztály.¹⁴¹

A rohamjelvényt a rohamtanfolyam vagy a páncélromboló tanfolyam kiváló elvégzéséért adományozták.

A „mesterlövész jelvény egyéni fegyverek részére” adományozható volt annak, aki puskával, géppisztollyal, vagy pisztollyal, míg a „mesterlövész jelvény rajfegyverek részére” annak, aki golyószóróval, géppuskával, nehézpuskával, gránátvetővel, páncéltörő ágyúval vagy légvédelmi géppuskával a lökiképzési szabályzat követelményeinek kiválóan megfelelt.

A mesterirányzó jelvényt megkaphatta, aki az aknavető és lövegirányzó részére megszabott követelményeknek kiválóan megfelelt.

A mester-tűzvezető jelvényt elnyerhették azok a raj-, félszakasz- és szakaszparancsnokok, akik a lökiképzési szabályzat tűzvezetői követelményeinek kiválóan megfeleltek. (A tűzfegyverek kezelőinek és tűzvezetőinek, valamint a rohamjelvény birtokosainak megkülönböztetésére a fémjelvény mellett bojtjelvény is szolgált, amely a bal válltól a zubbony második gombjáiig húzódott.)

A páncéljármű-vezető jelvényt megkaphatta, aki a hozzá beosztott páncéljárművet kiválóan vezette, illetve a csapattesténél és a honvédségnél rendszeresített gépjárműveket vezetni és kezelni tudta, s a kiképzési év során a gépjármű karbantartását kifogástalanul végezte.

A mesterügyességi jelvény azonos külalakban készült valamennyi fegyvernem részére. (Az általános jellegű jelvény bevezetésével bizonyára az 1920-tól érvényben lévő ügyességi jelvénycsalád kiterjedtségét kívánták ésszerűsíteni.) A jelvény alsó ívét határoló szalagra annak a kiképzési ágnak a nevét kellett bevésíteni, amelynek feltételei alapján a tulajdonos kiérdemelte a jelvényt.

Az ügyességi jelvényekkel jutalmazottak számára előléptetési elsőbbséget, hosszabb kimaradást és szabadságot, valamint pénzjutalmat (az első odaítélés alkalmával 5, a második, végleges odaítélés alkalmával 10 pengőt) biztosítottak, nevük pedig megjelent a körlet faliújságján. A jelvényeket az alosztályparancsnok vagy versenybizottság javaslata alapján a csapatparancsnok ítélhette oda, elnyerhették a tisztképző iskolák növendékei és akadémikusai, minden legénységi állományú katona és a csendőr zászlóaljhoz besorozott pótcsendőrök. A végleg elnyert jelvényeket a katona leszerelése után is megtarthatta, ám a polgári ruhán csak ünnepélyes alkalmakkor lehetett viselni. A hadapródiskolák és katonai akadémiák növendékei

¹⁴¹ Uo. 21., 26. o.

és akadémikusai csak felavatásukig viselhették a végleg elnyert jelvényeket, tisztté (tiszthelyettség) avatásuk után megtarthatták, de nem hordhatták azokat.

Elméletileg egyszerre több ügyességi jelvényt is lehetett viselni – meghatározott értéksorrend szerint. Első helyre sorolt a „legjobb alosztály” jelvény, ezt követte a rohamjelvény, a mesterlövész jelvény egyéni fegyverek részére, a mesterlövész jelvény rajfegyverek részére, a mesterirányzó jelvény, a mester-tűzvezető jelvény, a páncéljármű-vezető jelvény, majd a mesterügyességi jelvény. A jelvényeket minden kiképzési évben ki kellett érdemelni.

A jelvényekhez igazolvány tartozott, amelyet a jelvény adományozásával egyidejűleg kellett a jutalmazottaknak kiadni.

Az eredetileg külön jelvénycsaládot alkotó, 1942 februárjában rendszeresített sportügyességi jelvényeket az utasítástervezet a többi ügyességi jelvény közé (illetve azok élére) sorolta.¹⁴² (Bővebben lásd a sportügyességi jelvényekről szóló fejezetet.)

¹⁴² Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944.

*Ügyességi kitüntetések, illetve jelvények rendszere 1920–1935 (1944) között
és 1944-ben*

Az alábbiakban az ügyességi kitüntetések (később jelvények) rendszerének 1920 és 1935 közötti változásai követhetőek táblázatos formában (az 1935-ben hatályba lépő struktúra a gyakorlatban 1944-ig érvényes volt), valamint megjelenítésre kerül az 1944-ben felállított új rendszer is. A táblázatok minden esetben az adott szabályzat (körrendelet, utasítás) nyomán életbe lépő struktúrát mutatják be. A korábbi állapothoz képest beállott változásokat dőlt betű jelöli (kivételt képez az utolsó táblázat, amelyben – minthogy egy teljesen új rendszert ismertet – nincsenek feltüntetve a változások).

**A-26. Öltözeti és felszerelési szabályzat a M. Kir. Honvédség számára. I. rész.
Budapest, 1911. (Megerősítve: A-26., 3. Függelék. Szabályzat a Magyar Királyi Nemzeti
Hadsereg új egyenruházatáról. Budapest, 1920.):**

Mesterlövész kitüntetés	a gyalogság részére
Lövész kitüntetés	
Távbecslő kitüntetés	
Géppuskalövész kitüntetés	a géppuskás osztagok részére
Lovas kitüntetés	a lovasság részére
Mesterlövész kitüntetés	
Lövész kitüntetés	
Írányzó kitüntetés	a tüzérség részére
Lövegvezető kitüntetés	
Hajtó kitüntetés	
Gépkocsivezető kitüntetés	valamennyi csapatnál
Utász kitüntetés	csapatutászok részére
Munkás kitüntetés	élelmezésügyi legénység részére
Távírász kitüntetés	valamennyi csapatnál
Betegápolói kitüntetés	

**Honvédségi Közlöny 1925/27. szám. 1925. október 15.
47.702/14.-1925. számú körrendelet:**

Mesterlövész kitüntetés	<i>gyalog és kerékpáros csapatok részére</i>
Lövész kitüntetés	
Mesterlövész kitüntetés	<i>lovasság és műszaki csapatok részére</i>
Lövész kitüntetés	
Géppuskalövész kitüntetés	<i>géppuskás alakulatok részére</i>
Lovas kitüntetés	<i>lovasság és vonatcsapat részére</i>
Irányzó kitüntetés	<i>a tüzérség részére</i>
Lövegvezető (<i>vetővezető</i>) kitüntetés	
Hajtó kitüntetés	
<i>Kormányos kitüntetés</i>	<i>utász és hidász csapat részére</i>
<i>Evezős kitüntetés</i>	<i>árkász csapat részére</i>
<i>Előmunkás kitüntetés</i>	<i>utász és árkász csapat részére</i>
<i>Villamos mester kitüntetés</i>	<i>fényszóró csapat részére</i>
<i>Tábori távirász kitüntetés</i>	<i>a híradócsapat részére</i>
<i>Tábori rádiótávíráshoz kitüntetés</i>	
<i>Hughes távirász kitüntetés</i>	
<i>Vonalépítő kitüntetés</i>	
<i>Tábori távbeszélő kitüntetés</i>	<i>csapat távbeszélő alakulatok részére</i>
<i>Csapat rádiótávíráshoz kitüntetés</i>	
<i>Hajtó kitüntetés</i>	<i>a vonatcsapat részére</i>

**Honvédségi Közlöny 1932/8. szám. 1932. április 15.
736/eln. 14.-1931. számú körrendelet:**

Lövész <i>jelvény</i>	<i>gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság, tüzérség, páncéljárműves és műszaki csapatok részére</i>
Mesterlövész <i>jelvény</i>	<i>gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság és páncéljárműves csapat részére</i>
<i>Golyószóró lövész jelvény</i>	<i>gyalogság (kerékpáros alakulatok) és lovasság részére</i>
<i>Golyószóró mesterlövész jelvény</i>	
Géppuskás lövész <i>jelvény</i>	<i>gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság, tüzérség, páncéljárműves és műszaki csapatok részére</i>
<i>Géppuskás mesterlövész jelvény</i>	<i>gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság és páncéljárműves csapat részére</i>
Lovas <i>jelvény</i>	<i>lovasság, tüzérség és vonatcsapat részére</i>
<i>Irányzó jelvény</i>	<i>a gyalogság részére</i>
<i>Irányzó jelvény</i>	<i>tüzérség és páncéljárműves csapat részére</i>
Löveg- (vető-) vezető <i>jelvény</i>	<i>gyalogság, tüzérség és páncéljárműves csapat részére</i>
<i>Bemérő jelvény</i>	<i>a tüzérség részére</i>
<i>Tüzérmérő jelvény</i>	<i>a tüzérség részére</i>
<i>Kormányos jelvény</i>	<i>utász és hidász csapat részére</i>
<i>Mesterutász-, Mesterárkász jelvény</i>	<i>műszaki csapatok és árkász alakulatok részére</i>
<i>Gépmester jelvény</i>	<i>fényszóró alakulatok részére</i>
<i>Mesterevezős jelvény</i>	<i>árkász alakulatok részére</i>
<i>Tábori távirás jelvény</i>	<i>a híradócsapat részére</i>
<i>Tábori rádiótávirás jelvény</i>	
<i>Hughes távirás jelvény</i>	
<i>Tábori távbeszélő jelvény</i>	<i>csapat távbeszélő alakulatok részére</i>
<i>Csapat rádiótávirás jelvény</i>	
<i>Hajtó jelvény</i>	<i>a tüzérség részére</i>
<i>Hajtó jelvény</i>	<i>fényszóró alakulatok, híradócsapat és vonatcsapat részére</i>
<i>Gépkocsi mestervezető jelvény</i>	<i>bármely csapat részére</i>

Honvédségi Közlöny 1933/8. szám. 1933. május 15.
15.154/2.-1933. számú körrendelet:

Lövész jelvény	<i>bármely fegyvernem és csapat részére</i>
Mesterlövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság és páncéljárműves csapat részére
Golyószóró lövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok) és lovasság részére
Golyószóró mesterlövész jelvény	
Géppuskás lövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság, tüzérség, páncéljárműves és műszaki csapatok részére
Géppuskás mesterlövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság és páncéljárműves csapat részére
Lovas jelvény	lovasság, tüzérség és vonatcsapat részére
<i>Mesterkerékpáros jelvény</i>	<i>kerékpáros alakulatok részére</i>
Irányzó jelvény	<i>gyalogság, lovasság, tüzérség és páncéljárműves csapat részére</i>
Löveg- (vető-) vezető jelvény	<i>gyalogság, lovasság, tüzérség és páncéljárműves csapat részére</i>
Bemérő jelvény	a tüzérség részére <i>(légvédelmi tüzérség kivételével)</i>
Tüzérmérő jelvény	<i>tüzérmérő századok részére</i>
Kormányos jelvény	utász és hidász csapat részére
Mesterutász-, Mesterárkász-, <i>Mesterfényszóró jelvény</i>	műszaki csapatok, árkász és egyéb, <i>fényszóróval felszerelt alakulatok részére</i>
<i>Villamos és gépmester jelvény</i>	fényszóró alakulatok részére
Mesterevezős jelvény	árkász alakulatok részére
Tábori távirás jelvény	a híradócsapat részére
Tábori rádiótávirás jelvény	
<i>Géptávirás jelvény</i>	
Tábori távbeszélő jelvény	csapat távbeszélő alakulatok részére
Csapat rádiótávirás jelvény	
Hajtó jelvény	<i>lovasság és tüzérség részére</i>
Hajtó jelvény	fényszóró alakulatok, híradócsapat és vonatcsapat részére
Gépkocsi mestervezető jelvény	<i>bármely fegyvernem és csapat részére</i>
<i>Motorcsónak mestervezető jelvény</i>	<i>bármely fegyvernem és csapat részére, amely motorcsónakokkal van felszerelve</i>
<i>Távmérő jelvény</i>	<i>a légvédelmi tüzérség részére</i>

**Honvédségi Közlöny 1933/21. szám. 1933. december 1.
84.204/2.-1933. számú körrendelet:**

Lövész jelvény	bármely fegyvernem és csapat részére
Mesterlövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság, páncéljárműves, <i>műszaki, híradó és gépkocsi</i> csapat részére
Golyószóró lövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok) és lovasság részére
Golyószóró mesterlövész jelvény	
Géppuskás lövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság, tüzérség, páncéljárműves és műszaki csapatok részére
Géppuskás mesterlövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság, páncéljárműves <i>és műszaki csapatok</i> részére
Lovas jelvény	lovasság, tüzérség és vonatcsapat részére
Mesterkerékpáros jelvény	kerékpáros alakulatok részére
Írányzó jelvény	gyalogság, lovasság, tüzérség és páncéljárműves csapat részére
Löveg- (vető-) vezető jelvény	gyalogság, lovasság, tüzérség és páncéljárműves csapat részére
Bemérő jelvény	a tüzérség részére (légvédelmi tüzérség kivételével)
Tüzérmérő jelvény	tüzérmérő századok részére
Kormányos jelvény	utász és hidász csapat részére
Mesterutász-, Mesterárkász-, Mesterfényszóró jelvény	műszaki csapatok, árkász és egyéb, fényszóróval felszerelt alakulatok részére
Villamos és gépmester jelvény	fényszóró alakulatok részére
Mesterevezős jelvény	árkász alakulatok részére
Tábori távirász jelvény	a híradócsapat részére
Tábori rádiótávírássz jelvény	
Géptávírássz jelvény	
Tábori távbeszélő jelvény	csapat távbeszélő alakulatok részére
Csapat rádiótávírássz jelvény	
Hajtó jelvény	lovasság és tüzérség részére
Hajtó jelvény	fényszóró alakulatok, híradócsapat és vonatcsapat részére
Gépkocsi mestervezető jelvény	bármely fegyvernem és csapat részére
Motorcsónak mestervezető jelvény	bármely fegyvernem és csapat részére, amely motorcsónakokkal van felszerelve
Táv mérő jelvény	a légvédelmi tüzérség részére
<i>Egészségügyi ügyességi jelvény</i>	<i>bármely csapat részére</i>

**Honvédségi Közlöny 1935/18. szám. 1935. szeptember 1.
461.977/2.-1935. számú körrendelet:**

Lövész jelvény	bármely fegyvernem és csapat részére
Mesterlövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság, páncéljárműves, műszaki, híradó és gépkocsi csapat részére
Golyószóró lövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok) és lovasság részére
Golyószóró mesterlövész jelvény	
Géppuskás lövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság, tüzérség, páncéljárműves és műszaki csapatok részére
Géppuskás mesterlövész jelvény	gyalogság (kerékpáros alakulatok), lovasság, páncéljárműves és műszaki csapatok részére
Lovas jelvény	lovasság, tüzérség és vonatcsapat részére
Mesterkerékpáros jelvény	kerékpáros alakulatok részére
Írányzó jelvény	gyalogság, lovasság, tüzérség és páncéljárműves csapat részére
Löveg- (vető-) vezető jelvény	gyalogság, lovasság, tüzérség és páncéljárműves csapat részére
Bemérő jelvény	a tüzérség részére (légvédelmi tüzérség kivételével)
Tüzérmérő jelvény	tüzérmérő századok részére
Kormányos jelvény	utász és hidász csapat részére
Mesterutász-, Mesterárkász-, Mesterfényszóró jelvény	műszaki csapatok, árkász és egyéb, fényszóróval felszerelt alakulatok részére
Villamos és gépmester jelvény	fényszóró alakulatok részére
Mesterevezős jelvény	árkász alakulatok részére
Tábori távírász jelvény	a híradócsapat részére
Tábori rádiótávírász jelvény	
Géptávírász jelvény	
Tábori távbeszélő jelvény	csapat távbeszélő alakulatok részére
Csapat rádiótávírász jelvény	
Hajtó jelvény	lovasság és tüzérség részére
Hajtó jelvény	fényszóró alakulatok, híradócsapat és vonatcsapat részére
Gépkocsi mestervezető jelvény	bármely fegyvernem és csapat részére
Motorcsónak mestervezető jelvény	bármely fegyvernem és csapat részére, amely motorcsónakokkal van felszerelve
Táv mérő jelvény	a légvédelmi tüzérség részére
Egészségügyi ügyességi jelvény	bármely csapat részére
Élelmezésügyi jelvény	<i>élelmezésügyi szolgálatban kiképzettek részére</i>

**Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához (Tervezet) Budapest, 1944
52.900/el. kik.-1944. szám:**

„Legjobb alosztály” jelvény	valamennyi fegyvernem részére
Rohamjelvény	
Mesterlövész jelvény egyéni fegyverek részére	
Mesterlövész jelvény rajfegyverek részére	
Mesterirányzó jelvény	
Mester tüzvezető jelvény	a gyorsfegyvernem részére (a tábori tüzérségnél rendszeresített rohamlöveg járművezetői ugyanezt a jelvényt kaphatták)
Páncéljármű vezető jelvény	
Mesterügyességi jelvény (csapattávbeszélő)	valamennyi fegyvernem részére
Mesterügyességi jelvény (távbecslő)	
Mesterügyességi jelvény (gépkocsivezető)	
Mesterügyességi jelvény (motorkerékpáros)	
Mesterügyességi jelvény (egészségügyi)	
Mesterügyességi jelvény (hajtó)	
Mesterügyességi jelvény (árkász)	a gyalogság részére
Mesterügyességi jelvény (kormányos)	
Mesterügyességi jelvény (mestergyalogos)	
Mesterügyességi jelvény (mester hegyigyalogos)	
Mesterügyességi jelvény (mesterkerékpáros)	a gyorsfegyvernem részére
Mesterügyességi jelvény (mesterlovas)	
Mesterügyességi jelvény (árkász)	
Mesterügyességi jelvény (rohamtüzér árkász)	a tábori tüzérség részére
Mesterügyességi jelvény (tüzérmérő)	
Mesterügyességi jelvény (hangmérő)	
Mesterügyességi jelvény (bemérő)	
Mesterügyességi jelvény (kidolgozó)	
Mesterügyességi jelvény (filmkiértékelő)	
Mesterügyességi jelvény (rádiótávíráshoz)	
Mesterügyességi jelvény (lőelemképző)	
Mesterügyességi jelvény (légvédelmi mérő)	a légvédelmi tüzérség részére
Mesterügyességi jelvény (légvédelmi távmérő)	
Mesterügyességi jelvény (légvédelmi fülelő)	
Mesterügyességi jelvény (fényszóró gépkezelő)	
Mesterügyességi jelvény (rádió bemérő)	
Mesterügyességi jelvény (távgepíró)	
Mesterügyességi jelvény (rádiótávíráshoz)	
Mesterügyességi jelvény (központkezelő)	
Mesterügyességi jelvény (csapattávbeszélő)	
Mesterügyességi jelvény (fényszóró)	

Mesterügyességi jelvény (kormányos)	a műszaki csapat részére
Mesterügyességi jelvény (rohamcsónak vezető)	
Mesterügyességi jelvény (utász-hidász)	
Mesterügyességi jelvény (vegyiharcos)	
Mesterügyességi jelvény (hídszerelő)	
Mesterügyességi jelvény (vaspályaépítő)	
Mesterügyességi jelvény (villamos és gépmester)	a híradó csapat részére
Mesterügyességi jelvény (távgepíró)	
Mesterügyességi jelvény (rádióiránymérő)	
Mesterügyességi jelvény (rádiótávíráshoz)	
Mesterügyességi jelvény (központkezelő)	
Mesterügyességi jelvény (távíráshoz)	
Mesterügyességi jelvény (építő)	a folyami erők részére
Mesterügyességi jelvény (aknász)	
Mesterügyességi jelvény (torpedós)	
Mesterügyességi jelvény (hajókormányos)	
Mesterügyességi jelvény (gépvezető)	
Mesterügyességi jelvény (rádiótávíráshoz)	
Mesterügyességi jelvény (gépész)	
Mesterügyességi jelvény (búvár)	
Mesterügyességi jelvény (aknász-műmester)	az élelmezési szolgálat részére
Mesterügyességi jelvény (élelmezési)	valamennyi fegyvernem részére
Sportügyességi (olimpiai bajnok) jelvény	
Sportügyességi (sportbajnok) jelvény	
Nagy honvéd sportügyességi jelvény	
Kis honvéd sportügyességi jelvény	

A tárgyleírások a fent ismertetett rendeletek megjelenésének, vagyis az ügyességi kitüntetések (jelvények) rendszeresítésének sorrendjét követik. A „bojttelvények” – mivel alapanyaguk nem fém – nem szerepelnek a jegyzékben. A tárgyak anyagának és méretének megadásánál (a rendeletek szövege mellett) a rendelkezésre álló darabokat vettük alapul. Mivel a jelvényeket hosszú időn keresztül gyártották/használták, eltérések anyag és méret tekintetében is előfordulhatnak.

2

Távbecslő kitüntetés

Anyag: rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján hegycsoport képe, fölötte kiterjesztett szárnyú sólyom lebeg. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 46 mm (változat: 45,5 mm)

HTM lt. sz.: 74.413.1./É

3

Géppuskalövész kitüntetés

Anyag: rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján háromfejű tűzokádó sárkány fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérkoszorú. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 45 mm

HTM lt. sz.: 1667/É

4

Lovas kitüntetés / jelvény

Anyag: galvanizált bádoglemez (változat: rézötvözet)

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján kivont karddal lovon jobbra vágató huszár, körülötte sarokkal lent végződő stilizált patkó. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 49,5 mm

HTM lt. sz.: D/24

III Honvéd, 1930-as évek közepe. Jobb felső zubbonyzsebe fölött két lovas jelvényt, bal mellén mesterlövész (bojt)jelvényt visel. (Magángyűjtemény)

5

Mesterlövész kitüntetés a lovasság részére

Anyag: aranyozott rézötvözet

Leírás: Domború, álló ovális alakú, sugarasan recézett jelvény, előlapján keresztbe fektetett forgópisztoly és karabély képe. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgykoszorú. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 48×38,5 mm (változat: 50×40 mm)

HTM lt. sz.: 74.476.1./É (74.418.1./É)

6

Lövész kitüntetés a lovasság részére

Anyag: aranyozott, festett rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú, sugarasan recézett jelvény, előlapján buzérvörös középmezőben keresztbe fektetett forgópisztoly és karabély képe. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 44,6 mm

HTM lt. sz.: 74.478.1./É

7

Irányzó kitüntetés

Anyag: (aranyozott) rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján két keresztbe fektetett, stilizált ágyúcső ábrázolása fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgyágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 44,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.38.2./É

8

Hajtó kitüntetés a tüzérség részére

Anyag: rézötvözet (változat: galvanizált bádoglemez)

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján két jobbra néző, felszerszámozott ló mellképe gyöngysorszegélyben, lent az előtérben két keresztbe fektetett, stilizált ágyúcső ábrázolása. A középmezőt övező gyűrűben és az ágyúcsövek között alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 45 mm (változat: 46 mm)
HTM lt. sz.: 74.423.1./É (75.1.1./É)

9

Gépkocsivezető kitüntetés

Anyag: aranyozott rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján balra haladó gépkocsi oldalnézeti képe, háttérében stilizált hármashalom, fölötté szárnyas kormánykerék és öt villámsugár. A középmézőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 46,5 mm

HTM lt. sz.: 75.3.1./É

10

Utász kitüntetés

Anyag: aranyozott, festett rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú, sugarasan recézett jelvény, előlapján buzérvörös korong előterében keresztbe fektetett csákány és két ásó képe. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 45 mm

11

Munkás kitüntetés élelmezésügyi legénység részére

Anyag: rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján sugarasan recézett gyűrűben malomkerék képe, amelyet alul szalaggal átkötött kalászkoszorú övez. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 46 mm

HTM lt. sz.: 74.481.1./É

12

Távírás kitüntetés

Anyag: aranyozott rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján közepén összefogott villámnyaláb fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgyágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 47 mm

HTM lt. sz.: 75.8.1./É

13

Betegápolói kitüntetés

Anyag: rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján sugarasan recézett gyűrűben, fehér mezőben vörös, egyenlő szárú kereszt. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 44 mm

14

Mesterlövész kitüntetés lovasság és műszaki csapatok részére

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, álló ovális alakú jelvény, előlapján keresztbe fektetett öntöltő pisztoly és karabély képe. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgyágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 49,5×38,5 mm

Magángyűjtemény

15

Lövész kitüntetés lovasság és műszaki csapatok részére (mintapéldány)

Anyag: rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján sugarasan recézett középmezőben keresztbe fektetett öntöltő pisztoly és karabély képe. A középmezőt koncentrikus körökből álló gyűrű övezi. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 44,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.35.1./É

16

Géppuska lövész kitüntetés (mintapéldány)

Anyag: rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján háromfejű tűzokádó sárkány fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező, fent nyitott gyűrűben alul gombban találkozó, stilizált tölgy- és babérágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 44,5 mm

HTM lt. sz.: 75.9.1./É

IV Honvéd, 1920–1930-as évek fordulója. Jobb felső zubbonyzsebe fölött géppuska lövész-, bal mellén mesterlövész kitüntetés (bojtelvényt) visel. (Magángyűjtemény)

17

Evezős kitüntetés (mintapéldány)

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján horgony-ábrázolás, annak középvonalán a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben hat helyen szalaggal átkötött, stilizált babér- és tölgykoszorú. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 44,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.40.2./É

18

Előmunkás kitüntetés (mintapéldány)

Anyag: rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján a robbanás pillanatában ábrázolt kőhíd, háttérében öt irányba ágazó stilizált fénysugár, fent a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben alul keresztezett, stilizált babér- és tölgyágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 54,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.41.3./É

19

Villamos mester kitüntetés (mintapéldány)

Anyag: rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján gyöngysorszegélyben tölgy- és babérágyon stilizált fogaskerék nyugszik, mögüle villámsugarak cikáznak elő, háttérében hegyével lefelé mutató kard. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 54 mm

HTM lt. sz.: 2004.42.1./É

20

Tábori távirászk kitüntetés (mintapéldány)

Anyag: rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján közepén összefogott villámnyaláb fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben kétoldalt stilizált tölgyágak, alul „T” betű, amelynek felső részét a középmezőbe ívesen betüremkedő perem keretezi. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 44,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.43.3./É

V Parkánszki József tizedes, 1920-as évek vége. Jobb felső zubbonyzsebe fölött tábori távirás- és tüzérségi irányzó kitüntetést, mellén keresztben lövegvezető kitüntetést visel. (HTM 98.445/Fk)

21

Tábori rádiótávírási kitüntetés (mintapéldány)

Anyag: rézötívzet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján közepén összefogott villámnyaláb fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben kétoldalt stilizált tölgyágak, alul „R” betű, amelynek felső részét a középmezőbe ívesen betüremkedő perem keretezi. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 45 mm

HTM lt. sz.: 2004.44.2./É

22

Hughes távirás kitüntetés (mintapéldány)

Anyag: rézötívzet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján közepén összefogott villámnyaláb fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben kétoldalt stilizált tölgyágak, alul „H” betű, amelynek felső részét a középmezőbe ívesen betüremkedő perem keretezi. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 45 mm

HTM lt. sz.: 2004.45.1./É

23

Vonalépítő kitüntetés (mintapéldány)

Anyag: rézötívzet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján a középpontból a perem irányába cikázó nyolc villámsugár, a háttérben kalapács képe. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 44,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.46.1./É

24

Tábori távbeszélő kitüntetés (mintapéldány)

Anyag: rézötívzet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján távbeszélő-kagyló, a középmezőt övező gyűrűben körbefutó villámsugarak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 45 mm

HTM lt. sz.: 2004.47.2./É

25

Csapat rádiótávírász kitüntetés (mintapéldány)

Anyag: rézötívzet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján jobboldalt döntött távbeszélő-kagyló, a háttérben sugárzó rádióantenna és jelképes rádióhullámok. A középmezőt övező gyűrűben körbefutó villámsugarak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 44,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.48.3./É

26

Hajtó kitüntetés a vonatcsapat részére (mintapéldány)

Anyag: rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján két balra néző, felszerszámozott ló mellképe, fölöttük a magyar Szent Korona ábrázolása. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 44,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.49.1./É

27

Hajtó kitüntetés a tüzérség részére (mintapéldány – a Honvédségi Közlönyben nem szerepel!)

Anyag: rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján két jobbra néző, felszerszámozott ló mellképe, fölöttük a magyar Szent Korona ábrázolása. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérágak, lent az előtérben két keresztbe fektetett, stilizált ágyúcső ábrázolása, az ágyúcsövek között stilizált tölgy- és babérágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Készítő: Morzsányi József díszműkészítő, Budapest IV. Eskü út 5.

Átmérő: 44,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.39.1./É

28

Írányzó jelvény a gyalogság részére

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján két keresztbe fektetett, stilizált aknavetőcső ábrázolása fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgyágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

29

Írányzó jelvény tüzérség és páncéljárműves csapat részére

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján két keresztbe fektetett, stilizált ágyúcső ábrázolása fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgyágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

30

Bemérő jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet (változat: aranyozott rézötvözet)

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján hármass halom előterében tüzérségi távmérő, kétoldalt egy-egy tarack, fent a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben stilizált tölgyágak, alul „B” betűt ábrázoló csücskös élű, háromszögű pajzs. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 50 mm

Magángyűjtemény

31

Tüzérmérő jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján hármashalom elöterében tűzészeti távmérő, kétoldalt egy-egy tarack, fent a magyar Szent Korona képe. A közepmezőt övező gyűrűben stilizált tölgyágak, alul „M” betűt ábrázoló csücskös élű, háromszögű pajzs. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 50 mm

HTM lt. sz.: 2004.50.1./É

32

Kormányos jelvény

Anyag: rézötvet, zománc, alumínium

Leírás: Domború, álló ovális alakú jelvény, előlapján gyöngysorszegélyben, zöld mezőben felül nyitott tölgykoszorú és horgony alkotta rátét, fent a magyar Szent Korona képe. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 63×49,5 mm

HTM lt. sz.: 85.283.1./É

VI Tóth József szakaszvezető, a m. kir. 3/I. harckocsizászlóalj katonája, 1943 körül. Jobb felső zubbonyzsebe fölött mesterárkász- és kormányos jelvényt visel. (HTM 54967/220/Fk)

33

Mesterutász / mesterárkász / mesterfényszóró jelvény

Anyag: galvanizált bádoglemez

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján a robbanás pillanatában ábrázolt kőhíd, háttérben öt irányba ágazó stilizált fénysugár, fent a magyar Szent Korona képe. A közepmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált babér- és tölgyágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 49,5 mm

Magángyűjtemény

34

Villamos és gépmester jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján gyöngysorszegélyben tölgy- és babérágyon stilizált fogaskerék nyugszik, mögüle villámsugarak cikáznak elő, fent a magyar Szent Korona képe. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

35

Mesterevezős jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján horgony-ábrázolás, annak középvonalán a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben hat helyen szalaggal átkötött, stilizált babér- és tölgykoszorú. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

VII Borobás Aladár továbbszolgálo szakaszvezető, a m. kir. 38. honvéd gyalogezred árkász századának katonája, 1943 körül. Jobb felső zubbonyzsebe fölött mesterevezős jelvényt visel. Mellén keresztben a hivatalosan 1925–1932 között rendszerben lévő kormányos kitüntetés (acélzöld zsinór végén jelzősíp és horgony) látható. (HTM 53506/193/Fk)

36

Tábori távirász jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján közepén összefogott villámnyaláb fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben öt helyen szalaggal átkötött, stilizált babér- és tölgykoszorú, amelyet alul „T” betű oszt meg. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

VIII Kocsis László szakaszvezető, 1943 körül. Jobb felső zubbonyzsebe fölött tábori távirás jelvényt visel. (HTM 53505/114/Fk)

37

Tábori rádiótávírási jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján közepesen összefogott villámnyaláb fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben öt helyen szalaggal átkötött, stilizált babér- és tölgykoszorú, amelyet alul „R” betű oszt meg. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

38

Hughes távirás jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján közepesen összefogott villámnyaláb fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben öt helyen szalaggal átkötött, stilizált babér- és tölgykoszorú, amelyet alul „H” betű oszt meg. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

39

Tábori távbeszélő jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján közepesen összefogott villámnyaláb fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben kétoldalt stilizált tölgyágak, alul „T” betű, amelynek felső részét a középmezőbe ívesen betüremkedő perem keretezi. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

40

Csapat rádiótávírársz jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján közepén összefogott villámnyaláb fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben kétoldalt stilizált tölgyágak, alul „R” betű, amelynek felső részét a középmezőbe ívesen betüremkedő perem keretezi. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

41

Hajtó jelvény lovasság és tüzérség részére

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján két balra néző, felszerszámozott ló mellképe, lent az előtérben két keresztbe fektetett, stilizált ágyúcső ábrázolása. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

42

Hajtó jelvény fényszóró alakulatok, híradócsapat és vonatcsapat részére

Anyag: galvanizált rézötvözet (változat: galvanizált bádoglemez)

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján két balra néző, felszerszámozott ló mellképe. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 50 mm

HTM lt. sz.: 2006.46.1./É

43

Gépkocsi mestervezető jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján gyöngysorszegélyben a magyar Szent Korona képe alatt szárnyas kormánykerék, amelynek rúdja lent szigonyban végződik. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

44

Mesterkerékpáros jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján kerékpár-ábrázolás fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgyágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 50 mm

HTM lt. sz.: 2005.142.1./É

45

Irányzó jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján keresztbe fektetett, stilizált ágyú- és aknavetőcső ábrázolása fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben alul szalaggal átkötött, stilizált tölgyágak. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 50 mm

Magángyűjtemény

IX Barka László tizedes, 1943 körül. Jobb felső zubbonyzsebe fölött irányzó jelvényt visel.
(HTM 53505/234/Fk)

46

Géptávirás jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján középen összefogott villámnyaláb fölött a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben öt helyen szalaggal átkötött, stilizált babér- és tölgykoszorú, amelyet alul „G” betű oszt meg. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

47

Motorcsónak mestervezető jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján gyöngysorszegélyben a magyar Szent Korona képe alatt vízen jobbra haladó motorcsónak ábrázolása, alatta kormánykerék és horgony rajza. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

48

Távmérő jelvény

Anyag: galvanizált rézötvözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján hármass halom előterében tüzérségi távmérő, kétoldalt egy-egy tarack, fent a magyar Szent Korona képe. A középmezőt övező gyűrűben stilizált tölgyágak, alul „T” betűt ábrázoló csücskös élű, háromszögű pajzs. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 50 mm

Magángyűjtemény

X Tizedes, 1930-as évek közepe. Jobb felső zubbonyzsebe fölött távmérő- (bemérő-? / tüzérmérő-?) és irányzó jelvény. (Magángyűjtemény)

49

Egészségügyi ügyességi jelvény

Anyag: rézötövözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján sugarasan recézett gyűrűben, fehér mezőben vörös, egyenlő szárú kereszt. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 50 mm

Magángyűjtemény

50

Élelmezésügyi jelvény

Anyag: galvanizált rézötövözet

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján sugarasan recézett gyűrűben a magyar Szent Korona másával fedett malomkerék képe, amelyet alul szalaggal átkötött kalászkoszorú övez. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Átmérő: 50 mm

Magángyűjtemény

51

„Legjobb alosztály” jelvény

Anyag: alumínium

Leírás: Kör alakú, áttört jelvény, előlapján „LEGJOBB ALOSZTÁLY” körirattal övezett, alul szalaggal átkötött babérkoszorú, azon két, hegyével felfelé mutató, keresztbe fektetett kardra helyezett rohamsisak. Hátlapja sima, rögzítőlapja hiányzik.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Átmérő: 44,5 mm

HTM lt. sz.: 85.206.1./É

52

Rohamjelvény

Anyag: alumínium

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján balra néző rohamsisakos katona, felemelt jobb kezében nyeles kézigránátot, balkezében szuronyos puskát tart. Mellette szögcsdrót, a háttérben terepen haladó, tüzelő harckocsi. Hátlapja sima, utólag pótoltt függőleges, hajlított rögzítőlappal.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Átmérő: 45 mm

Magángyűjtemény

53

Mesterlövész jelvény egyéni fegyverek részére

Anyag: alumínium

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény, előlapján alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babékoszorúban céltábla középpontja felé tartó villásvégű nyíl, fent a magyar Szent Korona sugarakkal körülvelt képe.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

54

Mesterlövész jelvény rajfegyverek részére

Anyag: alumínium

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény, előlapján alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babékoszorúban balra döntött céltábla középpontja felé tartó, szárnyas, ívelt, villásvégű nyíl, fent a magyar Szent Korona sugarakkal körülvelt képe. Hátlapja sima, rögzítőlapja hiányzik.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Átmérő: 44,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.61.1./É

55

Irányzó jelvény

Anyag: alumínium

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény, előlapján alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérkoszorúban céltábla középpontja felé tartó villásvégű nyíl, alatta távcső, fent a magyar Szent Korona sugarakkal körülvelt képe. Hátlapja sima, rögzítőlapja hiányzik.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Átmérő: 44 mm

HTM lt. sz.: 85.209.1./É

56

Tűzvezető jelvény

Anyag: alumínium

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény, előlapján alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérkoszorúban céltábla középpontja felé tartó szárnyas, villásvégű nyíl, fent a magyar Szent Korona sugarakkal körülvelt képe. Hátlapja sima, rögzítőlapja hiányzik.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Átmérő: 44,2 mm

Magángyűjtemény

57

Páncéljármű-vezető jelvény

Anyag: alumínium

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény, előlapján alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérkoszorúban szárnyas kormánykereket markoló két kéz, a háttérben harckocsi előlnézetből, fent a magyar Szent Korona sugarakkal körülvelt képe.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Átmérő: 45 mm

Magángyűjtemény

Mesterügyességi jelvény

Anyag: alumínium

Leírás: Domború, kör alakú jelvény, előlapján alul szalaggal átkötött, stilizált tölgy- és babérkoszorúban „ÜGYESSÉGÉRT” feliratú szalag, háttérében babérággal körbefutott, hegyével felfelé mutató kard, fent a magyar Szent Korona sugarakkal körülvelt képe. A jelvényt alul sima felületű, bevésésre szolgáló szalag határolja. Hátlapja sima, széles, függőleges, hajlított rögzítőlappal.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Átmérő: 45 mm

HTM lt. sz.: 85.207.1./É

Lövészkötelezettek jelvénye

Az 1939. évi honvédelmi törvény értelmében a Magyar Királyi Honvédség I. tartalékába és I. póttartalékába tartozók lövészkötelezettség hatálya alá estek. Az I. tartalékba tényleges szolgálati kötelezettségük teljesítését követően kerültek a hadkötelesek, s onnan 42. életévük betöltése után léptek át a II., majd 48 évesen a III. tartalékba. Hasonlóképpen tagozódott a póttartalék, ahova kedvezményi jogcímen (papként, papjelöltként, családfenntartóként vagy öröklött mezei gazdaságok birtokosaiként), illetve fölös számúként lehetett bekerülni. A lövészkötelezettség lényegében katonai utóképzésnek volt tekinthető, amelynek keretein belül (a megnevezéshez híven) elsősorban a lövészetet gyakorolták évi harminchat órában.¹⁴³ A tartalékosoknak lakóhely szerint szervezett lövészalakulatokban kellett kötelezettségüknek eleget tenniük.¹⁴⁴ A lövészkötelezettek együvé tartozásuk kifejezéséeként a tábori sapkán lövészejelvényt viseltek, amely tisztek részére aranyozott, altisztek számára ezüstözött, tiszteteknek és a legénység tagjainak pedig bronz kivitelben készült. A jelvénnel díszített sapkát a foglalkozásokon és ünnepélyeken lehetett, illetve kellett viselni.¹⁴⁵ A lövészkötelezettségre vonatkozó utasítás értelmében kihágást követett el

¹⁴³ Szentgyörgyi Lajos: A magyar honvédelem újjászületése. Magyar Szemle 1939/2. 105–113. o. 108–110. o.

¹⁴⁴ HK LXVI. évf. 32. sz. 1939. október 15. 285–290. o. 49.962/eln. 1/a.–1939. sz. körrendelet.

¹⁴⁵ HK LXVI. évf. 32. sz. 1939. október 15. 292–293. o. 51.620/eln. 1/a.–1939. sz. körrendelet.

és legfeljebb tizenöt napig terjedő elzárással volt büntetendő, aki a lövészjelvénnel díszített tábori sapkát, vagy egymagában a lövészjelvényt jogtalanul viselte.¹⁴⁶

A lövészjelvény – külalakját tekintve – nem előzmények nélküli. Azzal szinte teljesen azonos kivitelű lövészjelvényt viseltek az 1930-as években a m. kir. belügyminiszter által jóváhagyott alapszabályok szerint működő polgári-, valamint az egyetemi (főiskolai) lövészegyesületek tagjai a lőoktatással kapcsolatos foglalkozásokon és a lövészünnepélyek alkalmával lövészkalapjukon, illetve (kisebbitett alakban) polgári ruhájukon. A polgári lövészegyesületek tagjai egységesen bronz-, az egyetemi (főiskolai) lövészegyesületek tagjai aranszínű fémjelvényt viseltek. Az egyesületi jelvények külalakja csupán annyiban tért el az 1939-ben rendszeresített lövészjelvényétől, hogy a jelvénytáblán nem szerepelt a hegyével felfelé mutató, babérággal körbefuttatott kard és a rohamsisak ábrázolása. (Az 1939-es lövészjelvénnel egyező rajzolatú jelvényt korábban csak a polgári lövészegyesületek frontharcos¹⁴⁷ tagjai viseltek, azonban az említett, különbséget jelentő elemek azokon a jelvényeken is csak ezüstsínű rátétként jelentek meg, külön a jelvénytestre erősítve.)¹⁴⁸ A lövészegyesületi jelvények mérete kisebb volt, mint a Magyar Királyi Honvédség lövészkötelezett tartalékosai részére rendszeresített jelvényeké.

59a

Lövészjelvény tiszték részére

Anyag: aranyozott rézötívzet

Leírás: Pajzs alakú, aranszínű jelvény; előlapján két oldalt tölgy-, illetve babérlevelekkel keretezett háromszögű pajzsban a magyar Szent Korona sugarakkal körülvett ábrázolása alatt két keresztbe fektetett puska és babérággal körbefuttatott, hegyével felfelé mutató kard előtt rohamsisak. A pajzsot „A HAZÁÉRT” feliratú, villás végű, ívelt szalag fedi.

Viselés helye: a tábori sapka elején a gombok fölött.

59b

Lövészjelvény altiszték részére

Anyag: ezüstözött rézötívzet

¹⁴⁶ Budapesti Közlöny 1940/37. sz. 1940. február 16. 1–5. o. 4.250/eln. 1./a.–1940. H. M. sz. rendelet. 5. o.

¹⁴⁷ Az Országos Frontharcos Szövetség tagjai.

¹⁴⁸ A polgári lövészegyesületek kézikönyve. A Polgári Lövészegyesületek Központi Vezetőségének kiadványa. Budapest, 1930. 5–6., 30., 32. o.; Az egyetemi (főiskolai) lövészegyesületek kézikönyve. A Főiskolai Lövészegyesületek Központi Vezetőségének kiadványa. Budapest, 1931. 5., 47–48., 52. o.

Leírás: Pajzs alakú, ezüstsínű jelvény; előlapján két oldalt tölgy-, illetve babérlevelekkel keretezett háromszögű pajzsban a magyar Szent Korona sugarakkal körülvett ábrázolása alatt két keresztbe fektetett puska és babérággal körbefuttatott, hegyével felfelé mutató kard előtt rohamsisak. A pajzsot „A HAZÁÉRT” feliratú, villás végű, ívelt szalag fedi.

Viselés helye: a tábori sapka elején a gombok fölött.

59c

Lövészjelvény tisztetek és a legénység tagjai számára

Anyag: rézötvszet

Leírás: Domború, pajzs alakú, bronzsínű jelvény; előlapján két oldalt tölgy-, illetve babérlevelekkel keretezett háromszögű pajzsban a magyar Szent Korona sugarakkal körülvett ábrázolása alatt két keresztbe fektetett puska és babérággal körbefuttatott, hegyével felfelé mutató kard előtt rohamsisak. A pajzsot „A HAZÁÉRT” feliratú, villás végű, ívelt szalag fedi. Háta sima, a rögzítés céljára ráforrasztott, háromrét hajlított, vízszintes rögzítő pánttal.

Viselés helye: a tábori sapka elején a gombok fölött.

Méret: 50×38 mm

HTM lt. sz.: 85.215.1./É

Ejtőernyős jelvények

A magyar fegyveres erők légi szállítású alakulata, az ejtőernyős század (1940. augusztusától zászlóalj, majd 1944 októberétől ezred) szervezetileg (1940-től) a Magyar Királyi Honvéd Légierő alárendeltségébe tartozott, katonái azonban gyalogsági egyenruhát viseltek. Érthető, hogy a katonai közvélemény és a külvilág által is elitnek tekintett alakulat tagjai igényt tartottak egy kizárólag általuk viselhető megkülönböztető jelzés bevezetésére.

A magyar ejtőernyős jelvények hivatalos története 1940. február 14-én kezdődött, Bartha Károly honvédelmi miniszter ugyanis aznapi keltezéssel rendszeresített csapat- és ügyességi jelvényt az ejtőernyős század részére. A rendelet a március 1-jei Honvédségi Közlöny hasábjain látott napvilágot. A rendszeresítést azonban közel egy éves előkészítő munka előzte meg. Az első feljegyzés e tárgyban 1939 májusából származik:

„Az eje. [ejtőernyős] szolgálathoz félelmet nem ismerő, tökéletesen megbízható magyar harcosra van szükség, aki életénél hivatását előbbre helyezve, az ellenség

hátában visszatérés reménye nélkül, utolsó leheletéig tartó könyörtelen harcra hivatott. Az ilyen egyének viszont megkülönböztető elbánást is érdemelnek.

Az eje. szd. [század] pk-a [parancsnoka] minden felterjesztésében kéri és a III. hdt. [hadtest] pk-a is több ízben javasolta, hogy az eje. szd. részére megkülönböztető csapatjelvény és ügyességi jelvény rendszeresíttessék.

A kérelem indokolt és jogos, mert hasonló megkülönböztető és ügyességi jelvények rendszeresítve vannak a többi fegyvernemeknél is [...].

Az eje. szd-ra vonatkozólag a kik. oszt. [kiképzési osztály] egyrészt az eddig nálunk ismeretlen fegyvernem kiképzési alapjának megteremtésénél végzett úttörő munkák megkülönböztető elismeréséül, másrészt a jelentkezési kedv felkeltésére, növelésére és a fegyvernemhez tartozóság büszke öntudatának jelképezésére eje. csapat és ügyességi jelvény rendszeresítését fontosnak tartja [...].”¹⁴⁹

A fentiekből egyértelműen kiderül, hogy a jelvények bevezetése ellen a Honvédelmi Minisztériumban semmilyen kifogás nem merült fel, a külalak és a viselési feltételek azonban – a rendszeresítésig – több alkalommal jelentősen módosultak. Az első megközelítés szerint a csapatjelvény minden ejtőernyősnek „alanyi jogon” járt volna, tehát viselését nem kívánták ugráshoz kötni. Helye az egyenruha gallérján a rendfokozati jelzés mögött lett volna. Az ügyességi jelvény elnyerésének feltételeként legalább 5 ejtőernyős ugrás végrehajtását határozták meg, 50 ugrás teljesítése után pedig a jelvény végleg tulajdonosa birtokában maradhatott volna.¹⁵⁰

A III. Csoportfőnökség – bár a jelvények rendszeresítésével egyetértett – a kis hely következtében nehézkes felismerhetőség miatt nem tartotta célszerűnek a zubbonygalléron, a rendfokozati jelzés mögött való viselést. Véleményük szerint „az eje. csapatjelvény a repülő jelvénnel azonos elbírálásra volna érdemesítendő, ezért viselési helyét a jobb mellen, a felső zubbonyzseb felett kellene kijelölni. Az eje. mesterjelvény viselésének módja ugyanilyen elgondolásnak megfelelően a pilótajelvénnel lehetne azonos.”¹⁵¹

A Kiképzési Osztály 1939. júliusi javaslatához már a később rendszeresített jelvények tervrajzait is mellékeltek. Mivel a külalak és a viselés tekintetében a javaslat lényegében megegyezik az 1940-ben megjelent – alább ismertetésre kerülő – rendelettel, e helyütt nem térünk ki a részletekre, egy kitételre azonban érdemes rávilágítani: a legénység részére a

¹⁴⁹ HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. iktatószám, 48.410/el. 2. r.–1939. alapszám. (A forrásra hivatkozik: Zeidler Sándor: Ejtőernyős jelvények a M. Kir. Honvédségben 1940–1945. *Militaria Modell Magazin* 1992/1. sz. 16–17. o.)

¹⁵⁰ Uo.

¹⁵¹ HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. iktatószám, 48.410/el. 2. r.–1939. alapszám. 2. sz. betétív.

csapatjelvényt „fehér fémből”, illetve „ezüst, nem oxidálódó fémből préselve” tervezték előállíttatni. Ez nem egyezik a később – a Honvédségi Közlöny hasábjain – meghatározott „bronzsínű” kivittel. Az elnyerés feltételeiről a következőket írja a javaslat: „Eje. csap. [csapat] jelvény az eje. alakulat állományába vétel után viselhető (ami a vezényelteknel 5 eje. ugrást és azt tételezi fel, hogy az illető alkalmasnak bizonyuljon az eje. szolgálatra).” Az ügyességi jelvény „25 eje. ugrás után volna adományozandó. További megtartásához évente legalább 10 eje. ugrás volna szükséges.” Végleges adományozását békében vagy háborúban szerzett súlyos sebesüléshez, illetve 5 évi jogos viseléshez és legalább 50 ugráshoz kötötte.¹⁵²

1939. szeptember 11-i javaslatában a Honvédelmi Minisztérium „Elnökség A” osztálya a halálfej elhagyását mindkét jelvény esetében megfontolásra ajánlotta. A javaslat a csapatjelvény kivitelére nézve a következőket tartalmazta: „A jelvény tiszték részére zöld alap-anyagon (posztón) arany hímzéssel, hivatásos és továbbszolgáló altisztek részére zöld posztó alapra felerősíthető ezüstözött fémből, a többi legénység részére pedig ugyanilyen alapon fehér fémből lenne rendszeresíthető.”¹⁵³

Erre a véleményre reagál a Kiképzési Osztálynak az a szeptember 14-i feljegyzése, amelyben a következők olvashatók:

„A halálfejnek a jelvényen történő alkalmazását az eje. szd. pk-a úgy személyesen, mint írásban is több ízben [sic!] tisztikara, valamint legénysége nevében is kérte. [...] A Honvédség egyéb alakulatainál pl. a páncélosoknál is alkalmazzák aloszt. [alosztály] jelvényül a halálfejet, holott szolgálatak, – különösen békeidőben – megközelítőleg sem olyan veszélyes, mint az eje. szolgálatak. [...] Tehát, ha valaki ilyen szolgálatra jelentkezik, az haláltmegvető [sic!] bátorságot és hazája iránti önfeláldozást jelent, miért is a kik. oszt-nak az a javaslata, hogy részükre megadandó volna az a megkülönböztetés, hogy jelszavuknak «a könyörtelen harc»-nak jelképét a halálfejet jelvényükben viselhessék.”

Ugyanebben a beadványban található a következő észrevétel is:

„Mostanig az ügyben történtek alapján a kik. oszt. szükségesnek tartja, hogy az eje. jelvények ügye végre döntésre vitessék, mert a folyó évi szept. 11-ével felállításának egy éves évfordulóját ünnepelt eje. szd. keret személyzetével nehezen lehet megértetni, hogy egy év alatt hogyan nem sikerült jogosult és kiérdemelt azon

¹⁵² HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. iktatószám, 48.410/el. 2. r.–1939. alapszám. 4. sz. betétlap és 1–2. sz. ábra.

¹⁵³ HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. iktatószám, 48.410/el. 2. r.–1939. alapszám. 5. sz. betétív.

óhajuknak eleget tenni, hogy a gység. [gyalogság] egyéb alakulataitól megkülönböztessenek. A jelvény hiánya hangulatukat határozottan nyomja...”

Érdemes még kiemelni a dokumentumból, hogy a Kiképzési Osztály a legénységi csapatjelvényt felszerelésként tervezte kiutaltatni, az ügyességi jelvényt pedig „mindenki részére a H. M. készítetteti és az eje. szd. pk. útján adományozza.” A forrásból az is kiderül, hogy a jelvényterveket – bár „nem hivatott jelvények kreálására és [...] ahhoz megfelelő tervező rajzolóval sem rendelkezik” – a Kiképzési Osztály készítette, hogy „az ejtőernyős szd. keret megérdemelt óhaja végre teljesülhessen.”¹⁵⁴

1939 szeptember végén a honvédelmi miniszter úgy határozott, hogy a halálfejjel mindkét jelvényből maradjon el,¹⁵⁵ a végső döntést azonban Horthy Miklós hozta meg. Vitéz Keresztes-Fischer Lajos altábornagy, a kormányzó főhadsegéde és Katonai Irodájának főnöke november 16-án kelt levelében így tájékoztatta erről a minisztert: „a Kormányzó Úr Ő Főméltósága azon legmagasabb óhajának méltóztatott kifejezést adni, hogy az ejtőernyős csapatjelvény és ügyességi jelvény a halálfejes formában megrajzolt tervezet szerint rendszeresíttessék.”¹⁵⁶

A Horthyhoz december 14-i dátummal felterjesztett rendelettervezet két fontos változtatást tartalmaz az addigiakhoz képest. A legénységi csapatjelvény ugyanis „nem ezüstözött, hanem az altisztektől való könnyebb megkülönböztetés végett bronzsínű fémből készülne. A jelvény általában mindkét oldalon egy-egy centiméterrel rövidebb, magasságban pedig egyfél [sic!] centiméterrel alacsonyabb kivitelben készülne, hogy a megfelelő ruházati cikkeken könnyebben elhelyezhető legyen.”¹⁵⁷ A felterjesztés az ügyességi jelvény elnyerését legalább 25 ejtőernyős ugrás teljesítéséhez kötötte.¹⁵⁸

1939. december 14-én a M. Kir. Honvéd Központi Ruhatárból az ejtőernyős ügyességi és csapatjelvények mintáit elküldték a honvédelmi miniszternek. A darabok között a legénységi csapatjelvénynek 3 ezüstözött változata szerepelt.¹⁵⁹ Ebből azt a megállapítást vonhatjuk le, hogy az ezüstsínű (fehérfém) jelvények mintapéldányai már elkészültek, amikor helyettük kisebb, bronzsínű jelvények rendszeresítéséről döntöttek.

Ilyen előzmények után jelent meg tehát a Honvédségi Közlönyben az ejtőernyős jelvényeket rendszeresítő körrendelet. Eszerint a csapatjelvény tisztek, altisztek és a

¹⁵⁴ HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. iktatószám, 48.410/el. 2. r.–1939. alapszám. 6. sz. betétív.

¹⁵⁵ HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. iktatószám, 48.410/el. 2. r.–1939. alapszám. 7. sz. betétív.

¹⁵⁶ HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. iktatószám, 48.410/el. 2. r.–1939. alapszám. Vitéz Keresztes-Fischer Lajos altábornagy levele a honvédelmi miniszterhez. Budapest, 1939. november 16.

¹⁵⁷ HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. iktatószám, 48.410/el. 2. r.–1939. alapszám. 8. sz. betétív.

¹⁵⁸ Uo.

¹⁵⁹ HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. sz. M. Kir. Honvéd Központi Ruhatár, 1.270/kt.–1939. sz.

legénység számára eltérő formában és anyagból készült. A tisztek és altisztek hímzett, a legénység tagjai fémből készült jelvényt viselhettek közvetlenül a zubbony jobb felső zsebe fölött, illetve a köpeny bal karján, a külső oldal közepén, 5 cm-re az ujj végétől. Az ügyességi jelvény egységes formában készült a tisztek és a legénység számára egyaránt, s azt a zubbony jobb felső zsebráncának közepén viselték.

Érdekes módon a körrendelet nem határozta meg, hogy a jelvények elnyeréséhez hány ugrást kellett teljesíteniük a katonáknak. A csapatjelvény esetében erről egyáltalán nem esett említés, az ügyességi jelvénnel kapcsolatban pedig annyit kötött ki a rendelkezés, hogy azt „azon tisztek és legénység viselhetik, akik a megkívánt számú ejtőernyős ugrással rendelkeznek.”¹⁶⁰ Konkrét számokról csak egy 1942. november 13-iki körrendelet intézkedett, amely a csapatjelvény kiérdemlésének feltételét 4 ejtőernyős ugrás teljesítésében szabta meg, míg az ügyességi jelvény „odaítélése 25. eje. ugrás és eje. harcfeleladatok végrehajtásához van kötve.”¹⁶¹

Az 1940-es körrendelet szerint a legénység részére kiadott csapatjelvény bronzszínű fémből készült. A rendelet mellékletében a jelvény eredeti nagyságú ábrázolása is megtalálható, pontos méretek feltüntetésével. Az ábrázolt tárgy magassága 36 mm, szélessége 80 mm, az ejtőernyő kupolája 25 mm széles.

Az előkészítő munka dokumentumait és a megjelent rendeletet egybevetve néhány igen fontos következtetést lehet levonni. Mint az a fentiekből kiderült, a halálfejes csapatjelvény legénységi változatát ezüstszerű fémből tervezték gyártani, amelynek példányai el is készültek. A jelvényterv pontos méretei nem ismertek, az azonban a forrásokból kiderül, hogy a jóváhagyott verzió végül – praktikai okokból – 20 mm-rel keskenyebb és 5 mm-rel alacsonyabb lett, színe pedig bronzra változott. Szélessége így – a Közlöny alapján – 80 mm, magassága pedig 36 mm lett. A szín- és méretbeli eltéréseket figyelembe véve könnyen belátható, hogy az eredeti tervek egy 100 mm széles és 41 mm magas, ezüstszerű jelvényre vonatkoztak, amelynek gyártása – legalábbis mintapéldányok tekintetében – meg is kezdődött. Ezek a paraméterek szinte tökéletesen illenek a mai magán- és közgyűjteményekben előforduló krómozott csapatjelvényre! Bár a *tervezett* ezüstszerű jelvény ábrázolása pontosan nem ismert, alapos okunk van feltételezni, hogy az eredeti elképzelések erre a (krómozott) típusra vonatkoztak, és hogy végül – 1940 tavaszán – ez volt az, amit rendszeresítettek is. Mindezt a tárgyak és egyéb korabeli források bizonyítják a legjobban.

A bronzszínű jelvényből a Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjteménye mindössze egy példányt őriz. A rézötvözetből préseléssel előállított darab lapos, a koponya és

¹⁶⁰ HK LXVII. évf. 5. sz. 1940. március 1. 74. o. 1.042/eln. 2. r.–1940. sz. körrendelet.

¹⁶¹ HK LXIX. évf. 52. sz. 1942. november 24. 593. o. 52.096/Elnöki osztály–1942. sz. körrendelet.

a török¹⁶² a jelvény többi részével egy testet alkotnak, tehát nem rátétként vannak a szárnyakon és az ernyőn. A szárnyak mintázata a tiszti és altiszti jelvény hímzését és flittersorát jelképezi. Az ejtőernyő a zsinórok között áttört (a Közlöny ábrájával megegyezően), a szárnyak és a török találkozásánál azonban nem (az ábrával ellentétben). A jelvény hátára két rögzítő pántot forrasztottak. A tárgy magassága 38 mm, szélessége 81 mm, az ejtőernyő kupolája 25 mm széles. Bár az idézett körrendelet ezt a jelvényt rendszeresítette a legénység számára, viselésére sem a képi források nem szolgáltatnak egyértelmű adatot, sem személyi anyagként nem fordulnak elő magán- vagy közgyűjteményekben, ellentétben a jól ismert krómozott csapatjelvénnel. Az, hogy a bronzszínű jelvény mégis viszonylag jelentős számban létezik,¹⁶³ talán azzal magyarázható, hogy mintapéldányai bizonyos tételben ennek a típusnak is elkészültek. Mivel a M. Kir. Honvédelmi Minisztérium a katonai kitüntetések és jelvények egyes példányait hivatalos átadás keretén belül a M. Kir. Hadtörténelmi Múzeum Éremtárának kiutalta, a bronzszínű csapatjelvény prototípusa is bekerült a gyűjteménybe, ahol egy darabja ma is megtalálható.¹⁶⁴ Azért is kell prototípusról beszélni, mert a darab kidolgozása kívánnivalót hagy maga után, tehát alighanem csak szemléltető szerepet szántak neki.

Feltevéseink szerint a rézötözet kivétel helyett már a kezdetektől a krómozott csapatjelvényt használták, amelynek hivatalos alapító rendelete nem volt, s így a viselés szabályai sem voltak központilag szabályozva. Ezt a véleményt erősíti meg az a néhány ide vonatkozó fényképfelvétel is, amelyeket a Hadtörténelmi Múzeum Fotóarchívuma őriz. Ezek egyike a m. kir. honvéd ejtőernyős század első – 1940. január 10. és május 31. között lebonyolított – tisztés-képző tanfolyamának tablóképe, amelyen a végzősök mind a krómozott csapatjelvényt viselik a mellükön, sőt a tábló díszítésére szolgáló jelvénygrafika is ennek a típusnak a körvonalait jeleníti meg!¹⁶⁵

A következő, bizonyítékként felhasználható felvétel az 1940. szeptemberi erdélyi bevonuláskor készült, s az ejtőernyős zászlóalj egyik egységének díszelgését ábrázolja. A katonák jól kivehetően a krómozott csapatjelvényt viselik.¹⁶⁶ Ugyancsak 1940-es az a portré, amelyen Bakó István tizedes látható, mellén a krómozott jelvénnel.¹⁶⁷ A veszprémi

¹⁶² A jelvény tervezője egyértelműen az 1930 M magyar repülőtiszti tör megmintázására törekedett. Megjegyzendő, hogy az 1.042/el. 2/r.–1940. számú körrendeletben „kardok”-ról írnak.

¹⁶³ Természetesen a gyűjtői piac igényeinek megfelelően sok a hamisítvány, ám kétségtelen, hogy eredeti darabok is fellelhetők.

¹⁶⁴ HTM Numizmatikai Gyűjtemény lt. sz.: 10501/É.

¹⁶⁵ HTM Fotóarchívum lt. sz.: 73.946.

¹⁶⁶ Uo. lt. sz.: 89.676.

¹⁶⁷ Uo. lt. sz.: 81.474.

katasztrófa¹⁶⁸ halottainak temetéséről való az a kép, amelyen a koporsóvivők ugróruhás ejtőernyősök, jobb zsebük felett pedig a krómozott csapatjelvény látható.¹⁶⁹ A Veszprémben lezuhant szállító gép kiégett roncsai előtt álló katonák ruháján szintén ez a jelvény van feltűzve.¹⁷⁰ A korabeli képanyag tehát két dolgot látszik alátámasztani: egyrészt azt, hogy – számos publikációban leírtakkal ellentétben – a krómozott jelvényt nem 1942-től használták, hanem már 1940 tavaszától; másrészt azt, hogy a Honvédségi Közlönyben rendszeresített bronzszínű csapatjelvényt egyáltalán nem viselték.

A rendszeresítés körülményeinek megvilágításában segíthet a rendeletben szereplő alábbi mondat: „Fenti altiszti és legénységi csapat- és ügyességi-jelvények beszerzésére és első ellátáskénti kiutalására vonatkozó intézkedéseket folyamatba tettem.”¹⁷¹ Ezek szerint 1940 februárjának közepén a jelvények még nem álltak „terjesztésre” készen.

Az első ejtőernyős jelvényeket tehát csak 1940 tavaszától kezdték kiosztani, amikor az ejtőernyős század már több száz főt számlált.¹⁷² A jelvény elnyeréséhez szükséges négy ugrást az 1939 őszén az ejtőernyősökhöz csatlakozó katonák már az év végére teljesítették,¹⁷³ tehát a jelvény bevezetésekor ők eleve jogosultak voltak a kiutalására és viselésére. Következésképpen, az első alkalommal a csapatjelvényből több száznak kellett kiosztásra kerülnie. Mivel a fent hivatkozott tisztes-képző tanfolyam végzősei a fotózáshoz már kitűzheték a jelvényt – s feltételezhetően azt addigra hivatalosan át is vették –, tényként elfogadható, hogy az első csapatjelvények legkésőbb 1940 májusában gazdára találtak. A kiutalások idejére és a jelvények hozzávetőleges számára vonatkozóan szerencsére rendelkezésre áll egy korabeli irat. 1941. március 24-én a Légierő Parancsnokság felterjesztést intézett a Honvédelmi Minisztériumhoz, amelyben – arra hivatkozva, hogy a légierő átszervezése következtében a jelvények beszerzésére való illetékessége megszűnt – kéri az ejtőernyős zászlóalj részére szükséges 500 darab ügyességi és 2400 darab csapatjelvény beszerzését. A Minisztérium április 5-i válaszában a következő olvasható: „Értesítem, hogy az eje. csapat részére eje. csapatjelvényt annakidején beszereztem és 1500 db. az eje. parancsnokság részére ki lett utalva. [...] Az igényelt mesterugró-jelvényekkel kapcsolatban közlöm, hogy az ügyességi jelvényt képező és annak odaítélésére vonatkozó elvek

¹⁶⁸ 1941. április 12-én a Veszprém melletti jutasi repülőtérrel az ejtőernyős zászlóalj katonáival a Jugoszlávia elleni hadműveletben való részvételre induló szállító-repülőgép felszállás közben lezuhant. 20 katona, köztük vitéz Bertalan Árpád zászlóaljparancsnok hősi halált halt. Mindössze 8 fő élte túl a katasztrófát.

¹⁶⁹ Uo. It. sz.: 71.906.

¹⁷⁰ Fülöp Tibor: Vitéz – ejtőernyővel. In memoriam vitéz Bertalan Árpád (1898–1941). Top Gun 2002/4. sz. 50–53. o. 51. o.

¹⁷¹ HK LXVII. évf. 5. sz. 1940. március 1. 74. o. 1.042/el. 2/r.–1940. sz. körrendelet.

¹⁷² Huszár János: Honvéd ejtőernyősök Pápán 1939–1945. A Magyar Királyi „vitéz Bertalan Árpád” Honvéd Ejtőernyős Ezred története. Pápa, 1999. (A továbbiakban rövidítve: Huszár 1999/a.) 28., 30. o.

¹⁷³ Uo. 20., 25., 28. o.

szabályozás alatt állanak.”¹⁷⁴ Az említett kiutalás 1940 tavaszán/tavasztól történhetett, s hogy az 1500 darab jelvény minden bizonnyal krómozott változat volt, arra nyújtsanak bizonyítékot maguk a tárgyak.

A Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjteménye több ejtőernyős személyi anyagot is őriz. Ezek közül a csapatjelvény vonatkozásában leginkább Magyar Miklós nyugállományú ezredes (a második világháborúban legmagasabb rendfokozata őrmester) adománya nyújthat adalékokat. Magyar Miklós¹⁷⁵ az első legénységi állományúak között volt, akik 1939 kora őszen bevonultak az ejtőernyős kerethez Szombathelyre. Az 1939 őszen az alakulathoz csatlakozó sorkatonák az év végére teljesítették az előírt ugrásokat, tehát az idézett későbbi rendelet(ek) értelmében 1940 tavaszán a jelvény első kiutaltjai között voltak, így Magyar Miklós ejtőernyős (honvéd) is. A Numizmatikai Gyűjteménynek ajándékozott csapatjelvénye a krómozott változat, s a 319-es sorszámot viseli.¹⁷⁶

A jelvény krómozott rézötvözet, 43 mm magas, 96,5 mm széles, a kupola szélessége 26 mm. Az enyhén domború, kiterjesztett szárnyak és a – zsinórok között áttört – ejtőernyő egy darabból préselt fém, hátára két rögzítő lapot forrasztottak, s a felsőbe – fentről lefelé – a 319 számot ütötték. A szárnyak vége homorított. A jelvény közepére erősített, koponyából és két keresztbe fektetett törből¹⁷⁷ álló rátét aranyozott rézötvözet. A gyűjteményben van egy ennél korábbi, jóllehet személyhez nem köthető krómozott csapatjelvény is, amely a 183-as sorszámot viseli.¹⁷⁸ Ez külalakjában lényegileg megegyezik Magyar Miklós jelvényével, ám apró eltéréseket mutat. A szárnyak és az ejtőernyő két különálló darab, amelyet összeforrasztottak, a szárnyak vége pedig nincs homorítva. Valamelyest különböző a koponyák kialakítása, ez leginkább a fogak elrendezésénél mutatkozik meg. (Magasság: 43 mm, szélesség: 98 mm, kupola szélessége: 26 mm.) Alapvetően eltérő a Pehl György ejtőernyős (honvéd) hagyatékaként múzeumunkba került, jóval későbbi, 1405-ös sorszámú csapatjelvény kivitele.¹⁷⁹ A darab különlegessége, hogy igazolvány tartozik hozzá,¹⁸⁰ amely egyfelől segít a jelvény datálásában, másfelől több érdekességre is rávilágít. A Pápan, 1942. november 27-i dátummal kiállított, Ugron István főhadnagy által aláírt viselési engedély fejlécén m. kir. honvéd ejtőernyős század felirat olvasható, a bélyegző viszont már a m. kir. „vitéz Bertalan Árpád” 1. honvéd ejtőernyős zászlóalj pecsétje. A nyomtatvány tehát még

¹⁷⁴ HL HM 21.483/el. 2. r.–1941. sz.

¹⁷⁵ Magyar Miklós (Feketetót, 1916. július 6.–Budapest, 2007. november 15.) katonapályájára vonatkozó adatok: HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattár (a továbbiakban rövidítve: HM HIM KI) Magyar Miklós tiszti okmánygyűjtője 1949–1972.; Magyar Miklós szóbeli visszaemlékezései.

¹⁷⁶ HTM Numizmatikai Gyűjtemény lt. sz.: 2002.589.2./É.

¹⁷⁷ A prototípussal ellentétben ezek a török már nem a repülőtisztai tört mintázzák.

¹⁷⁸ HTM Numizmatikai Gyűjtemény lt. sz.: 2003.61.1./É.

¹⁷⁹ Uo. lt. sz.: 73.202.1./É.

¹⁸⁰ Uo. lt. sz.: 73.202.2./É.

1940-ből származik – hiszen a zászlóalj az év augusztus végén alakult meg –, de a régi igazolványúrlapokat a jelek szerint évekkel később is felhasználták.

A fentiekben idézett 52.096/Elnöki osztály. – 1942. számú körrendelet a következőket mondja ki: „Miután az „ejtőernyős csapatjelvény” adományozásának és megvonásának joga csakis a mindenkori legmagasabb eje. csapatparancsnokot illeti meg, eje. csapatjelvény viselésére jogosító igazolványt is csak ő adhat ki, tehát minden más, nem eje. csapatparság [sic!] által kiállított „eje. csapatjelvény” viselésére jogosító igazolvány, vagy engedély érvénytelen.”¹⁸¹ A rendelet kiadásakor (1942. november 13.) az ejtőernyős zászlóaljnál a „legmagasabb eje. csapatparancsnok” vitéz Szügyi Zoltán alezredes zászlóaljparancsnok volt, aki azonban november 15-től a keleti fronton teljesített szolgálatot.¹⁸² Helyettese Egyedi Béla alezredes lett.¹⁸³ Az igazolvány aláírója, Ugron István főhadnagy az 1942-ben megalakult távbeszélő század parancsnoka volt.¹⁸⁴ (Pehl György honvéd is ebben a században teljesített szolgálatot.¹⁸⁵) A rendelet értelmében tehát az aláírásával ellátott engedély nem tekinthető érvényesnek, kivéve azt a lehetőséget, hogy Ugron az adott időszakra átvette a zászlóalj vezetését. Erre azonban nincs adat. Ennél valószínűbb, hogy szabálytalanság történt, ami a híresen demokratikus szellemű ejtőernyős alakulatnál nem volna meglepő.

Az igazolvány forrásértékét növeli, hogy kizárólag az azon írottakból derül ki a jelvény sorszáma (1405), hiszen a rögzítő lapokba – a másik két darabbal ellentétben – nem ütöttek számot. Pehl György jelvényének egyik szembeutó sajátossága, hogy az ejtőernyő nincs a zsinórok között áttörve, és a már ismertetett példányoknál jóval domborúbb. Az ernyő és a szárnyak ez esetben sem egy testet alkotnak, hanem két darabból vannak összeforrasztva. A szárnyvégek enyhén homorítottak. A koponya kidolgozása valamelyest eltér az előzőektől, a fogak például szabályosabb elrendezésűek. A jelvény méretei: magassága 43 mm, szélessége 100 mm, a kupola szélessége 26 mm.

Hasonlóan magas sorszámú két, magántulajdonban lévő, személyhez köthető csapatjelvény, amelyek segítségével újabb érdekes megállapításokat tehetünk. 1349-es szám van beütve a vitéz Karsay István főhadnagy¹⁸⁶ (!) hagyatékából származó jelvény pántjába. Vajon szabálytalanságról van szó? Hiszen tiszték számára hímzett csapatjelvényt írt elő a rendelet. Nem ő lenne azonban az egyetlen példa a szabálytalan viselésre. Ugron Istvánról is

¹⁸¹ HK LXIX. évf. 52. sz. 1942. november 24. 593. o. 52.096/Elnöki osztály–1942. sz. körrendelet.

¹⁸² Martin Kornél – Ugron István: Fejezetek a Szent László hadosztály történetéből, II. rész. Hadtörténelmi Közlemények 1996/4. sz. 56–132. o. 128. o.

¹⁸³ Huszár 1999/a: 67. o.

¹⁸⁴ Uo. 63. o.

¹⁸⁵ HTM Numizmatikai Gyűjtemény lt. sz.: 73.202.2./É.

¹⁸⁶ Karsay István 1940-ben végezte el a Ludovika Akadémiát, s hadnagyként csatlakozott az ejtőernyősökhöz. A keleti fronton véghezvitt haditettéért 1944 januárjában vitézzé avatták.

készült olyan felvétel, ahol ugróruháján a krómozott fémjelvényt viseli.¹⁸⁷ Lehetséges, hogy a tisztek és tiszthelyettesek „irigyelték” a jól sikerült legénységi csapatjelvényt, s bár zubbonyukra a hímzett jelvény volt felvarrva, ugróruhájukra a krómozott jelvényt tűzték ki. Kérdés, hogy ilyen esetben a jelvényt kiutalással kapták kézhez, vagy nem hivatalos úton jutottak hozzá? Számtalan elmélet felmerülhet, Karsay István darabjának számozása azonban azt sejteti, hogy nyilvántartott jelvény volt a birtokában. A tárgy hasonlóságot mutat az 1405. számú jelvénnel, az ejtőernyő domború, zsinórzata között nincs áttörve, a szárnyvégek homorítottak. Érdekes, hogy a koponya és török szürke színűek. A jelvény két darabból áll, magassága 43,5 mm, szélessége 99 mm, a kupola 26 mm széles.

E két utóbbi jelvénnel alkot egy típust az 1382. sorszámú krómozott csapatjelvény is. A Sülle József zászlós (!) hagyatékából előkerült, magántulajdonban lévő tárgy ejtőernyőjének zsinórzata nem áttört, a szárnyak hullámosak. (A zászlósi rendfokozatot viselők tiszti egyenruhát hordtak, tehát újabb „szabálytalansággal” állunk szemben.) A megvizsgált krómozott jelvények sorszámai és kivitelük közötti összefüggés alapján megállapítható, hogy az első 1500 jelvény, amelynek kiutalásáról írásos bizonyíték áll rendelkezésre, mind a krómozott típusból való. (1500 feletti sorszámmal kiadott jelvény az eddigi kutatások során nem került elő.) Eltérés van a „korai” és a „késői” jelvények kivitele között, hiszen például az ejtőernyő kialakítása a sorszámtól függően hol áttört, hol tömör. Ez azt is jelentheti, hogy az 1500 darab gyártása, illetve kiutalása nem egyszerre történt, az pedig már az egyes darabok közötti apró eltérések alapján kiderült, hogy a készítés technikája időről időre változott.

A csapatjelvénynek létezett miniatűr – hivatalosan nem rendszeresített – változata is. A Hadtörténeti Múzeum egy ilyen példányt őriz, amely a krómozott csapatjelvény rajzolatát követi, méretéből (magasság: 12 mm, szélesség: 30 mm, kupola szélessége: 7 mm) adódóan azonban a kidolgozásban vannak különbségek. A jelvényt egy darabból préselték, az ernyő zsinórzata nem áttört. Anyaga rézötövet, a hátoldalon helyenként ezüstözés nyomai fedezhetőek fel. Rögzítésre a jelvény hátára forrasztott függőleges tű szolgál.¹⁸⁸

Korabeli fotók szerint a krómozott ejtőernyős csapatjelvényt az ejtőernyős leventecsapatok tagjai is viselték.

¹⁸⁷ Huszár János (szerk.): A pápai ejtőernyős ezred története képekben 1939–1945. Pápa, 1999. (A továbbiakban rövidítve: Huszár 1999/b.) Oldalszámozás nélkül.

¹⁸⁸ HTM Numizmatikai Gyűjtemény lt. sz.: 2003.266.1./É.

Az ejtőernyős ügyességi jelvényt az 1940-es körrendelet a tisztek és a legénység részére egyforma – fém – kivitelben rendszeresítette. Mivel elnyerése 25 ugrás teljesítéséhez volt kötve, tulajdonosai jóval kevesebben voltak a csapatjelvény viselőinél. Érdekes, hogy az ügyességi jelvényeket mégsem sorszámozták. A csapatjelvényvel ellentétben az ügyességi jelvény gyártásra került változata lényegében nem különbözött a rendelet mellékletében ábrázolttól, mindössze egy-két apró eltérésre lehet rámutatni.

A rendelet szövege és a tervrajz szerint az ejtőernyős ügyességi jelvény a következőképpen nézett ki: 64 mm magas, 47 mm széles, zöld zománcos, ovális tölgykoszorú, amelyen 25 mm széles, „sárgafém” ejtőernyő-kupola és kiterjesztett szárnyak, ezeken pedig ezüstözött koponya és keresztbe tett (repülőtishti) török vannak. A valóságban a jelvény valamivel nagyobb (magasság: 66 mm, szélesség: 48 mm, kupola szélessége: 26,5 mm), a fémfelületek pedig aranyozottak. Képi eltérés, hogy az adományozásra került jelvényeken látható török – a krómozott csapatjelvényhez hasonlóan – már nem a repülőtishti tört mintázzák, a koponya rajzolata és mérete pedig ugyancsak a krómozott jelvény halálfejével mutat egyezést, szemben a tervrajzzal és a bronzszínű csapatjelvény prototípussal.

A fenti összehasonlítás alapjául a Hadtörténeti Múzeumban található ügyességi jelvények adatai szolgálnak. Az egyik jelvény Magyar Miklós tulajdona volt,¹⁸⁹ aki az elnyeréséhez szükséges 25 ugrást 1942-re – még szakaszvezetőként – teljesítette, fényképen azonban csak őrmesteri egyenruháján jelenik meg a jelvény (a jutasi tiszthelyettes-képző iskolát 1942 decemberében fejezte be). A darab enyhén domború kivitelű, hátának felülete sima (a készítő kilétére nem utal jelzés), rögzítésére két függőleges lap szolgál. A rögzítő lapok a jelvény formáját követő, ovális, fűzőld filcdarabot tartanak.

A gyűjtemény másik ügyességi jelvénye 1983-ban került az oshawai Magyar Aero Múzeumba,¹⁹⁰ 1992-től pedig onnan „tért haza” a Hadtörténeti Múzeumba.¹⁹¹ A képkeretben őrzött jelvényt fedő üveglapon a következő felirat olvasható: „vitéz Bertalan Árpád ejtőernyős őrnagy megégett mesterugró jelvénye. A Veszprémben lezuhant és elégett gép roncsai között találták meg.” A keret hátán ugyancsak felirat olvasható, amelyből kiderül, hogy a jelvényt Szurgyi Mihály volt ejtőernyős törzsőrmester adományozta a Repülő Múzeumnak 1983. augusztus 21-én. A dokumentáció szerint tehát a sérült ügyességi jelvényt a délvidéki bevetésre induló Bertalan őrnagy, a zászlóalj parancsnoka viselte, s gépének lezuhanása és kiégése után a roncsok között találtak rá. A lepattogzott zománc és az oxidálódott, helyenként

¹⁸⁹ HTM Numizmatikai Gyűjtemény lt. sz.: 2002.589.1./É.

¹⁹⁰ Az 1945-ös magyar katonai emigráció által Kanadában létrehozott hadtörténelmi gyűjtemény, amelynek anyaga 1992-ben hivatalos átadás útján a Hadtörténeti Múzeumba került.

¹⁹¹ HTM Numizmatikai Gyűjtemény lt. sz.: 2004.2.1./É.

felhólyagosodott rézötövet valóban arra utal, hogy a jelvény komoly fizikai hatásnak volt kitéve. Következésképpen nem lehet megállapítani, hogy a fémrészek aranyozva, vagy ezüstözve voltak-e, a jelvény azonban mind méreteiben, mind kivitelében Magyar Miklóséval mutat teljes hasonlóságot. Tekintve, hogy a két példány kiutalása időben egymástól távol – körülbelül két év különbséggel – történt, úgy tűnik, hogy az ügyességi jelvényt egy cég, egyazon verőtővel készítette; illetve a gyártás megkezdésekor a jelvényt nagy számban állították elő és az adományozást a továbbiakban raktárkészletből oldották meg.

A kérdést némiképp bonyolítja a már idézett jelvényigénylési dokumentum, amely szerint a Honvédelmi Minisztérium 1941. április elejéig nem küldött ügyességi jelvényt a zászlóaljnak. Bertalan viszont 1941. április 12-én zuhant le és halt hősi halált, s – az oshawai dokumentációt elfogadva – akkor égett vele a jelvény is. Ennél azonban jóval kézzelfoghatóbb bizonyíték az első tisztes-képző tanfolyam – már ugyancsak hivatkozott – tablója, arra nézve, hogy az ügyességi jelvényekhez sokkal korábban hozzájutottak Pápán. Az 1940 derekán készült tablón ugyanis a kiképző tiszthelyettesek és tisztesek többsége viseli az ügyességi jelvényt, ami azt jelenti, hogy az első példányok már a csapatjelvényekkel együtt megérkeztek az alakulathoz. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy erről a Minisztériumban nem tudtak.

Bertalan jelvényére egy másik megközelítésből is utalni kell. Sárhidai Gyula 1982-es tanulmányában a következőket írja: „Bertalannal elégett a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztje és vitézi jelvénye eredetiben, a többinek pedig a szalagsávja. A veszprémi temetésre a fotókon látható sorozatot Budapestről vitték le, valószínű a kormányzó Katonai Irodája szerezte be őket. Ezeket még aznap visszahozták, mert Farkasréten is ezek szerepeltek.”¹⁹² Bár forrást az információkkal kapcsolatban nem említ, valóban ismert olyan felvétel, amelyen egy ejtőernyős katona Bertalan kitüntetésait bemutató táblát tart – ez a katonai temetéseken szokás. A táblán többek között az ejtőernyős ügyességi jelvény is szerepel.¹⁹³ Az talán soha nem fog kiderülni, hogy Bertalan az ügyességi jelvényt is viselte-e a tragédia időpontjában, vagy pedig egy misztifikált darab van a Múzeum tulajdonában, a jelvény azonban eredetinek tűnik és típusa Magyar Miklós adományával egyezik.

Az ejtőernyős ügyességi jelvényt német tiszteknek is adományozták.¹⁹⁴

Az ejtőernyős jelvények készítőiről meglehetősen keveset tudunk. Ismert olyan ügyességi jelvény, amelynek alsó rögzítő pántjába, s olyan is, amelynél a jelvényttest hátuljába

¹⁹² Sárhidai Gyula: Az 1941. április 12-i ejtőernyős deszanthadművelet. Hadtörténelmi Közlemények 1982/2. sz. 242–252. o. 250. o.

¹⁹³ Huszár 1999/b.

¹⁹⁴ HL HM 141.482/Elnöki B.–1941. sz. Idézi: Sallay 2005/2. 26. o.

a Jerouschek cég jelzését ütötték,¹⁹⁵ a kérdésben azonban a kutatás jelenlegi eredményei mellett nem lehet egyértelműen állást foglalni.

Nem hagyható említés nélkül az ejtőernyős jelvények szimbólumértéke sem. Azt, hogy a korabeli ejtőernyősök számára mit jelentett a csapatjelvény, ékesen bizonyítja, hogy hősi halottjaik sírja, emlékműve mellé is e jelvény nagyméretű másolatát helyezték el. A veszprémi katasztrófa áldozatainak és a zászlóalj – gyakorlatok során – hősi halált halt többi tagjának emelt pápai ejtőernyős emlékművet ugyanúgy a csapatjelvény másával díszítették,¹⁹⁶ mint ahogy az ejtőernyős csoport 1944. szeptemberi Mizunka-völgyi vállalkozásának vezetője, a bevetés során hősi halált halt Molnár Lajos százados fejfája mellé is lerakták a jelvény makettjét, holott a temetés a front mögött nem messze történt.¹⁹⁷ Az alakulat tisztességes tanfolyamainak tablóját is a csapatjelvény ábrája tette egyedivé.¹⁹⁸ Magyar Miklós 1941–1943 között írott levelei ugyanakkor az ügyességi jelvény szimbólumként való használatához nyújtanak adalékot: a zászlóaljnak saját levélpapírja volt, amelynek bal felső sarkában az ügyességi jelvény dombornyomásos képe látható.¹⁹⁹ A fentiekből megállapítható, hogy a fegyvernemi megkülönböztetésen kívül a jelvénynek szimbolikus szerepe is volt, az ejtőernyősök összetartását és a hivatásukra való büszkeséget is kifejezte.

60a

Ejtőernyős csapatjelvény – hímzett változat

Anyag: hímzett (tisztéknek arany- és ezüst-, tiszthelyetteseknek ezüstfonalból)

Leírás: Zöld posztó alapon flitterekkel díszített, kiterjesztett szárnyak között ejtőernyő-kupola, előterében emberi koponya és két, hegyével lefelé mutató, keresztbe fektetett tör.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött, illetve a köpeny bal karján, a külső oldal közepén, 5 cm-re az ujj végétől.

Méret: 36×80 mm

¹⁹⁵ Az egyik ilyen jelvényt közli: Zeidler Sándor: Ejtőernyős jelvények a M. Kir. Honvédségben 1940–1945. *Militaria Modell Magazin* 1992/1. sz. 16–17. o. 16. o.

¹⁹⁶ Fülöp: i. m. 52. o.

¹⁹⁷ Huszár 1999/a: 85. o.; Huszár 1999/b.

¹⁹⁸ HTM Fotóarchívum lt. sz.: 73.946.; Huszár 1999/b.

¹⁹⁹ Magyar Miklós levelei menyasszonyának, 1941–1943. Magántulajdonban.

60b

Ejtőernyős csapatjelvény – fém változat (a legénység számára)

Anyag: krómozott, illetve aranyozott rézötvözet

Leírás: Kiterjesztett szárnyak között ejtőernyő-kupola, előterében emberi koponya és két, hegyével lefelé mutató, keresztbe fektetett tör. Hátán két, egymással szemközt elhelyezett, átlós állású rögzítő pánt, a fenti pántban „319” sorszám beütve.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött, illetve a köpeny bal karján, a külső oldal közepén, 5 cm-re az ujj végétől.

Méret: 43×100 mm

HTM lt. sz.: 2002.589.2./É

60c

Ejtőernyős csapatjelvény – fém változat (a legénység számára, prototípus)

Anyag: rézötvözet

Leírás: Bronzszínű, préselt jelvény; kiterjesztett szárnyak között ejtőernyő-kupola, előterében emberi koponya és két, hegyével lefelé mutató, keresztbe fektetett tör. A szárnyak rajzolata zsinórmintát és flittereket imitál. Hátán a jelvénykép negatívja és két, egymással szemközt elhelyezett, átlós állású rögzítő pánt.

Méret: 38×81,5 mm

HTM lt. sz.: 10501/É

60d

Ejtőernyős csapatjelvény miniatűr változata

Anyag: ezüstözött rézötvözet

Leírás: Kiterjesztett szárnyak között ejtőernyő-kupola, előterében emberi koponya és két, hegyével lefelé mutató, keresztbe fektetett tör. Hátán függőleges tű. Ezüstözése lekopott. (Gomblyukbújtató lappal szerelt változata is ismert.)

Méret: 12×30 mm

HTM lt. sz.: 2003.266.1./É

XI Ejtőernyős csapatjelvény tervrajza, 1939 (HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. sz.)

XII Ejtőernyős csapatjelvény tervrajza, 1939 (HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. sz.)

- XIII** Ejtőernyős csapatjelvény tervrajza, 1939 (HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. sz.)
- XIV** Kropacsek János honvéd. Jobb felső zubbonyzsebe fölött a fém ejtőernyős csapatjelvényt viseli. (HTM 97007/Fk)
- XV** Ejtőernyős csapatjelvényt viselő ejtőernyős leventék (Magyar Szárnyak 1942. június 15. 1. o.)
- XVI** Ejtőernyős csapatjelvény viselésére jogosító igazolvány Kürti Gáspár honvéd részére (Magángyűjtemény)
- XVII** Ejtőernyős csapatjelvény viselésére jogosító igazolvány Pehl György honvéd részére (HTM 73.202.2./É)
- XVIII** Ejtőernyős csapatjelvény viselésére jogosító igazolvány Kusnyerik István honvéd részére (HM HIM KI Kusnyerik István honvéd veszteségi okmánygyűjtője)

61

Ejtőernyős ügyességi jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Ovális zöld tölgykoszorún aranszínű rátét: kiterjesztett szárnyak között ejtőernyő-kupola előterében emberi koponya és két, hegyével lefelé mutató, keresztbe fektetett tör. Hátán két, egymással szemközt elhelyezett, függőleges rögzítő pánt. (A pántba beütött „JEROU”, illetve a jelvényttestbe beütött „JEROU / BP. / VÁCI UTCA 39” jelzéssel is ismert.)

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

(Készítő: Jerouschek K. rendjel- és tűzzománc-jelvénykészítő, Budapest IV. Váci u. 39.)

Méret: 66×48 mm

HTM lt. sz.: 2002.589.1./É

- XIX** Ejtőernyős ügyességi jelvény tervrajza, 1939 (HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. sz.)
- XX** Ejtőernyős ügyességi jelvény tervrajza, 1939 (HL HM 1.042/el. 2. r.–1940. sz.)
- XXI** Magyar Miklós hivatásos őrmester. Jobb felső zubbonyzsebében az ejtőernyős ügyességi jelvény, a zseb fölött a hímzett ejtőernyős csapatjelvény látható. (Magángyűjtemény)
- XXII** Ejtőernyős ügyességi jelvény képével díszített ezüsttálca a Magyar Királyi Honvéd Légierő löverseny-díjaként Kiss Zoltán főhadnagy részére, 1941 (HTM 2006.2.1./TE)

XXIII Ejtőernyős ügyességi jelvény képével díszített ezüsttálca sportdíjként Kiss Zoltán százados, a Magyar Királyi Honvéd Légierő lövészbajnoka részére, 1944 (HTM 2006.3.1./TE)

Határ vadász és hegyi alakulatok megkülönböztető jelvényei

A honvédelmi miniszter 1940. szeptember 14-én a határ vadász alakulatok katonaaállományú egyénei részére megkülönböztető jelvényként vadász nagykürtöt, vadász tollforgót, vadász kiskürtöt és vadászjelvényt (határ vadász csapatjelvényt) rendszeresített.²⁰⁰ A rendelet szerint a vadász nagykürtöt, a vadász tollforgót és a vadász kiskürtöt csak békeidőben, míg a vadászjelvényt háborúban is viselni kellett – ez utóbbi esetben rendfokozatra való tekintet nélkül legénységi kivitelben.

A hegyi alakulatok részére 1941. március 20-án borszemernyős hegyi sapkát, hegyi tollforgót és hegyi sapkajelvényt rendszeresítettek.²⁰¹ A hegyi felszerelésű határ vadász alakulatok ugyancsak hegyi sapkát és hegyi tollforgót kaptak, azonban a hegyi sapkajelvény helyett továbbra is a vadász nagykürtöt viselték. A hegyi tollforgó csak békeidőben volt viselendő.

A vadász nagykürt viselését 1941. június 26-án a rohamsisakra is kiterjesztették.²⁰²

1944. február 3-án a honvédelmi miniszter újabb rendeletet adott ki a hegyi vadász zászlóaljok és egyéb hegyi alakulatok jelvényeire vonatkozóan.²⁰³ Ez előírta a hegyi vadász zászlóaljok és a hegyi felszerelésű határ vadász zászlóaljok katonaaállományú egyénei számára a vadász nagykürt és a hegyi sapkajelvény együttes viselését a hegyi sapka két oldalán. Egyéb hegyi alakulatok, illetve a hegyi vadász zászlóaljok nem katonaaállományú egyénei csak a hegyi sapkajelvényt viselték a sapkatopán helyén. (Itt kell megemlíteni, hogy számos olyan korabeli fényképfelvétel ismert, amelyeken magyar hegyi alakulatok katonái az előírt külalakú, szár nélküli havasi gyopárt formázó hegyi sapkajelvény helyett jól láthatóan német „mintájú”, száron ülő havasi gyopárt ábrázoló jelvényt viseltek sapkájuk oldalán.) A fenti rendelet a rohamsisakon viselendő fém vadász nagykürt helyett matricát vezetett be. Ugyancsak tájékoztatott hegyi csapatnem jelvény tervezett rendszeresítéséről (végül nem valósult meg), addig azonban a határ vadászokból alakult hegyi vadász és a hegyi felszerelésű határ vadász alakulatok részére a határ vadász csapatjelvény további használatát, egyéb hegyi

²⁰⁰ HK LXVII. évf. 23. sz. 1940. szeptember 15. 309–310. o. 46.785/Elnöki oszt.–1940. sz. körrendelet.

²⁰¹ HK LXVIII. évf. 12. sz. 1941. március 24. 193. o. 9.138/el. 2. r.–1941. sz. körrendelet.

²⁰² HK LXVIII. évf. 31. sz. 1941. július 8. 391. o. 34.191/el. 2. r.–1941. sz. körrendelet.

²⁰³ HK LXXI. évf. 6. sz. 1944. február 9. 58–59. o. 7.884/el. 2. r.–1944. sz. körrendelet.

alakulatok számára pedig a hegyi sapkajelvény csapatnem jelvényként való viselését rendelte el.

A vadászjelvény történetéhez hozzátartozik, hogy azt még az 1945-ben újonnan felállított határőrség²⁰⁴ katonái is viselték zubbonyukon. Ennek igazolására képi forrás áll rendelkezésre.²⁰⁵ A jelvény továbbélésének oka bizonyára abban keresendő, hogy azon sem a Magyar Királyságra utaló szimbólum (Szent Korona), sem a második világháborús magyar elitalakulatok halálfej-ábrázolása nem szerepelt.

62a

Vadászjelvény (határvadász csapatjelvény) – hímzett változat

Anyag: hímzett (tisztéknek arany-, tiszthelyetteseknek ezüstoffonalból, a legénységnek *jacquard* szövéssel)

Leírás: Fűzőld (tüzéreknek vörös, gyorsfegyvernembelieknek világoskék, műszakiaknak acélzöld) posztó alapon két, vízszintesen fekvő, stilizált tölgylevél, előterében hegyével jobbra mutató kardot markoló, álló szárnyú turulmadár.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött, illetve köpenyen a jobb felkaron a zubbonyzseb felső szegélyének magasságában.

62b

Vadászjelvény (határvadász csapatjelvény) – fém változat

Anyag: préselt, festett fémlemez

Leírás: Zöld háttér előtt két, vízszintesen fekvő, stilizált tölgylevél, előterében hegyével jobbra mutató fehér kardot markoló, álló szárnyú turulmadár. Hátán két keskeny, egymással szemközt átlósan elhelyezett rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött, illetve köpenyen a jobb felkaron a zubbonyzseb felső szegélyének magasságában.

Méret: 46×77 mm

HTM lt. sz.: 4469/É

²⁰⁴ Illésfalvi Péter: Vadász- és hegyicsapatok megkülönböztető jelzései 1867-től napjainkig. In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 4. Budapest, 2000. 165–175. o. 173. o.

²⁰⁵ Korabeli fénykép magántulajdonban.

XXIV Végh József szakaszvezető. Zubbonyán a jobb felső zseb fölött a vadászjelvény fém változatát viseli. (Illésfalvi-gyűjtés)

XXV A vadászjelvény méretarányos rajzai a M. Kir. Honvéd Központi Ruhatár kiadványán (Illésfalvi-gyűjtés)

XXVI Kállay Miklós miniszterelnök a fronton, Gyimesközéplak, 1944. január 17. A kép bal oldalán az előtérben álló főhadnagy köpenyének jobb felkarján a vadászjelvény hímzett változata látható. (HTM 62084/Fk)

63a

Vadász nagykürt – fém változat

Anyag: préselt réz- és alumíniumlemez

Leírás: Zsinórral átkötött aranszínű vadászkürt, alján két bojt, a kürt belsejében ezüstsínű alakulatjelölő szám. Szélein összesen öt lyuk helyezkedik el a felvarrás céljára.

Viselés helye: a tábori sapka bal oldalán (a sapkatopán helyén), illetve a rohamsisak bal oldalán a szellőzőcsap alatt.

Méret: 40×45,5 mm

HTM lt. sz.: 2005.40.1./É

63b

Vadász nagykürt – matrica változat

Anyag: matrica bronzporból és alumíniumból

Leírás: Zsinórral átkötött aranszínű vadászkürt, alján két bojt, a kürt belsejében ezüstsínű alakulatjelölő szám.

Viselés helye: a rohamsisak bal oldalán a szellőzőcsap alatt.

XXVII Szakaszevezető portréja, 1944. július 10. A tábori sapka bal oldalán a vadász nagykürt fém változata és vadász tollforgó, a jobb felső zubbonyzseb fölött a vadászjelvény hímzett változata látható. (Magángyűjtemény)

XXVIII A vadász nagykürt rajza a m. kir. 34. határvadász zászlóalj képeslapján, 1944 (Magángyűjtemény)

64

Vadász tollforgó

Anyag: acélkék kakastoll

Leírás: Legyezőszerűen kiterített tollbokréta.

Viselés helye: a vadász nagykürttel együtt a tábori sapka bal oldalán.

Méret: 160×130 mm

65

Vadász kiskürt

Anyag: préselt fémlemez

Leírás: Aranyszínű vadászkürt, benne ezüstsínű alakulatjelölő szám.

Viselés helye: a tiszti és tiszthelyettesi társasági sapkán elöl, a sapkagomb helyén.

Méret: 25×30 mm

XXIX Tiszti társasági sapka, elején vadász kiskürttel (Magángyűjtemény)

66

Hegyi tollforgó

Anyag: fajdkakastoll

Leírás: Legyezőszerűen kiterített tollbokréta.

Viselés helye: a hegyi sapkajelvényel vagy a vadász nagykürttel együtt a hegyi sapka bal oldalán.

Méret: 180×115 mm

67

Hegyi sapkajelvény (hegyi csapatnem jelvény)

Anyag: fehérfém, aranyozás

Leírás: Plasztikus, ezüstsínű havasi gyopár aranyszínű porzókkal. A jelvény szélein összesen hat lyuk helyezkedik el a felvarrás céljára.

Viselés helye: a hegyi sapka bal oldalán, a sapkatopán helyén (hegyi alakulatok és hegyivadász zászlóaljnak nem katonaaállományú egyénei részére); a hegyi sapka jobb oldalán

(hegyivadász zászlóalj és hegyi felszerelésű határvadász zászlóalj katonáállományú egyénei részére); hegyi csapatnem jelvényként a jobb felső zubbonyzseb fölött közepén, illetve a köpeny jobb felkarjának külső oldalán, a zubbonyzseb felső szegélyének magasságában.

Méret: 35×35 mm

XXX Hegyi alakulat katonái. A jobbról a második helyen álló őrmester hegyi sapkája bal oldalán hegyi sapkajelvényt, a balról a második helyen álló hadnagy köpenye jobb felkarján hegyi csapatnem jelvényt visel. (Magángyűjtemény)

XXXI Pápai Barna őrvezető, a m. kir. 1. hegyi zászlóalj katonája. Hegyi sapkája bal oldalán német „mintájú” hegyi sapkajelvényt visel. (HTM 53505/76/Fk)

Határvadász őrsparancsnoki jelvény

1942. január 7-én kelt körrendeletével a honvédelmi miniszter a határvadász őrsparancsnokok által szolgálatban viselendő határvadász őrsparancsnoki jelvényt rendszeresítette.²⁰⁶ A határvadász őrsök felszereléséhez tartozó jelvényt tiszték a csapattiszti jelvény alatt viselték.

68

Határvadász őrsparancsnoki jelvény

Anyag: aranyozott rézötívözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú jelvény; előlapján stilizált zöld babérkoszorú alkotta gyűrűben vörös alapon sziklán ülő, álló szárnyú turult ábrázoló, aranyszínű rátét, a turul szárnyai között kör alakú, sugárzó, fehér mezőben a magyar Szent Korona aranyszínű képe. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpenyen ennek megfelelő helyen.

Készítő: Gál Dezső fémárugyára, Budapest VIII. Nap u. 16.

Átmérő: 45 mm

Magángyűjtemény

²⁰⁶ HK LXIX. évf. 2. sz. 1942. január 13. 11. o. 138.744/el. 2. r.–1941. sz. körrendelet.

Tábori csendőr- és csapatcsendőr jelvények

A honvédelmi miniszter 1942. január 31-én kelt körrendeletével rendszeresítette a tábori csendőrök és csapatcsendőrök által járőrszolgálatban viselendő tábori csendőr- és csapatcsendőr jelvényeket.²⁰⁷ (Ezek az Osztrák-Magyar Monarchia idején és a Horthy-korban egyaránt használt, zománcos csendőr járőrvezetői jelvény külalakját örökölték.) Azonos nevű jelvények már az 1939-es Harcászati Szabályzatban is szerepeltek a „szolgálati alkalmazást feltüntető jelvények” között,²⁰⁸ azonban külalakjuk eltért a fent hivatkozott rendelettel bevezetett zománcos jelvényekétől: egyszínű fémből készültek, s rajtuk csupán az elnevezésüknek megfelelő kétsoros felirat szerepelt. (A nyilvántartási sorszámmal ellátott jelvényeket a bal mellen kellett viselni.)²⁰⁹ E korai típussal hozható összefüggésbe egy 1939. februári forrásrészlet, amely szerint „a csapatcsendőr jelvényt [...] célszerű homályos fémanyagból készíttetni, hogy messziről ne tűnjön fel.”²¹⁰ Feltehetően ezt a jelvényfajta képviseli a m. kir. VIII. honvéd légvédelmi tüzérosztály alább bemutatásra kerülő bronzszínű jelvénye.

A csapatcsendőr jelvénynek ismert olyan egyszínű, domború, kör alakú variánsa is, amelynek felső ívén olvasható a „CSAPATCSENDŐR” felirat.²¹¹ Létezik továbbá fehérzománcos, kör alakú kivitelben, fekete „CSAPATCSENDŐR” felirattal.²¹²

Az új jelvények rendszeresítésének előkészületeit 1939-től lehet nyomon követni a honvédelmi minisztériumi iratanyagban.²¹³ A Honvédségi Közlöny útján 1942-ben hivatalossá tett jelvényeket 1940-ben már az alább leírt kivitelben gyártották.²¹⁴

Az 1942-ben rendszeresített tábori csendőr- és csapatcsendőr jelvények helyét 1944 augusztusában láncsal nyakba akasztható alumínium „jelvények” (táblák) vették át. Az azokat rendszeresítő körrendelet kimondta, hogy a régi jelvényeket az új jelvények kiadása után össze kell gyűjteni és a honvéd ruházati anyagszertárhoz beszállítani.²¹⁵

²⁰⁷ HK LXIX. évf. 7. sz. 1942. február 10. 45. o. 532.584/2. r.–1941. sz. körrendelet.; Tábori rendészeti szolgálat. Szabályzat. Budapest, 1942. 37. o.

²⁰⁸ Harcászati Szabályzat II. rész. Alaki határozványok. Budapest, 1939. 6. sz. melléklet.

²⁰⁹ Katonai zseb-lexikon 1939. 8. sz. melléklet.

²¹⁰ HL HM 19.123/el. 2. r.–1940. sz.

²¹¹ Viselési fotó, magángyűjtemény.

²¹² Magángyűjtemény.

²¹³ HL HM 19.123/el. 2. r.–1940. sz.

²¹⁴ HL HM 57.947/el. 2. r.–1941. sz.

²¹⁵ HK LXXI. évf. 36. sz. 1944. augusztus 30. 507–508. o. 60.322/el. 2. r.–1944. sz. körrendelet.

69

Tábori csendőr jelvény

Anyag: préselt, aranyozott vaslemez, zománc

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény; előlapján aranszínű gyűrűben vörös alapon a magyar Szent Korona aranszínű képe. A középmezőt szegélyező gyűrű felső íve sugarasan recézett, alsó ívén „TÁBORICSENDŐR” felirat olvasható. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpenyen ennek megfelelő helyen.

Készítő: Gál Dezső fémárugyára, Budapest VIII. Nap u. 16.

Átmérő: 46 mm

Magángyűjtemény

XXXII Tábori csendőr jelvény tervrajza (HL HM 19.123/el. 2. r.–1940. sz.)

XXXIII Tábori csendőr jelvény tervrajza (HL HM 19.123/el. 2. r.–1940. sz.)

XXXIV Tábori csendőr jelvény tervrajza (HL HM 19.123/el. 2. r.–1940. sz.)

XXXV Tábori csendőr jelvény tervrajza (HL HM 19.123/el. 2. r.–1940. sz.)

70a

Csapatcsendőr jelvény

Anyag: préselt, aranyozott vaslemez, zománc

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény; előlapján aranszínű gyűrűben zöld alapon a magyar Szent Korona aranszínű képe. A középmezőt szegélyező gyűrű felső íve sugarasan recézett, alsó ívén „CSAPATCSENDŐR” felirat olvasható. Hátán függőleges állású, széles, hajlított rögzítő pánt.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpenyen ennek megfelelő helyen.

Készítő: Gál Dezső fémárugyára, Budapest VIII. Nap u. 16.

Átmérő: 46 mm

HTM lt. sz.: 2002.552.1./É

70b

Csapatcsendőr jelvény – változat

Anyag: rézötövözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény; előlapján fehér alapon fekete „CSAPAT- / CSENDŐR” felirat. Háta sima, vízszintes tüvel és kampóval.

Átmérő: 50 mm

Magángyűjtemény

70c

Csapatcsendőr jelvény – változat (m. kir. VIII. honvéd légvédelmi tüzérosztály)

Anyag: rézötövözet

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény; előlapján beütött betűkkel „CSAPAT / CSENDŐR / VIII. LGV. TŰ. O.” felirat, alatta „6” sorszám.

Átmérő: 59,8 mm

Magángyűjtemény

XXXVI Csapatcsendőr jelvény tervrajza (HL HM 19.123/el. 2. r.–1940. sz.)

XXXVII Csapatcsendőr jelvény tervrajza (HL HM 19.123/el. 2. r.–1940. sz.)

XXXVIII Csapatcsendőr jelvény tervrajza (HL HM 19.123/el. 2. r.–1940. sz.)

XXXIX Két tiszt portréja. A jobb oldalon ülő tizedes bal mellén domború, „CSAPATCSENDŐR” feliratú fémjelvényt visel. (Magángyűjtemény)

XLa A m. kir. 47. honvéd gyalogezred ezredtörzsének tisztjei a Szovjetunióban, 1942. A közepén álló ezred csapatcsendőr főhadnagy a csapatcsendőr jelvényt (helytelenül) zubbonya bal felső zsebe *fölött* viseli. (HTM 89.157/Fk)

XLb A m. kir. 4. honvéd gyalogezred csapatcsendőr őrmestere kitüntetést vesz át Dombón, 1944. szeptember 20. Bal felső zubbonyzsebében csapatcsendőr jelvényt visel. (HTM 96.805/Fk)

Sportügyességi jelvények

A honvédség tagjainak a sport terén elért eredményeit kifejezésre juttató sportügyességi jelvényeket (olimpiai bajnok-, sportbajnoki-, nagy- és kis honvéd sportügyességi jelvény) a honvédelmi miniszter 1942. február 21-én kelt körrendeletében rendszeresítette.²¹⁶ A jelvények megszerzésének feltételeit 1942 októberében újraszabályozták.²¹⁷ Az ekkor kiadott rendeletben az olimpiai bajnok jelvénynek már két változata (arany, illetve zöld tölgyfalevéllal) szerepel. 1943 februárjában újfent módosítottak az alapszabályokon.²¹⁸ A jelvények elnyerésére, illetve viselésére jogosultak körét kiterjesztették a csendőrség tagjaira is.

Az olimpiai bajnok jelvényt és a sportbajnoki jelvényt hivatásos tiszteknek és tiszthelyetteseknek lehetett adományozni. Az arany tölgyfalevéllal díszített olimpiai bajnok jelvényt megkaphatták, akik egyéni olimpiai bajnoki címet szereztek; a zöld tölgyfalevéllal díszített olimpiai bajnok jelvényt azok, akik egyéni olimpiai versenyszámban 2–3. helyezést értek el, illetve győztes olimpiai csapat tagjai voltak; a sportbajnoki jelvényt pedig azok, akik egyéni olimpiai versenyszámban 4–6. helyezést értek el, illetve 2–3. helyezett olimpiai csapatnak voltak tagjai, vagy világbajnoki, magyar bajnoki, illetve hadseregbajnoki versenyt nyertek.

A Honvédségi Közlönyben megjelent adományozási listák szerint az olimpiai bajnok jelvényt összesen 12 személy kapta meg (a jelvények odaítélésekor érvényes rendfokozat feltüntetésével): Tersztyánszky Ödön²¹⁹ ezredes, Jekelfalussy-Piller György²²⁰ őrnagy és Harangi Imre²²¹ címzetes őrmester (mindhárman egyéni olimpiai bajnokok) az arany tölgylevéllal ékesített változatot, míg kilencen (Rády József²²² vezérőrnagy, Schenker Zoltán²²³ ezredes, vitéz Somfay Elemér²²⁴ alezredes, Nagy Ernő²²⁵ törzskapitány, Platthy

²¹⁶ HK LXIX. évf. 10. sz. 1942. március 3. 108. o. 532.827/2. r.–1941. sz. körrendelet.

²¹⁷ HK LXIX. évf. 47. sz. 1942. október 20. 511–513. o. 65.543/el. kik.–1942. sz. körrendelet.

²¹⁸ HK LXX. évf. 12. sz. 1943. március 10. 178–180. o. 56.921/el. kik.–1943. sz. körrendelet.

²¹⁹ Tersztyánszky (Terstyánszky) Ödön, vitéz (Csákvár, 1890. március 6.–Budapest, 1929. június 21.) alezredes (posztumusz ezredes) 1928-ban az amszterdami nyári olimpián kardvívásban egyéni és csapatbajnok. Győr Béla – Klész László: Magyar hivatásos katonák az újkori olimpiai játékokon. Budapest, 2002. 32. o.

²²⁰ Jekelfalussy (Piller) György (Eger, 1899. június 19.–San Francisco, 1960. szeptember 6.) alezredes (posztumusz ezredes) 1932-ben a Los Angeles-i nyári olimpián kardvívásban egyéni és csapatbajnok. Győr – Klész: i. m. 28. o.

²²¹ Harangi Imre (Nyíradony, 1913. október 16.–Budapest, 1979. február 4.) hadnagy 1936-ban a berlini nyári olimpián ökölvívásban egyéni bajnok. Győr – Klész: i. m. 23. o.

²²² Rády József, vitéz (Szekszárd, 1884. szeptember 22.–Balatonkenese, 1957. október 11.) vezérőrnagy 1928-ban az amszterdami nyári olimpián kardvívásban csapatbajnok. Győr – Klész: i. m. 30. o.

²²³ Schenker (Ozoray) Zoltán (Váradszentmárton, 1880. október 13.–Budapest, 1966. augusztus 25.) ezredes 1912-ben a stockholmi nyári olimpián kardvívásban csapatbajnok. Győr – Klész: i. m. 30. o.

²²⁴ Somfay (Stromfeld) Elemér, vitéz (Budapest, 1898. augusztus 28.–Budapest, 1979. május 15.) ezredes 1924-ben a párizsi nyári olimpián ötpróbában egyéni második helyezett. Győr – Klész: i. m. 41–42. o.

József²²⁶ őrnagy, Berczelly Tibor²²⁷ százados, Kovács Pál²²⁸ százados, Hradetzky Zoltán²²⁹ százados és Szollás László²³⁰ orvos százados) a zöld tölgylevéllel ékesített jelvényt. Utóbbiak közül Rády, Schenker, Nagy, Berczelly és Kovács csapatban szerzett olimpiai bajnoki címet, míg Somfay egyéni második, Platthy, Hradetzky és Szollás pedig egyéni harmadik helyezést ért el. A jelvényeket természetesen mind a 12 olimpikon számára visszamenőleges hatállyal ítelték oda, hiszen a sportügyességi jelvények adományozási időszakában (1942–1944) a második világháború miatt nem rendeztek olimpiai játékokat.

A 12 olimpiai bajnok jelvény egyike (az 1929-ben elhunyt Tersztyánszky Ödön ezredesé) ráadásul posztumusz adományozás – bár ezt a Közlönyben nem tüntették fel. A 12 jelvénytulajdonos katonai okmányainak vizsgálata alapján²³¹ az alábbi megállításokat lehet tenni: vitéz Tersztyánszky Ödön ezredes, Jekelfalussy-Piller György ezredes, vitéz Somfay Elemér ezredes, Nagy Ernő törzskapitány (alezredes) és Szollás László orvos őrnagy levéltári dokumentumai között nem található az olimpiai bajnok jelvényre vonatkozó adat, bár sportpályafutásuk jelentősebb állomásainak és sportteljesítményeikért adományozott egyéb elismeréseiknek lajstroma (a legtöbb esetben) szerepel az okmányokban. Hradetzky Zoltán alezredes tiszti okmánygyűjtőjében²³² a „rendjelek és kitüntetések” rovatban mind az olimpiai bajnok-, mind a sportbajnoki jelvény fel van tüntetve (az adományozásról értesítő Honvédségi Közlöny számával együtt). Platthy József alezredes tiszti okmánygyűjtőjében,²³³ saját kezűleg (a háború után) kitöltött nyilatkozatának kitüntetések tartalmozó oszlopában a következő olvasható: „olimpiai bajnoki jelvény (zöld tölgyfalevéllel) az 1936. berlini olympia III. helyezését” (az adományozásról beszámoló Honvédségi Közlöny adataival együtt) és „sport bajnoki jelvény [...] egymás utáni nyolc-szoros díjugratási bajnokságért” (mellette feltüntetve az odaítélésre vonatkozó rendelet száma és dátuma). Végül Berczelly Tibor őrnagy

²²⁵ Nagy Ernő I. (Facsád, 1898. augusztus 2.–Budapest, 1977. december 8.) alezredes (törzskapitány) 1932-ben a Los Angeles-i nyári olimpián kardvívásban csapatbajnok. Győr – Klész: i. m. 27. o.

²²⁶ Platthy József (Karancseszki, 1900. december 17.–Budapest, 1990. december 20.) alezredes (posztumusz ezredes) 1936-ban a berlini nyári olimpián lovaglásban egyéni harmadik helyezett. Győr – Klész: i. m. 39–40. o.

²²⁷ Berczelly (Berczeller) Tibor (Rákospalota, 1912. január 3.–Budapest, 1990. október 15.) őrnagy 1936-ban a berlini nyári olimpián kardvívásban csapatbajnok. Győr – Klész: i. m. 18. o.

²²⁸ Kovács A. Pál (Debrecen, 1912. július 17.–Budapest, 1995. július 8.) dandártábornok 1936-ban a berlini nyári olimpián kardvívásban csapatbajnok. Győr – Klész: i. m. 25. o.

²²⁹ Hradetzky Zoltán (Facsád, 1902. április 16.–?, ?) alezredes 1932-ben a Los Angeles-i nyári olimpián sportlövészetben egyéni harmadik helyezett. Győr – Klész: i. m. 42. o.

²³⁰ Szollás László, dr. (Budapest, 1907. november 13.–Budapest, 1980. október 4.) orvos őrnagy 1932-ben a Lake Placid-i és 1936-ban a Garmisch-Partenkirchen-i téli olimpián páros műkorcsolyázásban harmadik helyezett. HM HIM KI 331/434. sz. tiszti okmánygyűjtő.

²³¹ A vizsgált személyek közül vitéz Rády József vezérőrnagynak, Kovács Pál dandártábornoknak, Schenker Zoltán ezredesnek és Harangi Imre hadnagynak nem található katonai anyakönyvi lapja, illetve tiszti okmánygyűjtője a Hadtörténelmi Levéltárban, illetve a HM HIM Központi Irattárban.

²³² HM HIM KI 43.460. sz. tiszti okmánygyűjtő.

²³³ HM HIM KI 91.212. sz. tiszti okmánygyűjtő.

anyakönyvi lapja²³⁴ is leírja az „Olympiai bajnoki jelvény zöld babérlevéllel” és a sportbajnoki jelvény adományozását az illető adatokkal együtt.

Annak ellenére, hogy adományozása a Honvédségi Közlönyben szerepel, mindeddig nem sikerült dokumentálni az arany tölgylevéllel díszített olimpiai bajnok jelvény létezését. Az eddig megismert gyűjteményekben és hagyatékokban csak a zöld tölgylevéllel ékesített változat található meg.

A nagy honvéd sportügyességi jelvényt a honvédség és csendőrség minden tagja megszerezhetette, aki hadseregbajnoki versenyen egyéni számban 2–3. helyezést ért el, a „hadsereg legjobb sportalosztálya” csapatversenyen 1–2. helyezett alosztálynak a versenyben részt vett tagja volt, a jelvényt szerző versenyen a Katonai Testnevelési Utasításban meghatározott feltételeknek megfelelt, illetve egyes nemzetközi vagy országos versenyeken dobogós helyen végzett. Megkaphatta továbbá a jelvényt, aki a M. Kir. „Toldi Miklós” Honvéd Központi Testnevelési Intézet kétéves tanfolyamát legalább „igen jó” eredménnyel elvégezte.

A kis honvéd sportügyességi jelvény a honvédség és csendőrség minden tagjának adományozható volt, aki hadseregbajnoki versenyen 4–6. helyezést ért el, a „hadsereg legjobb sportalosztálya” csapatversenyen 3–5. helyezett alosztálynak a versenyben részt vett tagja volt, a jelvényt szerző versenyen a Katonai Testnevelési Utasításban meghatározott feltételeknek megfelelt, illetve I. osztályú országos versenyen 4–6. helyen végzett. Ugyancsak megkaphatta a jelvényt, aki a M. Kir. „Toldi Miklós” Honvéd Központi Testnevelési Intézet kétéves tanfolyamát, illetve a honvéd lovaglótanári tanfolyamot eredményesen elvégezte.

Az olimpiai bajnoki- és a sportügyességi jelvényt minden esetben, tábornokok és törzstisztek számára pedig a nagy- és kis honvéd sportügyességi jelvényt is a honvédelmi miniszter adományozta. Egyéb esetekre az adományozás jogát a hadtestparancsnokságok, illetve a csendőr-felügyelőség hatáskörébe utalta. A jelvények odaítéléséről szóló miniszteri rendeleteket közzétették a Honvédségi Közlönyben. (A rendeletek alapján összeállított adatbázist lásd az I. számú mellékletben.)

A jelvényekhez viselésre jogosító igazolvány tartozott. Külalakjukban eltértek a honvédelmi miniszter, a hadtestparancsnokok, illetve a Magyar Királyi Honvéd Légierő parancsnoka által adományozott jelvényekhez tartozó igazolványok. A hadtestparancsnokságok közül – eddigi kutatásaink során – a szombathelyi III., a pécsi IV. és a kassai VIII. által kibocsátott igazolványokkal találkoztunk.

²³⁴ HM HIM KI 95.104. sz. tiszti okmánygyűjtő.

Egyazon személy valamennyi sportügyességi jelvényt elnyerhette, viselni azonban egyszerre csak egyet lehetett. (Fegyvernemi hajtókaszínú posztóalátétén való viselésükre is van példa.) A jelvények visszamenőleges hatállyal is odaítélhetőek voltak. (Lásd fent az olimpiai bajnok jelvények adományozásáról szóló részt.)

Az ügyességi jelvények adományozását szabályozó, 1944 tavaszán kiadott utasítástervezet a sportügyességi jelvényeket a többi ügyességi jelvény közé (illetve azok elé) sorolta, s elnyerésük feltételeit némileg módosította (egyszerűsítette). Ebben a forrásban az olimpiai bajnok jelvénynek ismét csak egyetlen változatáról olvashatunk, amelyet az egyéni- vagy csapatszámban olimpiai bajnokságot nyert tényleges tisztak és tiszthelyettesek (akadémikusok, növendékek) kaphattak meg. A sportbajnoki jelvény elnyerhetőségét kiterjesztette a legénység tagjaira is, követelményként a világ-, Európa- vagy magyar bajnokságon szerzett elsőséget szabta meg. A nagy honvéd sportügyességi jelvény kiérdemlését a „hadsereg legjobb sportalosztálya” csapatversenyen elért 1. helyezéshez, illetve a jelvényt készítő versenyen a meghatározott feltételek teljesítéséhez kötötte. A kis honvéd sportügyességi jelvényt megkaphatta a „hadsereg legjobb sportalosztálya” csapatversenyen 2–3. helyezést elért alosztály minden tagjai, aki a versenyen részt vett.²³⁵

Tárgyi és fotódokumentáció támasztja alá, hogy a sportügyességi jelvényeket az 1945 elején megalakult „Demokratikus” Hadsereg tagjai is viselték. Ennek elsődleges oka bizonyára az volt, hogy a jelvények elnyerése politikától és harci cselekményektől teljesen független volt, így azok kizárólag a sport terén elért eredményeket tükrözték.

71a

Olimpiai bajnok jelvény arany tölgyfalevéllal

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Ovális jelvény; előlapján nemzetiszínű szalaggal három helyen átkötött zöld tölgykoszorúban aranszínű háttér előtt „OLYMPIAI BAJNOK” feliratú fehér szalag, hegyével felfelé mutató sötét kék kard, azon aranszínű tölgylevelekkel és barna makktermésekkel övezett sötét kék rohamsisak, a háttérben a Szent Koronával fedett magyar címerpajzs. A koronát öt, körívbe rendezett, egymásba fonódó kék, vörös, fehér, sárga és fekete színű karika veszi körül.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

²³⁵ Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944. 59–60. o.

71b

Olimpiai bajnok jelvény zöld tölgyfalevéllal

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, ovális jelvény; előlapján nemzetiszínű szalaggal három helyen átkötött zöld tölgykoszorúban aranszínű háttér előtt „OLYMPIAI BAJNOK” feliratú fehér szalag, hegyével felfelé mutató sűrke kard, azon zöld tölgylevelekkel és barna makktermésekkel övezett sűrke rohamsisak, a háttérben a Szent Koronával fedett magyar címerpajzs. A koronát öt, körívbe rendezett, egymásba fonódó kék, vörös, fehér, sárga és fekete színű karika veszi körül. Háta sima, rajta két, egymással szemközt elhelyezett, átlós állású rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Méret: 51×32 mm

HTM lt. sz.: 4475/É

XLI Vitéz Somfay Elemér ezredes, a M. Kir. „Toldi Miklós” Honvéd Központi Testnevelési Intézet parancsnoka. Jobb felső zubbonyzseben a csapattiszti jelvény alatt zöld tölgyfalevéllal díszített olimpiai bajnok jelvényt visel, bal felső zubbonyzseben vitézi jelvény látható. (Magángyűjtemény)

72a

Sportbajnoki jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, ovális jelvény; előlapján nemzetiszínű szalaggal három helyen átkötött zöld tölgykoszorúban aranszínű háttér előtt „SPORT BAJNOKI JELVÉNY” feliratú fehér szalag, hegyével felfelé mutató sűrke kard, azon zöld tölgylevelekkel és barna makktermésekkel övezett sűrke rohamsisak, a háttérben a Szent Koronával fedett magyar címerpajzs. A korona háttére kör alakú fehér mező. Hátán a jelvénykép negatívja, rajta két, egymással szemközt elhelyezett, átlós állású rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Méret: 48×32 mm

HTM lt. sz.: 2005.79.1./É

72b

Sportbajnoki jelvény – második világháború utáni változat

Anyag: aranyozott rézötvény, zománc

Leírás: Enyhén domború, ovális jelvény; előlapján nemzetiszínű szalaggal három helyen átkötött zöld tölgykoszorúban aranszínű háttér előtt „SPORT BAJNOKI JELVÉNY” feliratú fehér szalag, hegyével felfelé mutató sötürke kard, azon zöld tölgylevelekkel és barna makktermésekkel övezett sötürke rohamsisak, a háttérben kör alakú fehér mezővel fedett magyar címerpajzs. A címert eredetileg fedő Szent Koronát zománcréteggel eltakarták. Hátán a jelvénykép negatívja, rajta két, egymással szemközt elhelyezett, átlós állású rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Méret: 48×32 mm

HTM lt. sz.: 9478/É

XLII Százados portréja. Jobb felső zubbonyzsebében a csapatiszti jelvény alatt sportbajnoki jelvény látható. (Magángyűjtemény)

XLIII Sportbajnoki jelvény viselésére jogosító igazolvány Gombos Elemér főhadnagy részére (Magángyűjtemény)

73

Nagy honvéd sportügyességi jelvény gyorsfegyvernemi hajtókaposztó alátétén

Anyag: préselt, ezüstözött rézlemez

Leírás: Ovális jelvény; előlapján szalaggal három helyen átkötött tölgykoszorúban „HONVÉD SPORTÜGYESSÉGI JELVÉNY” feliratú szalag, hegyével felfelé mutató kard, azon tölgylevelekkel és makktermésekkel övezett rohamsisak, a háttérben a Szent Koronával fedett magyar címerpajzs. A korona háttere kör alakú mező. Hátán a jelvénykép negatívja, rajta két, egymással párhuzamosan elhelyezett, átlós állású rögzítő pánt. A bemutatott darab hátára világoskék posztóval bevont kartonpapír alátétet erősítettek.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Méret: 51×35 mm

Magángyűjtemény

XLIV Vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc altábornagy. Jobb felső zubbonyzsebében nagy honvéd sportügyességi jelvényt visel. (HTM 97.009/Fk)

XLV Nagy honvéd sportügyességi jelvény viselésére jogosító igazolvány Szendrő Miklós főhadnagy részére (HTM)

74

Kis honvéd sportügyességi jelvény

Anyag: préselt rézlemez

Leírás: Ovális jelvény; előlapján szalaggal három helyen átkötött tölgykoszorúban „HONVÉD SPORTÜGYESSÉGI JELVÉNY” feliratú szalag, hegyével felfelé mutató kard, azon tölgylevelekkel és makktermésekkel övezett rohamsisak, a háttérben a Szent Koronával fedett magyar címerpajzs. A korona háttére kör alakú mező. Hátán a jelvénykép negatívja, rajta két, egymással párhuzamosan elhelyezett, átlós állású rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Méret: 46×31,5 mm

HTM lt. sz.: 2005.81.1./É

XLVI Ifj. Fadgyas Lajos tizedes. Jobb felső zubbonyzsebében kis honvéd sportügyességi jelvény látható. (HTM 53505/44/Fk)

XLVIIa Kis honvéd sportügyességi jelvény viselésére jogosító igazolvány dr. Emresz Károly százados részére (Magángyűjtemény)

XLVIIb Kis honvéd sportügyességi jelvény viselésére jogosító igazolvány Veress József hadapród-őrmester részére (Magángyűjtemény)

XLVIIIa Vörös János vezérezredes 1945. április 11-én. A kíséretében álló alezredes jobb felső zubbonyzsebében honvéd sportügyességi jelvényt visel. (HTM 45392/Fk)

XLVIIIb A „Demokratikus” Hadsereg 1. hadosztályának parancsnoki kara 1945 májusában. A bal szélén álló Szalay Tibor alezredes hadosztályparancsnok jobb felső zubbonyzsebében honvéd sportügyességi jelvényt visel. (HTM 73205/Fk)

Az 1944. június 16-án kelt körrendelettel a honvédelmi miniszter rendfokozati jelzéseket és fémjelvényeket rendszeresített a polgári ruhában szolgálatot teljesítő honvéd személyek, valamint a magyar és nemzetiségi, illetve zsidó munkaszolgálatosok részére. A rendelet értelmében az egyenruhával el nem látott honvédeknek, valamint a magyar és nemzetiségi munkaszolgálatosoknak fémjelvényt, míg a zsidó munkaszolgálatosoknak sárga csillagot és sárga (illetve fehér) karszalagot kellett viselniük. A fémjelvények valószínűleg nem kerültek kiadásra a háború végéig.²³⁶

75

Polgári ruhában szolgálatot teljesítő honvéd személyek jelvénye

Leírás (a rendelet mellékletében szereplő rajz alapján): Kör alakú fémjelvény; a középmezőt szegélyező ezüst gyűrű felső ívén „M. KIR. HONVÉDSÉG” felirat fekete betűkkel, a hasított középmező jobb oldalának ezüst mezejében négy zöld (!) pólya, bal oldalán ezüst (!) alapon ezüst (?) hármass halom kiemelkedő középső elemén, zöld (!) nyitott koronából kiemelkedő zöld (!) kettős kereszt.

Viselés helye: a mell jobb oldalának közepén.

Átmérő: 60 mm

76

Magyar és nemzetiségi munkaszolgálatosok jelvénye

Leírás (a rendelet mellékletében szereplő rajz alapján): Kör alakú fémjelvény; a középmezőt szegélyező ezüst gyűrű felső ívén „KATONAI”, alsó ívén „MUNKASZOLGÁLAT” felirat kék betűkkel, a középmezőben hegyével felfelé mutató kék zásó, mögötte stilizált, kék „M” betű. A jelvényttest szélein hat lyuk helyezkedik el a felvarrás céljára.

Viselés helye: a mell jobb oldalának közepén.

Átmérő: 80 mm

²³⁶ HK LXXI. évf. 30. sz. 1944. július 20. 429–430. o. 45.770/el. 2. r.–1944. sz. körrendelet.

Teljesítményjelvények

1944. november 25-én a honvédelmi miniszter a Magyar Királyi Honvédség tagjai számára „teljesítményi jelvényeket” rendszeresített.²³⁷ Az erről intézkedő körrendelet – 1944. november 27-i keltezéssel – 1945. február 23-án jelent meg a Honvédségi Rendeletekben.²³⁸ Meghatározott eredmények elérésével az alábbi jelvényeket lehetett kiérdemelni: páncélromboló jelvény, közelharc jelvény, erődleküzdő jelvény, harckocsi kilövési jelvény, repülőgép lelövési jelvény, aknafelszedő jelvény és harcos repülő jelvény. Mind a hét jelvényt három fokozatban lehetett adományozni. A III. fokozat bronz-, a II. fokozat ezüst-, az I. fokozat pedig aranszínű volt. A jelvényeket alumíniumból préseléssel állították elő, s a megfelelő színűre eloxálták.

A páncélromboló jelvény III. fokozatát annak lehetett adományozni, aki egy, a II. fokozatot annak, aki kettő, az I. fokozatot annak, aki három harckocsit vagy páncélgépkocsit kézi páncélromboló eszközzel (összpontosított robbantó töltet, lángkézigránát, gyújtópalack, tapadóakna, hasábakna, páncélököl, páncélrém), egyéni bátorságának latba vetésével megsemmisített, harcképtelenné tett, vagy harcon kívül helyezett.

A közelharc jelvény III. fokozatát nyerhette el, aki három közelharcban, a II. fokozatot, aki hat közelharcban, az I. fokozatot, aki legalább tíz közelharcban részt vett. Közelharc alatt azon harccselekményt kellett érteni, amelyben az érdekelt az ellenséggel legalább hatásos kézigránátdobó távolságra – a gyalogságnál rendszeresített egyéni fegyverekkel, gyalogsági ásóval, illetve nem rendszeresített ütő- és szúrószerszámokkal (fokos, tör, rohamkés) – harcot folytatott.

Az erődleküzdő jelvény III. fokozatát kaphatta, aki kettő, II. fokozatát, aki négy, I. fokozatát, aki legalább hat alkalommal vett részt eredményes erődleküzdésben – gyalogsági vagy műszaki eszközzel. Erődleküzdés alatt betonerődök; lőrésekkel ellátott, legalább fél-állandó jellegű erődítési elemek; védelemre berendezett épületek; illetve az ezekhez tartozó akadályok leküzdése volt értendő.

Harckocsi kilövési jelvényt lehetett adományozni annak, aki kettő (III. fokozat), öt (II. fokozat), vagy legalább tíz (I. fokozat) harckocsit (páncélgépkocsit) kilőtt vagy harcképtelenné tett. A rendelet meghatározta, hogy az egyes fegyvernemeknél kik jöhetnek tekintetbe a jelvény elnyerésére. A gyalogságnál és azon fegyvernemeknél, amelyek a gyalogságnál rendszeresített páncélelhárító fegyverekkel voltak felszerelve, a páncélelhárító fegyver rajparancsnoka és irányzója; a tábori tüzérségnél a lövegvezető, illetve az 1-es és 2-es

²³⁷ HL M. kir. 1. huszár hadosztály harcfegyelem-biztosító törzs parancsgyűjtő. 59.500/eln. H. M. kik.–1944. sz.

²³⁸ HR XXII. évf. 12. sz. 1945. február 23. 123–126. o. 59.500/eln. kik.–1944. sz. körrendelet.

kezelők; a légvédelmi tüzérségnél pedig az alábbiak: a légvédelmi gépágyús félszakasznál a tűzvezető, az 1-es, 2-es és 4-es lövegkezelők; a légvédelmi ágyús félszakasznál a lövegvezető, a lövegirányzó, illetve a 2-es és 3-as lövegkezelők; több löveg összefogott tüzénél pedig a tűzvezetők. Röviden összegezve: azok, akiket közvetlenül összefüggésbe lehetett hozni a löveg tűzkiváltásával, amely az ellenséges harckocsi vagy páncélgépkocsi kilövését vagy harcképtelenné tételét eredményezte.

A repülőgép lelövési jelvényt más-más előírások szerint adományozták a szaklégvédelemnél, illetve a csapatlégvédelemnél szolgálók részére. Előbbieknél a III. fokozat annak járt, aki öt, a II. fokozat annak, aki tíz, az I. fokozat annak, aki tizenöt ellenséges repülőgép lelövésében, vagy leszállásra való kényszerítésében részt vett. (A légvédelmi gépágyús félszakasznál a tűzvezető, az 1-es, 2-es, 3-as és 4-es lövegkezelők, illetve a közreműködő távmérő vagy figyelőtávmérő volt jogosult. A légvédelmi ágyús ütegnél löelemképzős eljárásnál a tűzvezető, a bemérőtiszt, a közreműködő távmérő, központi irányzó; táblázatos eljárásnál a tűzvezető, a kezelőtiszt-helyettes, a közreműködő távmérő, a táblázatolvasó, a lövegvezető, a lövegirányzó jött számításba.) A csapatlégvédelemnél a III. fokozatot elnyerhette, aki egy, a II. fokozatot, aki kettő, az I. fokozatot, aki három ellenséges repülőgép lelövésében, vagy leszállásra való kényszerítésében részt vett. (Ha három, vagy annál kevesebb raj vette tűz alá az ellenséges repülőgépet, akkor az egység minden tagja megkaphatta a jelvényt, míg nagyobb egységek tömegtüzénél csak a tüzet vezető parancsnok.) Összefoglalva: igényjogosultak voltak, akik közvetlenül összefüggésben álltak a löveg tűzkiváltásával, amely az ellenséges repülőgép lelövéséhez vagy leszállásra kényszerítéséhez vezetett.

Az aknafelszedő jelvény megszerzésére vonatkozóan a műszaki csapatnál az alábbi alapelvek érvényesültek: aki harccselekmény során – ellenséges tűzben – öt aknát felszedett, a III. fokozatot, aki tíz aknát felszedett, a II. fokozatot, aki huszonöt aknát felszedett, az I. fokozatot kapta meg. Ellenséges behatás nélküli aknafelszedésnél a III. fokozat tizenöt, a II. fokozat harminc, az I. fokozat negyvenöt ellenséges akna felszedése után járt. A többi fegyvernemnél öt ellenséges akna ellenséges tűzben való felszedéséért a III. fokozatot, tízért a II. fokozatot, húszért az I. fokozatot lehetett elnyerni. Ellenséges behatás hiányában tíz ellenséges akna felszedéséért a III. fokozat, húszért a II. fokozat, harmincért az I. fokozat járt.

A harcos repülő jelvény megszerzésének követelményei az egyes repülő csapatnemeknél jelentősen eltértek. A távolfelderítő és éjjeli vadász alakulatoknál a III. fokozatot tíz, a II. fokozatot húsz, az I. fokozatot ötven bevetés után adományozták. A bombázó és szállító alakulatoknál a III. fokozat elnyeréséhez húsz, a II. fokozatéhoz negyven, az I. fokozatéhoz száz ellenség feletti repülést kellett teljesíteni. A közelfelderítő és

zuhanóbombázó alakulatoknál a III. fokozatot az viselhette, aki negyven, a II. fokozatot, aki nyolcvan, az I. fokozatot, aki kettőszáz alkalommal repült az ellenség fölött. Az arcvonal átrepülése, illetve – saját légtérben – az ellenséggel való harci érintkezés minden esetben követelmény volt. A harcos repülő jelvény pontos külalakjáról a rendelet nem közölt rajzot, leírása szerint koszorúval övezett, karddal átszúrt stilizált szárnyat ábrázolt volna, példányai azonban valószínűleg nem készültek el. (Ennek a jelvénynek az igénylése – a hat másik teljesítményjelvényvel szemben – a légierő parancsnokának hatáskörébe tartozott, aki – úgy tűnik – nem tette meg ez ügyben a szükséges lépéseket.)

Érdekességként megemlíthető, hogy egy „repülő harcos jelvény” létrehozásának gondolata félhivatalosan már 1942-ben felmerült. Erről Nagy Béla repülő őrnagy a Magyar Katonai Szemle hasábjain közölt írást.²³⁹ Az ötlet alapjául annak felismerése szolgált, hogy a repülőtől minden egyes bevetése akkor is komoly teljesítményt követel, ha esetleg azok során nem jár sikerrel, s így neve kitüntetésre nem jöhet szóba. A cikk írója maga sem tartotta célravezetőnek a kitüntetések mértéktelen, szinte teljesítményjelvényként való adományozását, a harci kedv ébrentartását azonban mindenképpen látható jelvény elnyerhetősége által vélte megoldhatónak. Arra is utalt, hogy az egyes repülő csapatnemek harci cselekményei közötti – alaprendeltetésükből fakadó – különbségeket a haditettek elbírálásakor gyakran nem veszik kellőképpen figyelembe. Az erre hozott példa nagyon szemléletes: nem lehet a vadász, illetve a felderítő légi győzelmét azonos alapon megítélni, hiszen az egyiknek „feladatköre” a légiharc, míg a másik csak végszükség esetén harcol. A szerző a különböző repülő csapatnemekkel szemben kialakítandó követelményrendszer alapján képzelte el a teljesítmények objektív elbírálhatóságát. Ezt célozta tehát Nagy Béla javaslata: az úgynevezett „repülő harcos jelvények” rendszeresítése. Elképzelése szerint

„a jelvény három osztályban kerülne kivitelre: I. osztály aranyból, a II. ezüstműből, a III. pedig bronzból. Alakja megegyezne a[z első] világháborús tábori repülő jelvényvel és a jobb felső zubbonyzseben lehetne viselni. Két részből állana: az egyik az általános repülő jelleget domborítaná ki és ez a jelvények mindegyikében meglenne, a másik rész pedig a repülő csapatnemnek (vadász, éjjeli vadász, bombázó, zuhanóbombázó, rohamrepülő, közelfelderítő, távolfelderítő, szállítórepülő, sebesültszállító) jelképe lenne és ez természetesen a csapatnem szerint különbözne.”²⁴⁰

²³⁹ Nagy Béla: Repülő harcos jelvény. Magyar Katonai Szemle 1942/12. 571–574. o.

²⁴⁰ Uo. 573. o.

A jelvény pontos külalakjával kapcsolatban azonban nem foglalt állást, a tervezést iparművészek feladatának tartotta.

A jogosultak körével viszont foglalkozott. A jelvény „harcos” jelzőjével eleve azt kívánta kifejezésre juttatni, hogy csak azok a repülőhajózók nyerhették volna el, akik harcszerű cselekményekkel kapcsolatos feladatot oldottak meg. Az egyes osztályokra úgy válhatott volna jogosulttá az illető, hogyha az előírt bevetésszámot elérte. A bevetésszámokat a különböző repülő csapatnemek számára a veszélyesség szempontjának figyelembevételével tervezte megállapítani. A közelfelderítőkre nézve például az alábbi számokat határozta meg: a III. osztály elnyeréséhez 10, a II. osztályhoz 30, az első osztályhoz 100 bevetést. Ehhez viszonyítva kívánta megszabni a többi csapatnem teljesítménykövetelményeit, természetesen a csapatnem sajátos jellegének figyelembevételével. Elképzelései szerint az, aki a jelvény magasabb osztályát kiérdemelte, az alacsonyabbat nem viselhette volna.

A jelvény rendszeresítésével kapcsolatos indítékokat így összegezte:

„olyanok is nagy számmal megkaphassák, akik harci feladataikat becsületesen végrehajtották, de kevésbé szerencsés körülmények folytán a katona harci magatartását fémjelző kitüntetéshez még nem juthattak hozzá”, illetve „csak az jut hozzá, aki tényleg magára vette azt a nagy kockázatot, azt az önfeláldozásig felemelkedő kötelességérzetet, amellyel az ellenség felett végrehajtható repülő harci feladat megoldása jár. És elismerésre jutnak általa azok a névtelen hősök is, akik a többülékes repülőgépek egyes szolgálati helyein, mint lövészek, rádiósok, szerelők a bevetés összes viszontagságainak együttélői [sic!].”²⁴¹

A fentiekből ítélve a „repülő harcos jelvény” terve kifejezetten demokratikus színezetű volt.

A teljesítményjelvényeket az alosztály (harccsoport) parancsnok javaslatára a csapatparancsnok, illetve a harcban előljáró csapatparancsnoknak megfelelő harcászati parancsnok adományozta – nemcsak a saját állományába tartozók részére, hanem mindazoknak, akik a fegyvertényt az ő harccsoportja (harckörlete) területén hajtották végre. Az adományozottak eredeti csapattestét erről értesíteni kellett. A jelvények adományozásánál korábbi érdemeket is figyelembe vettek, egészen 1941. június 26-ig, a Magyarország és a Szovjetunió közötti hadiállapot beálltáig visszamenő hatállyal. Ilyen esetekben a jelvények odaítélésére a volt alosztályparancsnok terjeszthetett javaslatot az adományozásra jogosult

²⁴¹ Uo. 574. o.

parancsnok elé, hivatalos dokumentumok, illetve két tiszti vagy négy legénységi tanú igazolásainak egyidejű csatolásával.

A jelvények adományozását parancsban kellett kihirdetni. Az odaítélt jelvényekhez az adományozó parancsnokság igazolványt adott ki, amely a viselés jogosultságát bizonyította. Az adományozásoknál előfordult, hogy csupán az igazolvány került kiadásra, a jelvény nem, vagy csak később.

Elméletileg egyszerre több teljesítményjelvényt is lehetett viselni – meghatározott értéksorrend szerint. Első helyre sorolt a páncélromboló jelvény, ezt követte a közelharc jelvény, az erőlelküzdő jelvény, a harckocsi kilövési jelvény, a repülőgép lelövési jelvény, majd az aknafelszedő jelvény. Egyazon jelvény magasabb fokozatának adományozásakor az alacsonyabb rendű az illető tulajdonában maradhatott, de azt nem viselhette. Kivételt képzett a páncélromboló jelvény, amelynél a megsemmisített, vagy harcképtelenné tett harckocsik számától függően az egyes fokozatok kombináltan is viselhetőek voltak. A légierő tagjai a szárazföldi erők részére rendszeresített jelvényeket is kiérdemelhették, ez esetben a harcos repülő jelvény a többi jelvény elé sorolt.

A tulajdonosok bizonyos kedvezményeket (illetéke nem számító szabadság, kimaradás) élveztek. Legénységi állományú jelvénytulajdonosok esetében a soron kívüli előléptetésre is javaslatot lehetett tenni. A teljesítményjelvények adományozása nem zárta ki a kitüntetésre való egyidejű felterjesztést, sőt, II. fokozatú jelvény elnyerése esetén – amennyiben az illető látható kitüntetést korábban nem kapott – ez már kötelező volt.

XLIX „Teljesítményi jelvények” (HL M. kir. 1. huszár hadosztály harcfejelem-biztosító törzs parancsgyűjtő. 59.500/el. H. M. kik.–1944. sz. körrendelet. 1. sz. melléklet.)

77

Páncélromboló jelvény II. fokozata

Anyag: eloxált alumínium

Leírás: Tojásdad formájú, enyhén domború, ezüstszínű jelvény, előlapján a peremmel párhuzamosan futó keretben a robbanás pillanatában ábrázolt harckocsi, az előtérben két földhöz simuló, rohamsisakos katona van. A jelvény alsó ívét a magyar Szent Korona képe, valamint tölgy- és babérlevelek határolják. Hátlapja sima, függőleges középtengelyében széles, hajlított rögzítőlappal.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpeny bal mellén.

Méret: 62×46 mm

HTM lt. sz.: 85.279.1./É

78a

Közelharc jelvény I. fokozata

Anyag: eloxált alumínium

Leírás: Tojásdad formájú, enyhén domború, arany színű jelvény, előlapján a peremmel párhuzamosan futó keretben földön ülő, rohamsisakos katonát puskára feltűzött szuronnal ledőfő álló, rohamsisakos katona van, a háttérben robbanás füstfelhője, illetve puskával rohamozó, sisakos katona látható. A jelvény alsó ívét a magyar Szent Korona képe, valamint tölgy- és babérlevelek határolják. Hátlapja sima, függőleges középtengelyében széles, hajlított rögzítőlappal.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpeny bal mellén.

Méret: 61,5×46 mm

HTM lt. sz.: 85.281.1./É

78b

Közelharc jelvény III. fokozata – viselt példány

Anyag: eloxált alumínium

Leírás: Tojásdad formájú, enyhén domború, bronz színű jelvény, előlapján a peremmel párhuzamosan futó keretben földön ülő, rohamsisakos katonát puskára feltűzött szuronnal ledőfő álló, rohamsisakos katona van, a háttérben robbanás füstfelhője, illetve puskával rohamozó, sisakos katona látható. A jelvény alsó ívét a magyar Szent Korona képe, valamint tölgy- és babérlevelek határolják. A jelvényttestbe felül és alul két-két lyukat fűrtak, amelyen vékony drótot bújttattak át. Hátlapja sima, a jelvény alakjára vágott, vörös filcalátéttel. Rögzítőlapja hiányzik.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpeny bal mellén.

Méret: 61,75×46 mm

Magángyűjtemény

L Dr. Woynarovich Elek tartalékos hadnagy, Dánia, 1945. május. Bal felső zubbonyzsebében a közelharc jelvény III. fokozata látható. (Illésfalvi-gyűjtés)

79

Erődleküzdő jelvény II. fokozata

Anyag: eloxált alumínium

Leírás: Tojásdad formájú, enyhén domború, ezüstszínű jelvény, előlapján a peremmel párhuzamosan futó keretben két földön kúszó, rohamsisakos katona látható, a háttérben a robbanás pillanatában ábrázolt erődítmény. A jelvény alsó ívét a magyar Szent Korona képe, valamint tölgy- és babérlevelek határolják. Hátlapja sima, függőleges középtengelyében széles, hajlított rögzítőlappal.

Viselés helye: a bal felső zubbonyseb közepén, illetve a köpeny bal mellén.

Méret: 61,6×46,1 mm

Magángyűjtemény

80

Harcocsi kilövési jelvény II. fokozata

Anyag: eloxált alumínium

Leírás: Tojásdad formájú, enyhén domború, ezüstszínű jelvény, előlapján a peremmel párhuzamosan futó keretben tüzérségi löveg mögött, illetve mellett két rohamsisakos katona látható, egyikük célzó, a másik irányító testhelyzetben, a háttérben a robbanás pillanatában ábrázolt harcocsi. A jelvény alsó ívét a magyar Szent Korona képe, valamint tölgy- és babérlevelek határolják. Bronzszínű hátlapja sima, függőleges középtengelyében széles, hajlított rögzítőlappal.

Viselés helye: a bal felső zubbonyseb közepén, illetve a köpeny bal mellén.

Méret: 61,75×46 mm

HTM lt. sz.: 85.280.1./É

81a

Repülőgép lelövési jelvény I. fokozata

Anyag: eloxált alumínium

Leírás: Tojásdad formájú, enyhén domború, arany színű jelvény, előlapján a peremmel párhuzamosan futó keretben légvédelmi ágyú körül három rohamsisakos katona látható, a bal oldali alak kezében távcső van, a háttérben lelőtt repülőgép roncsai és robbanás füstfelhője. A

jelvény alsó ívét a magyar Szent Korona képe, valamint tölgy- és babérlevelek határolják. Hátlapja sima, függőleges középtengelyében széles, hajlított rögzítőlappal.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpeny bal mellén.

Méret: 61,6×46,1 mm

Magángyűjtemény

81b

Repülőgép lelövési jelvény II. fokozata

Anyag: eloxált alumínium

Leírás: Tojásdad formájú, enyhén domború, ezüstszínű jelvény, előlapján a peremmel párhuzamosan futó keretben légvédelmi ágyú körül három rohamsisakos katona látható, a bal oldali alak kezében távcső van, a háttérben lelőtt repülőgép roncsai és robbanás füstfelhője. A jelvény alsó ívét a magyar Szent Korona képe, valamint tölgy- és babérlevelek határolják. Hátlapja sima, függőleges középtengelyében széles, hajlított rögzítőlappal.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpeny bal mellén.

Méret: 61,5×46 mm

Magángyűjtemény

82a

Aknafelszedő jelvény II. fokozata

Anyag: eloxált alumínium

Leírás: Tojásdad formájú, enyhén domború, ezüstszínű jelvény, előlapján a peremmel párhuzamosan futó keretben két földön kúszó, rohamsisakos katona látható, az előtérben lévő alak kezében tányérakna van, a háttérben robbanás füstfelhője. A jelvény alsó ívét a magyar Szent Korona képe, valamint tölgy- és babérlevelek határolják. Hátlapja sima, függőleges középtengelyében széles, hajlított rögzítőlappal.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpeny bal mellén.

Méret: 61,6×46,1 mm

Magángyűjtemény

LI Aknafelszedő jelvény I. fokozatának viselésére jogosító igazolvány Pintér József szakaszvezető részére (HTM 2006.1.1./KE)

82b

Aknafelszedő jelvény III. fokozata

Anyag: eloxált alumínium

Leírás: Tojásdad formájú, enyhén domború, bronzsínű jelvény, előlapján a peremmel párhuzamosan futó keretben két földön kúszó, rohamsisakos katona látható, az előtérben lévő alak kezében tányérakna van, a háttérben robbanás füstfelhője. A jelvény alsó ívét a magyar Szent Korona képe, valamint tölgy- és babérlevelek határolják. Hátlapja sima, rögzítőlapja hiányzik.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpeny bal mellén.

Méret: 61,5×46 mm

HTM lt. sz.: 85.282.1./É

A légierő jelvényei

A Magyar Királyi Honvéd Légierő hímzett pilóta- és megfigyelőjelvényeit eredetileg a Magyar Királyi Légügyi Hivatal tisztviselői, altisztviselői és egyéb személyzete részére rendszeresítették a szolgálati- és a társasági öltözet részeként, feltehetően 1930-ban.²⁴² A képzettségi jelvénynek tekinthető pilóta- és megfigyelőjelvényt rangosztályra való tekintet nélkül egységes kivitelben a jobb felső zubbonyzseb fölött, illetve – kisebb méretben – a köpeny bal karján a csukló magasságában kellett viselni,²⁴³ s a jelvények alakja, kivitele és viselési módja 1938 után sem változott, az immáron hivatalosan létrehozott légierőben. A pilótajelvényt a szabályzat szerint csak kinevezett pilóták, a megfigyelőjelvényt csak kinevezett megfigyelők viselhették.²⁴⁴ (Ennek ellenére ismert olyan eset, amelyben „kivételesen és a háborúban [az első világháborúban – S. G.] szerzett érdemei elismerésül” a pilótajelvényt odaítélték egy, a Magyar Királyi Honvéd Légierő parancsnokságán szolgáló százados részére.²⁴⁵) A jelvények kisebbített (miniatűr) alakban történő készíttetését és polgári ruhán való viselését a szabályzat tiltotta.²⁴⁶

²⁴² A „repülő-formaruha” leírása. (Egyenruházati szabályzat.) H. n., é. n. A rendszerítés időpontjára nézve támpontot jelent az a levéltári forrás, amely „az újonnan rendszeresített megfigyelő jelvény (sas korona nélkül)” 1930. október 26-i adományozásáról számol be a Magyar Királyi Állami Térképészeti Intézet állományából, kiképzés céljából a Magyar Királyi Légügyi Hivatalhoz vezényelt Gálffy Béla főhadnagy részére. HL Personalia Nagy Béla hagyatéka.

²⁴³ A „repülő-formaruha” leírása. (Egyenruházati szabályzat.) H. n., é. n. 3–6., 11., 15–16., 20. o.

²⁴⁴ Uo. 5–6. o.

²⁴⁵ Gálffy Béla százados részére történt odaítélés. 1939. március 9. HL Personalia Nagy Béla hagyatéka.

²⁴⁶ A „repülő-formaruha” leírása. (Egyenruházati szabályzat.) H. n., é. n. 6. o.

Az 1940-es évek első felében mind a pilóta-, mind a megfigyelőjelvény megjelent fém változatban is: a magyar pilóták és megfigyelők a repülőruházaton (overall, prémes bőrmellény) viselték.²⁴⁷ Adományozása és viselése – érdekes módon – jobban dokumentálható német vonatkozásban. Horthy István kormányzó-helyettes 1942. augusztusi temetésén készült fényképeken a német légiőr egyik tisztje látható, aki zubbonya jobb felső zsebének zsebtakaróján viseli a magyar pilótajelvény fém változatát.²⁴⁸ Egy más forrásból ismert képen – ezzel szemben – a magyar fém pilótajelvény egy német pilóta zubbonyának bal felső zsebtakarójára, a kitüntetés-szalagsávok alá van feltűzve.²⁴⁹ Ugyanennek a jelvénynek aranyból készült példányát kapta 50. születésnapjára (1943 januárjában) Hermann Göring német birodalmi marsall a m. kir. honvédelmi minisztertől.²⁵⁰ Fentiek tükrében a fém pilótajelvényt ajándéktárgynak, illetve tiszteletbeli alapon adományozott jelvénynek is tekinthetjük.

1932-ben a Honvédségi Közlöny hasábjain engedélyezték az osztrák-magyar haderő pilóta- és megfigyelőjelvényeinek viselését azon tisztek és altisztek számára, akik az első világháború befejezésekor e jelvények viselésére jogosultak voltak és ezt eredeti dokumentumokkal igazolni tudták. A viselési engedélyért folyamodók a honvédelmi miniszternek terjeszthették fel kérvényeiket.²⁵¹ 1933-ban módosították a feltételeken, s a kérelmezők körét kiterjesztették azokra a tisztekre és altisztekre, akik okmányokkal igazolni tudták, hogy az első világháborúban akár csak ideiglenesen is jogosulttá váltak a jelvények viselésére.²⁵² Az említett osztrák-magyar jelvények mintájára, de a „közös” birodalmi szimbólumok helyett magyar nemzeti jelképek ábrázolásával az 1920-1930-as években Magyarországon is készültek jelvények, amelyeknek egyenruhán, illetve (miniatűr változatban) polgári öltözéken való viselése korabeli fényképekkel dokumentálható. Ezekről a jelvényekről azonban kevés az információ, s a hivatalos (hímzett) pilóta- és megfigyelőjelvényekhez való „viszonyuk” nem tisztázott.²⁵³

1941 márciusában a légiőr zenekara részéről felmerült az igény egy – a gyalogsági zenészelvénytől eltérő – koronás, szárnyas lantot ábrázoló zenészelvény bevezetésére. A

²⁴⁷ Tálás Géza – Zeidler Sándor: Magyar pilóta és ejtőernyős jelvények. I. rész. Az Érem 1982/2. sz. 43–46. o. 45. o.; A fém megfigyelőjelvény képi megjelenése: Magyar Szárnyak VII. évf. 12. sz. 1944. június 15. 14. o.

²⁴⁸ MNM Történeti Fényképtár lt. sz.: 62.3502, HTM Fotóarchívum lt. sz.: 94.666.

²⁴⁹ Chalif, Don: Military Pilot & Aircrew Badges of the World (1870–Present). Vol. 1: Europe (Albania–Hungary). San Jose, 1982. 219. o.

²⁵⁰ Nagybacsoni Nagy Vilmos: Végzetes esztendő 1938–1945. H. n., é. n. 120. o.

²⁵¹ HK LIX. évf. 19. sz. 1932. szeptember 15. 191. o. 5638/elnökség–1932. sz. körrendelet és 21. sz. 1932. október 15. 201. o. 6778/elnökség–1932. sz. körrendelet.

²⁵² HK LX. évf. 4. sz. 1933. március 1. 47. o. 1330/elnökség–1933. sz. körrendelet.

²⁵³ A témáról lásd: Rainer Pál: Risztics János tiszthelyettes tábori pilóta jelvénye. In: Torbágyi Melinda (szerk.): A numizmatika és a társtudományok VI. Konferencia Székesfehérváron, 2004. szeptember 24–26. Székesfehérvár, 2007. 185–199. o.

Honvédelmi Minisztériumban a kérvényt az alábbi indoklással utasították el: „a honv. zenekarok tagjainak megkülönböztetésésként a lantot és nem szárnyas, csapatnemjelvényhez hasonló, koronás jelvényt kell viselniök. A Légierők zenekarának tagjait a légierők egyenruhája egyébként is eléggé megkülönbözteti úgy a szárazföldi, mint a Folyamerők zenekarának tagjaitól.”²⁵⁴

83a

Pilótajelvény – hímzett változat

Anyag: aranyozott fémfonál

Leírás: Fekete posztó alapon jobbra néző, kiterjesztett szárnyú sas, szárnyai között fent a magyar Szent Korona képével. A szárnyakat flitterek díszítik.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött, illetve a köpeny bal karján, a külső oldal közepén, 13,5 cm-re az ujj végétől

Méret (a szabályzat szerint): 40×100 mm (a zubbonyon); 35×75 mm (a köpenyen)

HTM Egyenruha-gyűjtemény

LIII Vitéz Hefty Frigyes repülő altiszt, 1943. Jobb mellén hímzett pilótajelvényt, jobb felső zubbonyzsebében osztrák-magyar pilótajelvényt visel. (HTM 105.153/Fk)

83b

Pilótajelvény – fém változat

Anyag: aranyozott rézötívözet

Leírás: Domború, aranyszínű jelvény; jobbra néző, kiterjesztett szárnyú sas, szárnyai között fent a magyar Szent Korona képével. Hátlapja sima, vízszintes tüvel és kampóval, lent beütve: „BERÁN N. / BUDAPEST. / DÖBRENTÉI-U. 2.” jelzés.

Viselés helye: a bőr hajzórúhán a jobb mellen (Magyar Királyi Honvéd Légierő tagjai) / a jobb, illetve bal felső zubbonyzseb fölött (külföldiek)

Készítő: Berán Nándor iparművész, Budapest I. Döbrentei u. 2-4.

Méret: 33×91 mm

HTM lt. sz.: 2006.39.1./É

²⁵⁴ HL HM 21.815/el. 2. r.–1941. sz.

LIIIa-b A német Luftwaffe tisztje vitéz nagybányai Horthy István kormányzó-helyettes temetésén. Jobb mellén a magyar pilótajelvény fém változatát viseli. (MNM Történeti Fényképtár 62.3502 és HTM 94.666/Fk)

84a

Megfigyelőjelvény – hímzett változat

Anyag: aranyozott fémfonál

Leírás: Fekete posztó alapon jobbra néző, kiterjesztett szárnyú sas. A szárnyakat flitterek díszítik.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött, illetve a köpeny bal karján, a külső oldal közepén, 13,5 cm-re az ujj végétől

Szélesség (a szabályzat szerint): 100 mm (a zubbonyon); 75 mm (a köpenyen)

84b

Megfigyelőjelvény – fém változat

Anyag: aranyozott rézötvözet

Leírás: Jobbra néző, kiterjesztett szárnyú sast formázó domború, aranszínű jelvény. Hátlapja sima, vízszintes tűvel és kampóval.

Viselés helye: a bőr hajzórúhán a jobb mellen (Magyar Királyi Honvéd Légierő tagjai) / a jobb felső zubbonyzseb fölött (külföldiek)

Méret: 29,4×92,5 mm

Magángyűjtemény

LIVa A gép megfigyelője jobb felső zubbonyzsebe fölött fém megfigyelőjelvényt visel. (Magyar Szárnyak 1944. június 15. 14. o.)

LIVb Rolf von Pebal őrnagy német haditudósító, 1945. Zubbonyának bal mellrészén a magyar megfigyelőjelvény fém változatát viseli. (HTM 105.151/Fk)

Félhivatalos jelvények

Haditudósító csapatjelvény

A Honvéd Vezérkar főnöke 1942. február 1-jén felkérte a honvédelmi minisztert, hogy a haditudósító század részére a könnyebb felismerhetőség, s így a harctéren való szabadabb mozgás érdekében csapatjelvényt (és hajtókát) rendszeresítsen.²⁵⁵ A hivatalos rendszeresítésre nem került sor, azonban a magyar 2. hadsereg kötelékében 1942 tavaszán mozgósított alakulat tagjai már viselték a hímzett jelvényeket. A jelvénynek – a hímzettől eltérő külalakú, a magyar Szent Koronát ábrázoló – fém változata is létezett. Ez utóbbi igen ritka, viselése is kevésbé dokumentált,²⁵⁶ grafikája azonban a haditudósító igazolvány egyik típusán is megjelent.²⁵⁷

85a

Haditudósító csapatjelvény – hímzett változat

Anyag: hímzett (a szárnyak tiszteknek arany-, tiszthelyetteseknek ezüst-, légénységnek citromsárga fonallal)

Leírás: Kiterjesztett szárnyak között lángoló fáklya, az előtérben hegyével felfelé mutató kard.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 73×86 mm

HTM Egyenruha-gyűjtemény

85b

Haditudósító csapatjelvény – fém változat

Anyag: préselt, aranyozott rézlemez

Leírás: Kiterjesztett szárnyak között lángoló fáklya, az előtérben hegyével felfelé mutató kardot markoló kéz és a magyar Szent Korona ábrázolása.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

²⁵⁵ HL HM 7.426/eln. 2. r.–1942. sz.

²⁵⁶ HTM Fotóarchívum, Haditudósító század fotói, lt. sz.: 103.216/92, 103.216/94.

²⁵⁷ M. kir. honvéd tudósító igazolvány, magángyűjtemény.

Méret: 61,5×75,8 mm

Magángyűjtemény

LVa Szabó Sándor haditudósító zászlós, 1943. június. Jobb felső zubbonyzsebe fölött hímzett haditudósító csapatjelvényt visel. (HTM 96.398/Fk)

LVb A m. kir. honvéd haditudósító századhoz beosztott Szaszamoto Sundzsi japán tartalékos főhadnagy a keleti fronton, 1942. június 27. Jobb felső zubbonyzsebe fölött hímzett haditudósító csapatjelvény látható. (HTM 51.859/Fk)

LVI A haditudósító csapatjelvény rajza a haditudósító kiállítás korabeli képeslapján, 1943 (Magángyűjtemény)

LVII A m. kir. 2. honvéd haditudósító század alumínium emlékplakettje, 1943 (HTM 7970/É)

LVIII Haditudósító könyvsátor nagyméretű haditudósító csapatemlémmel díszítve (MNM 1445/1954 Fk.)

LIX Haditudósító őrzető a keleti fronton 1942-ben. Jobb felső zubbonyzsebe fölött fém haditudósító csapatjelvényt visel. (HTM 103.216/94/Fk)

LX A (fém) haditudósító csapatjelvény grafikája m. kir. honvéd tudósító igazolványon (Magángyűjtemény)

LXI Haditudósító csapatjelvény képével díszített, lőszerhüvelyből készült váza, 1942 (HTM 73.173.1./TE)

A M. Kir. „Kinizsi Pál” Honvéd Központi Altiszt-, illetve Tiszthelyettes-képző Iskola jelvénye

A jutasi altiszt-, illetve tiszthelyettes-képző iskola végzős, és immár altiszti (tiszthelyettesi) rendfokozatot viselő hallgatóitól való megkülönböztetésükre a tanintézet kiképző altisztjei (tiszthelyettesei) az 1940-es évek elejétől az iskola címerét ábrázoló zománcjelvényt hordtak zubbonyuk jobb felső zsebe fölött.²⁵⁸

86

A M. Kir. „Kinizsi Pál” Honvéd Központi Altiszt-, illetve Tiszthelyettes-képző Iskola jelvénye

Anyag: fém, zománc

²⁵⁸ Éder Miklós szóbeli közlése.

Leírás (korabeli fekete-fehér fénykép alapján): Háromszögű pajzsban jobbra forduló páncélos kar kivont szablyával, a szablyától jobbra növekvő félhold, balra ötágú csillag.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

LXII Higyed (?) hivatásos főtörzsőrmester portréja. Jobb felső zubbonyzsebe fölött a M. Kir. „Kinizsi Pál” Tiszthelyettes-képző Iskola jelvénye, jobb felső zubbonyzsebében sportügyességi jelvény látható. (Magángyűjtemény)

A gyorsfegyvernem csapatnemjelvényei

A honvédelmi miniszter 1941. január 23-án kelt körrendeletével világos búzavirágkék hajtókát rendszeresített az 1940 októberében újonnan felállított gyorsfegyvernem összes csapatneme (lovas, kerékpáros, gépkocsizó lövész, páncélos) részére, csapatnemjelvények bevezetése iránt azonban csak későbbi külön intézkedést helyezett kilátásba.²⁵⁹

A jelvények több, e tárgyban összehívott értekezlet (lásd a bevezető tanulmányt) dacára sem kerültek hivatalosan bevezetésre, jóllehet rendszeresítésük ellen elvi kifogás nem merült fel, sőt azok az egyenruhán is megjelentek, példányaik ma is léteznek. A jobb felső zubbonyzseb fölött viselték a páncélgépkocsizó, harcokcsizó, páncélgéppágyús, gépkocsizó lövész, páncéltörő ágyús, motorkerékpáros lövész, páncélvonat és páncélromboló/rohamcsapat (?) jelvényeket, ezekkel kapcsolatos ismereteink azonban meglehetősen hiányosak. A tervek szerint a jelvények fémből, a tisztek részére arany-, a tiszthelyetteseknek ezüst-, a legénység számára bronzszínű változatban készültek volna. Menetöltözethez mindenkinek bronzszínű jelvényt terveztek.²⁶⁰

A különböző írott és képi források, szóbeli közlések alapján az alábbiakat összegezhettük: a jelvényeket 1942–1944 között tisztek, tiszthelyettesek és a legénység tagjai egyaránt viselték – gyakran hajtókaszínú posztóalátétten. A harcokcsizó jelvényt biztosan viselték az 1. lovashadosztály harcokcsi-zászlóaljánál és az 1./II. harcokcsi-zászlóaljnál; a jelvény képe szerepel továbbá az 1. tábori páncélos hadosztály 30. harcokcsiezredének 1943-as emlékplakettjén is. A páncéltörő ágyús jelvényt viselték az 1. gépkocsizó lövészzászlóaljnál, a gépkocsizó lövész jelvényt a 101. gépkocsizó tanezrednél. Korabeli fényképen megjelenik még a páncélgéppágyús, illetve a páncélromboló/rohamcsapat (?)

²⁵⁹ HK LXVIII. évf. 5. sz. 1941. február 3. 57–58. o. 113.899/eln. 2. r.–1940. sz. körrendelet.

²⁶⁰ HL HM 80.283/eln. 2. r.–1943. sz. Budapest, 1943. november 18.

jelvény. Ez utóbbiról – bár portrékon való előfordulása a jelvénycsalád többi tagjához képest viszonylag gyakori – nagyon keveset tudunk, olyannyira, hogy megnevezése is bizonytalan.

87a

Páncélgépkocsizó jelvény gyorsfegyvernemi hajtókapasztó alátétén

Anyag: aranyozott rézötvözet

Leírás: Aranyszínű jelvény; stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak fölött eltávolított magyar Szent Korona helye, a szárnyak előtt jobbra haladó páncélgépkocsi, jobb- és bal oldalán három-három íves díszítőléc. Hátán két keskeny, vízszintes, egymással szemközt elhelyezett rögzítő pántra sötétkék filc alátétet erősítettek.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 16,5×76 mm

HTM lt. sz.: 85.212.1./É

87b

Páncélgépkocsizó jelvény – változat

Anyag: préselt rézötvözet

Leírás: Bronzszínű jelvény; stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak fölött a magyar Szent Korona képe, a szárnyak előtt jobbra haladó páncélgépkocsi, jobb- és bal oldalán három-három íves díszítőléc. Hátán két keskeny, vízszintes, egymással szemközt elhelyezett rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 32×76 mm

HTM lt. sz.: 85.211.1./É

88

Harcokocsizó jelvény

Anyag: préselt, aranyozott rézötvözet

Leírás: Aranyszínű jelvény; stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak fölött a magyar Szent Korona képe, a szárnyak előtt balra haladó harcokocsi, jobb- és bal oldalán három-három íves díszítőléc. Hátán két keskeny, vízszintes, egymással szemközt elhelyezett rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 29×75,5 mm

HTM lt. sz.: 10039/É

LXIII Dr. Mátyássy Zoltán hadnagy portréja. Jobb felső zubbonyzsebében csapattiszti jelvényt, a zseb fölött hajtókapasztó alátétén harckocsizó jelvényt visel. (HTM 53505/20/Fk)

LXIV A m. kir. 1. honvéd páncélos hadosztály 30. harckocsiezredének alumínium emléklakettje, 1943 (HTM 7969/É)

89a

Páncélgéppágyús jelvény gyorsfegyvernemi hajtókapasztó alátétén

Anyag: préselt, aranyozott fémlemez

Leírás: Aranyszínű jelvény; stilizált, íves, kiterjesztett szárnyak között fent a magyar Szent Korona képe, a szárnyak előtt jobbra haladó páncélgéppágyú elől-, illetve oldalnézetből. A bemutatott darab hátán lévő két keskeny, vízszintes, egymással szemközt elhelyezett rögzítő pántra világoskék posztóval bevont kartonpapír alátétet erősítettek.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 30×91,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.54.1./É

89b

Páncélgéppágyús jelvény – változat

Anyag: préselt rézötvözet

Leírás: Bronzszínű jelvény; stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak között fent a magyar Szent Korona képe, a szárnyak előtt jobbra haladó páncélgéppágyú oldalnézetből.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 27,8×78,7 mm

Magángyűjtemény

LXV Álló Imre örvezető portréja. Jobb felső zubbonyzsebe fölött páncélgéppágyús jelvényt visel. (HTM 53505/181/Fk)

90a

Gépkocsizó lövész jelvény

Anyag: préselt rézötvözet

Leírás: Bronzszínű jelvény; stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak fölött a magyar Szent Korona képe, a szárnyak előtt jobbra haladó tehergépkocsi, jobb- és bal oldalán három-három íves díszítőléc. Hátán két keskeny, vízszintes, egymással szemközt elhelyezett rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 29,5×76 mm

HTM lt. sz.: 85.213.1./É

LXVI Tóth Mihály szakaszvezető portréja. Jobb felső zubbonyzsebe fölött gépkocsizó lövész jelvényt visel. (Magángyűjtemény)

90b

Gépkocsizó lövész (?) jelvény – változat

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Világoskék, enyhén domború zománc alapon aranyszínű, stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak között két keresztbe fektetett puska, fölött a magyar Szent Korona képe.

Méret: 24,1×55 mm

Magángyűjtemény

91

Páncéltörő ágyús jelvény

Anyag: préselt, aranyozott rézötvözet

Leírás: Aranyszínű jelvény; stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak fölött a magyar Szent Korona képe, a szárnyak előtt csövével balra mutató páncéltörő ágyú elől-, illetve oldalnézetből, jobb- és bal oldalán három-három íves díszítőléc. Hátán két keskeny, vízszintes, egymással szemközt elhelyezett rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 32,5×76 mm

HTM lt. sz.: 2004.83.1./É

LXVII Borbás Miklós hivatásos őrmester portréja. Jobb felső zubbonyzsebe fölött páncéltörő ágyús jelvényt visel. (HTM 54967/123/Fk)

92

Motorkerékpáros lövész jelvény

Anyag: préselt rézötvözet

Leírás: Bronzszínű jelvény; stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak fölött a magyar Szent Korona képe, a szárnyak előtt motorkerékpáros alakja elől-, illetve oldalnézetből, jobb- és bal oldalán három-három íves díszítőléc. Hátán két keskeny, vízszintes, egymással szemközt elhelyezett rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 33,5×75,5 mm

Magángyűjtemény

93

Páncélromboló/rohamcsapat (?) jelvény

Anyag: préselt rézötvözet

Leírás: Bronzszínű jelvény; stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak fölött eltávolított magyar Szent Korona helye, a szárnyak előtt emberi koponya, alatta keresztbe fektetett rohamkés és nyeles kézigránát, jobb- és bal oldalán három-három íves díszítőléc. Hátán két keskeny, vízszintes, egymással szemközt elhelyezett rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 19×76 mm

HTM lt. sz.: 2004.67.1./É

LXVIII Varga János honvéd portréja. Jobb felső zubbonyzsebe fölött páncélromboló/rohamcsapat (?) jelvényt, tábori sapkája bal oldalán német páncélos fegyvernemi jelvényt (?) visel. (HTM 53505/428/Fk)

Páncélvonat jelvény

Anyag: öntött rézötvözet

Leírás: Bronzszínű jelvény; stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak fölött a magyar Szent Korona képe, a szárnyak előtt négytengelyes páncélvonat oldalnézetből, jobb- és bal oldalán három-három íves díszítőléc. Hátán két keskeny, vízszintes, egymással szemközt elhelyezett rögzítő pánt.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 26,5×76 mm

Magángyűjtemény

Páncélos átképzési jelvények

A Szovjetunió elleni 1941-es hadjáratban a gyorsadtestet olyan súlyos anyagi veszteség érte, hogy azt követően gyakorlatilag nem álltak páncélos erők a Magyar Királyi Honvédség rendelkezésére. Mivel német részről továbbra is igényt tartottak a magyar háborús részvételre, vállalták a kivonuló alakulatok harckocsikkal való ellátását és a magyar harckocsizók átképzését a német páncélosanyagra. Ennek eredményeként 1942. január és március között egy 40 tisztből és 144 harckocsivezetőből, rádiósból, irányzóból, harckocsiszerezletről és vezető-oktatóból álló magyar harckocsikiképző-részleg vett részt átképző tanfolyamon a németországi Wünsdorfban, ahol megismerkedtek a Pzkw. 38 (t) és a Pz. IV F1 típusú harckocsikkal.²⁶¹

Az átképzésben részt vett magyarok közül többről is készült olyan fényképfelvétel, amelyen a halálfej ábrázoló német páncélos fegyvernemi jelvényt tábori sapkájukra tűzve viselik.²⁶² Ez egyrészt eltért a jelvény eredeti viselési módjától, hiszen a német páncélos zubbonyon a halálfej a gallér kihajtóját „díszítette”, másrészt a jelvény magyar egyenruhán történő viselésének ideiglenes és tetszőleges jellegét mutatja, hogy a korabeli fotókon a tábori

²⁶¹ Bonhardt Attila: Német harckocsi és páncélozott járművek a Honvédségben. (Hazai helyett és mellett.) In: Ravasz István (szerk.): ...és újfent hadiidők! (avagy: a „boldog békeidők” nem térnek vissza) 1939–1945. Budapest, 2005. 272–277. o.

²⁶² Viselési fotók magángyűjteményben.; A német páncélos jelvényről lásd: Krawczyk, Wade: Army Panzer Uniforms in Colour Photographs. The Crowood Press, 1999. 64–67. o.; Schlicht, A. – Angolia, J. R.: Die deutsche Wehrmacht. Uniformierung und Ausrüstung 1933–1945. Band 1: Das Heer. Motorbuch Verlag, Stuttgart, 1993. 142–143. o.

sapka jobb és bal oldalára, s az egyes esetekben egymástól eltérő helyre feltűzve egyaránt megfigyelhetjük az ezüstszínű halálfejet.

LXIX Kovács Albert hadnagy, Pz. IV szakaszparancsnok Wünsdorfbán, 1942. január-március. Tábori sapkájának jobb oldalára tűzve német páncélos fegyvernemi jelvény látható. (Bonhardt-gyűjtés)

Ehhez a témához kapcsolódik egy 1942-ben keletkezett levéltári forrás, amely arról számol be, hogy a m. kir. 3/II. harcokszázalaj 7. századában szolgáló Fogarasi István karpaszományos honvéd kérvényt intézett a „Német Páncélos-Hadügyminisztériumhoz”, amelyben 15 társa nevében ezüst halálfejes jelvényeket kért „sapkáik részére”. Természetesen a kérésnek német részről nem tettek eleget, a Honvédelmi Minisztérium illetékesei pedig elrendelték Fogarasi karpaszományos honvéd felelősségre vonását és kioktatását arra nézve, hogy külföldi hatósághoz kizárólag minisztériumi hozzájárulással lehet fordulni.²⁶³ Felmerül a kérdés, hogy a szabálytalanul folyamodó karpaszományos honvéd vajon a wünsdorfi (esetleg valamely más) átképző tanfolyam résztvevőjeként vagy csupán a német páncélos jelkép iránti rajongása miatt írta meg kérvényét?

Valamivel később, 1945 elején a német páncélos jelvény témája ismét „terítékre került” a Honvédelmi Minisztériumban. Egy januárban kiadott körrendelet a német alárendeltségben harcoló magyar páncélos alakulatok tagjai számára engedélyezte a „német páncélos seregtestek által viselt megkülönböztető jelvény” viselését a magyar egyenruhán is (a német előírásoknak megfelelően [*vagyis a zubbonyon – S. G.*]).²⁶⁴ Ennek a tervnek ilyen formán történt megvalósulását – ismereteink szerint – képi forrás nem igazolja. Ismert viszont olyan fotó, amely nagy valószínűséggel ebből az időszakból származik, s az ezen látható főhadnagy a német páncélosok halálfejes jelvényét viseli tábori sapkájának bal oldalára tűzve.²⁶⁵

1944 tavaszán az Északkeleti-Kárpátok előterében sor került a m. kir. 2. honvéd páncéloshadosztály bevetésére. A hadosztály harcban kiesett járműveit a németek a fronton közvetlen átadásokkal (Pz. IV H közepes– és Pz. VI E Tigris nehéz harcokszikkal, illetve StuG. III G rohamlövegekkel) pótolták. A magyar páncélosok (a m. kir. 3/I.

²⁶³ HL HM 73.255/Elnöki B. osztály–1942. sz.

²⁶⁴ HR I. évf. 1. sz. 1945. február 7. 12. o. 96.097/el. 2. r.–1944. sz. körrendelet

²⁶⁵ Viselési fotó magángyűjteményben.

harckocsizászlóalj katonái) német harckocsikra való átképzése 1944 májusában Nadvorna közelében zajlott.²⁶⁶

Az átképzésben való részvételt egy nagyon egyszerű, rézlemezből kivágott, német harckocsi sziluettjét ábrázoló jelvény örökítette meg, amelyet a magyar tábori sapka bal oldalára tűztek fel azok, akik a jelvényt megkapták.²⁶⁷ Viselésére még 1945 áprilisából is van adat.²⁶⁸ A jelvényttestbe az adott harckocsi típusa volt beütve. Kivitele alapján valószínűsíthető, hogy a jelvényt helyben, „tábori körülmények” között készítették. (Hasonló jelvényt viseltek sapkájuk bal oldalán a kiképzést végző német 503. nehézpáncélos osztály katonái is.²⁶⁹)

95

Pz. IV jelvény

Anyag: rézötvözet

Leírás: Jobbra haladó harckocsi körvonala rézlapból kivágva; előlapjába „P-IV.” feliratot ütöttek. Hátlapjára két vékony rézhuzal-darabot forrasztottak rögzítés céljára.

Viselés helye: a sapka bal oldalán, a sapkatopánon.

Méret: 19×52 mm

Magángyűjtemény

LXX Walter Scherf százados, a német 503. nehézpáncélos osztály 3. századának parancsnoka és Kemény György hadnagy, a m. kir. 3/I. harckocsizászlóalj tisztje Nadvornán, 1944. május. A magyar tiszt tábori sapkáján páncélos átképzési jelvény látható. (Számvéber-gyűjtés)

²⁶⁶ Bonhardt Attila: Tigris angyalbőrben. Pz. VI. E Tiger-I nehézharcokcsik a Magyar Királyi Honvédség kötelékében. Haditechnika 1997/2. 45–47. o.

²⁶⁷ Viselési fotók magángyűjteményben.

²⁶⁸ HL Tanulmánygyűjtemény 3826. sz. Molnár, John. A bergeni német harckocsizó kiképzőtáborban elhelyezett magyar harckocsi újonckiképző ezred kapitulációja az angol csapatok előtt, 1945. április 12. Filmfelvételtől készített kép.

²⁶⁹ Molnár László (főhadnagyként a 3. harckocsiezred másodsegédtisztje) levele dr. Bonhardt Attila alezredesnek, 2006. március 9. Viselési fotók magángyűjteményben.

Hegyvezető jelvény

A IX. hadtest-parancsnokság, majd a 2. hadsereg-parancsnokság alá beosztott 1. hegyvezető század és a Székely Határvédelmi Erők közvetlen alárendeltségébe tartozó hegyvezető-szakasz tagjait 1944 tavaszán és nyarán diverziós feladatokra képezték ki.²⁷⁰ A hegyvezetők a nekik szánt harci feladat veszélyességét kifejező, halálfejet ábrázoló megkülönböztető jelzést kaptak, amelyet a zubbony jobb felső zsebe fölött viseltek – tisztek, tiszthelyettesek és a legénység tagjai egyaránt.²⁷¹ Viseléséről korabeli képi források állnak rendelkezésünkre, amelyek alapján valószínűsíthető, hogy a hegyvezető jelvény azonos volt a német páncélos fegyvernemi jelvényel. Lehetséges, hogy az egyszerűség kedvéért, illetve takarékosági szempontokat is figyelembe véve a (bizonyára) könnyen beszerezhető német halálfejes jelvényeket tüzték/varrták az egyenruhára. Posztóalátétten viselték.

96

Hegyvezető jelvény

Anyag: préselt alumíniumlemez

Leírás (korabeli fénykép alapján): Emberi koponya alatt két keresztbe fektetett emberi lábszárcsont.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

LXXIa Bokor József tizedes, 1944. Zubbonyának jobb felső zsebe fölött hegyvezető jelvény látható. (Illésfalvi-gyűjtés)

LXXIb Ráduly János szakaszvezető, 1944. Zubbonyának jobb felső zsebe fölött hegyvezető jelvény látható. (Illésfalvi-gyűjtés)

²⁷⁰ Illésfalvi Péter – Szabó Péter – Számvéber Norbert: Erdély a hadak útján 1940–1944. [Budapest, 2005.] 77–78. o.

²⁷¹ Illésfalvi Péter szíves közlése.

A Magyar Királyi Honvédség 1943-ban felállított új csapatneme, a rohamtüzérség állományába tartozó tisztek, tiszthelyettesek és legénység egyenruháján – a korabeli fényképanyag legalábbis erről árulkodik – 1944 őszén jelent meg a rohamtüzér csapatjelvény. A jelvényt rendfokozattól függetlenül mindenki egységes kivitelben hordta a zubbony, illetve például a posztóujjas börmellény jobb felső zsebe fölött felvarrva. Kisebbített változatát a sapka bal oldalán viselték. Hivatalos rendszeresítésére a háború végéig nem került sor.

Az ismert rohamtüzér jelvény megjelenése előtti időszakból származik az a hadapród-őrmesteri portré, amely egy rohamlöveg-parancsnokot ábrázol, jobb mellén pajzs alakú, halálfejes textiljelvénnel.²⁷² Csak feltételezni tudjuk, hogy ez a rohamtüzér jelvény korai típusa, vagy esetleg egyéni kezdeményezésre készített jelvény lehetett.

97

Rohamtüzér csapatjelvény – korai típus (?)

Anyag: textil

Leírás (korabeli fénykép alapján): Fekete háromszögű pajzsban fehér emberi koponya, mögötte két keresztbe fektetett fehér emberi lábszárcsont.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

LXXII Nemes megyesi Schwartz Kálmán hadapród-őrmester, rohamlöveg-parancsnok portréja. Jobb mellén pajzs alakú, halálfejes textiljelvény látható. (HTM 53505/16/Fk)

98a

Rohamtüzér csapatjelvény

Anyag: préselt fémlemez, aranyozás, zománctfestés

Leírás: Aranyszínű kiterjesztett szárnyak között stilizált babérmalacokkal övezett emberi koponya, alatta keresztbe fektetett ágyúcső és töltővessző, közöttük lent három ágyúgolyó. A jelvényt a magyar Szent Korona fedi, a hátteret vörös zománctfesték borítja. A jelvényttest szélein négy lyuk helyezkedik el a felvarrás céljára. (Olyan változata is ismert,

²⁷² HTM Fotóarchívum lt. sz.: 53505/16.

amely szélein nincs átlyukasztva, míg hátára egymással szemközt elhelyezett, vízszintes állású rögzítőlapokat forrasztottak.)

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb fölött.

Méret: 50×104 mm

HTM lt. sz.: 4467/É

98b

Rohamtüzér sapkajelvény

Anyag: préselt fémlemez, aranyozás, zománcfestés

Leírás: Aranyszínű kiterjesztett szárnyak között stilizált babékoszorúval övezett emberi koponya, alatta keresztbe fektetett ágyúcső és töltővessző, közöttük lent három ágyúgolyó. A jelvényt a magyar Szent Korona fedi, a hátteret vörös zománcfesték borítja. A jelvényttest szélein két lyuk helyezkedik el a felvarrás céljára.

Viselés helye: a sapka bal oldalán, a sapkatopánon.

Méret: 27×56 mm

HTM lt. sz.: 4468/É

LXXIII Buszek Lőrinc hadnagy portréja. Jobb felső zubbonyzsebében csapatiszti-, a zseb fölött rohamtüzér csapatjelvényt visel. (Bonhardt-gyűjtés)

LXXIV Veres Zoltán gazdasági hadnagy, Martsa Sándor hadnagy és Hegedűs őrmester Sárosdon, 1944. november 18. Az őrmester a posztóujjas börmellény jobb mellén rohamtüzér csapatjelvényt, sapkája bal oldalán rohamtüzér sapkajelvényt visel. (Bonhardt-gyűjtés)

A Szent László hadosztály jelvénye

A Magyar Királyi Honvédség elit seregtestének szánt Szent László hadosztály felállítását 1944. október 12-én rendelték el. A hadosztály elit mivoltával magyarázható, hogy részére külön alakulatjelvényt terveztek és készítettek, amelyet a seregtest alárendeltségébe tartozó alakulatok katonái részére november elejétől osztottak ki.²⁷³ A háborús nyersanyaghiány miatt duralumíniumból préselt jelvényt – bár hivatalos rendszeresítésére nem került sor – a seregtest katonái a zubbonyra felvarrva viselték. Mivel ez ellentmondott a

²⁷³ A Szent László hadosztály katonái írták... (Jegyzet) [I. kötet.] Összeállította és írta: dr. Farkas Jenő. [Gödöllő, 2003.] 42., 57., 66., 95. o.

Honvéd Vezérkar főnöke 1943 februárjában kiadott, az alakulatjelvények viselését tiltó rendeletének (lásd a bevezető tanulmányt), valószínűleg a hadosztály presztízsének volt betudható, hogy a jelvény viselését a hadvezetés eltúrte, vagy egyszerűen nem tartották fontosnak a kérdés szabályozását a válságos magyarországi hadi helyzetben. Nem szabad számításon kívül hagyni továbbá a jelvény pozitív hatását a csapatszelleme és a harci morálra. Az összetartozás érzését és az embléma szimbólumértékét csak erősítette, hogy a szovjetek a jelvény nyomán „bárdos brigantikként” emlegették a hadosztály katonáit.²⁷⁴ Vitéz Szügyi Zoltán vezérőrnagy hadosztályparancsnok – elismerésként – a 2. páncélos hadosztály 1944. végi Ipoly és Garam folyók közti harcokban részt vett tagjai számára is engedélyezte a jelvény viselését.²⁷⁵

A viselés helyére vonatkozóan némileg ellentmondásosak a képi források. A fényképek túlnyomó részén – többek között a vitéz Szügyi Zoltán hadosztályparancsnokot ábrázoló képeken²⁷⁶ – a jobb felső zubbonyzseben látható a jelvény, ismerünk azonban olyan csoportképet, amelyen a zubbony másik oldalán tűnik fel a lovagszent László király attribútumaként számon tartott csatabárdot ábrázoló embléma.²⁷⁷ A jelvényt hajtókaszinú posztóalátétén viselték.

99

A Szent László hadosztály jelvénye vörös posztóalátétén

Anyag: préselt dúralumínium

Leírás: Ovális alakú, áttört jelvény; tölgy- és babérkoszorú alsó ívén „SZENT LÁSZLÓ HADOSZTÁLY” feliratú szalag, a koszorúban nyitott, leveles koronán átbujtatott csatabárd. A jelvényttest szélein négy lyuk helyezkedik el a felvarrás céljára. A bemutatott darab hátára vörös posztóval bevont kartonpapír alátétet erősítettek.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpenyen ennek megfelelő helyen.

Méret: 63,5×44 mm

HTM lt. sz.: 4462/É

²⁷⁴ HL Tanulmánygyűjtemény 2598. sz. Lajos Árpád: Hadtörténelmi visszaemlékezéseim II. Szent László hadosztály. 13–14. o.; Martin Kornél – Ugron István: Fejezetek a Szent László hadosztály történetéből. Hadtörténelmi Közlemények 1995/3. sz. 78–149. o. 96. o.

²⁷⁵ Farkas: i.m. 304. o.

²⁷⁶ HTM Fotóarchívum lt. sz.: 93.478, 93.479.

²⁷⁷ Huszár 1999/b: „Egy frontra készülő raj a Szent László hadosztály jelvényével” feliratú kép.

LXXVa A Szent László hadosztály főhadiszállása, 1945. január. Középen vitéz Szügyi Zoltán vezérőrnagy hadosztályparancsnok (ezredesi egyenruhában), jobb felső zubbonyzsebén a hadosztályemléma és a nagy honvéd sportügyességi jelvény, a zseb fölött az ejtőernyős csapatjelvény tiszti változata látható. (HTM 93.479/Fk)

LXXVb A Szent László hadosztály katonája, Deimberg, 1945. június. Jobb felső zubbonyzsebén a hadosztály jelvénye látható. (Magángyűjtemény)

Nem-hivatalos jelvények (alakulatjelvények)

A katonai alakulatjelvény mint szimbólumhordozó több jelentésréteget vonultat fel. Elsődlegesen a propaganda valamilyen egyértelmű megnyilvánulását képviseli (hiszen célja a csapatszellem felélesztése), másrészt az adott katonai egység hadrendi hovatartozásáról és bizonyos esetekben harci útjáról nyújt információt. Képi ábrázolásmódjával egészen az alakulat eredetéig nyúlhat vissza, utalhat névadójára, állomáshelyére/kiegészítési körzetére, megjelenítheti jellegzetes fegyverzetét, olvasható rajta a formáció – általában rövidített – neve, sokszor legfontosabb harci eredményei és még számos következtetésre ad lehetőséget.

Bár a tárgyalt korszakban az alakulatjelvények egyenruhán való viselése tiltott volt, készíttetésük (és sok esetben a tiltás ellenére történt viselésük) mégis kifejezi a csapatszellemet, s hasznos forrása lehet az alakulat történetének.

Seregtestek alakulatjelvényei

100

A m. kir. 13. könnyű hadosztály emlékjelvénye (mintapéldány)

A m. kir. 13. honvéd gyaloghadosztály, jogelődje, a m. kir. 13. könnyű hadosztály 1943. januári harcai, elsősorban Osztrogozsszk védelme és az onnan való kitörés emlékére 1943 nyarán emlékjelvényt készíttetett, amelynek viselését a honvédelmi miniszter csak polgári ruhán engedélyezte. A jelvényen ábrázolt kecske a m. kir. 13. könnyű hadosztály állomáshelyének, Kecskemétnek a címerállata, míg a vörös O betű az orosz frontot, illetve Osztrogozsszk városát jelképezi.²⁷⁸

Anyag: rézötövet, zománc

Leírás: Háromszög alakú jelvény; fekete mezőben vörös „O” betű, azon keresztül fehér kecske jobbra ágaskodik, előtte jobbra „13” szám; hátlapja sima, balra lent beütve: „BERÁN N. / BPEST” jelzés.

Készítő: Berán Nándor iparművész, Budapest I. Döbrentei u. 2-4.

Méret: 22,5×25 mm

²⁷⁸ Sallay 2005/1. 222–224. o.

101a

A magyar 1. tábori páncélos hadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvénye

A keleti fronton 1943. január-februárban a magyar 1. tábori páncélos hadosztály kötelékében vagy alárendeltségében harcoló, illetve ugyanakkor és ugyanott megsebesült katonák részére a hadosztály-parancsnok 1943. március 15-én emlékjelvényt alapított, az adományozás jogát magának tartotta fenn. A jelvény tulajdonosai igazolványt kaptak. A honvédelmi miniszter kizárólag polgári ruhán engedélyezte a viselését. A jelvénynek két változata ismert, eltérés a színárnyalatokban, a rajzolatban és a felirat betűtípusában van.²⁷⁹ Érdekes a tipikusan téli ruházat (fehér sisak, mellény és kesztyű) realista megjelenítése a jelvényképben.

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, ovális alakú jelvény; zöld tölgykoszorúban, sötétkék háttér előtt balra haladó harckocsi, előtte balra néző fehér rohamsisakos, mellényes és kesztyűs katona tüzkészen tartott géppisztollyal, a koszorú felső részén „1. PÁNCÉLOS HO. / 1943. TELÉN” feliratú fehér szalag, lent csúcsával balra mutató, átlósan elhelyezett tüzérségi lőszer; hátlapja sima, függőleges tüvel és kampóval.

Viselés (tervezett) helye: a tábori sapka bal oldalán; polgári ruhán a kalap bal oldalán vagy a polgári kabát bal mellrészén.

Tervezte: Takách Gyula szakszolgálatos főhadnagy (m. kir. 2. honvéd gépkocsizó lövészászlóalj) és Gády Lajos főhadnagy

Méret: 41×33 mm

HTM lt. sz.: 3217/É

101b

A magyar 1. tábori páncélos hadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvénye – változat

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

²⁷⁹ Sallay 2005/1.

Leírás: Domború, ovális alakú jelvény; zöld tölgykoszorúban, búzavirágkék háttér előtt balra haladó harcokosi, előtte balra néző fehér rohamsisakos, mellényes és kesztyűs katona tűzkészen tartott géppisztollyal, a koszorú felső részén „1. PÁNCÉLOS HO. / 1943. TELÉN” feliratú fehér szalag, lent csúcsával balra mutató, átlósan elhelyezett tüzérségi lőszer; hátlapja sima, vízszintes tüvel és kampóval.

Viselés (tervezett) helye: a tábori sapka bal oldalán; polgári ruhán a kalap bal oldalán vagy a polgári kabát bal mellrészén.

Tervezte: Takách Gyula szakszolgálatos főhadnagy (m. kir. 2. honvéd gépkocsizó lövészzászlóalj) és Gády Lajos főhadnagy

Méret: 42×33 mm

HTM lt. sz.: 2004.242.1./É

LXXVI A magyar 1. tábori páncélos hadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvénye, tervrajz (Páncélos tábori újság 1943. március 25. 1. o.)

LXXVII A magyar 1. tábori páncélos hadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvénye, tervrajz (HL HM Elnökség II. tétel. 23184/1943. sz.)

LXXVIII Gády Lajos főhadnagy, a jelvény tervezője (Tolnai Világlapja 44. évf. 19. sz. 1942. május 13. 6. o.)

LXXIX A magyar 1. tábori páncélos hadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvénye viselésére jogosító igazolvány Jéney Sándor honvéd részére (Magángyűjtemény)

102a

A m. kir. 2. honvéd gépkocsizó dandár jelvénye

A m. kir. 2. honvéd gépkocsizó dandár jelvényének számos változata ismert. Létezik zománcozott, festett és egyszínű fém kivitelben, illetve több méretben.

Anyag: aranyozott rézötözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, kör alakú, áttört jelvény; előlapján zöld tölgy- és babérkoszorúban stilizált kiterjesztett szárnyak között vörös tárcsapajzs „2” számmal, fölötté négyküllös kormánykerék, alatta stilizált, nyílban végződő villám. A koszorún fent a magyar Szent Korona képe, lent fehér szalag „1938” évszámmal. Háta sima, függőleges tüvel.

Méret: 17×22 mm

HTM lt. sz.: 85.291.1./É

102b

A m. kir. 2. honvéd gépkocsizó dandár jelvénye – változat

Anyag: préselt fémlemez, festés

Leírás: Kör alakú, ezüstsínű lemezjelvény; előlapján tölgy- és babérkoszorúban stilizált kiterjesztett szárnyak között vörös tárcsapajzs „2” számmal, fölötte négyküllős kormánykerék, alatta stilizált, nyílban végződő villám. A koszorún fent a magyar Szent Korona képe, lent szalag „1938” évszámmal. Hátán a jelvénykép negatívja és függőleges tű.

Méret: 32×42,5 mm

HTM lt. sz.: 85.290.1./É

LXXX A m. kir. 2. honvéd gépkocsizó dandár nagyméretű jelvénye kerámiából (HTM)

LXXXI A m. kir. 5. honvéd gépkocsizó lövésszázlóalj emlékműve (Radvánc, Ung megye) 1939-ben, korabeli képeslapon. Az emléktáblán a m. kir. 5. honvéd gépkocsizó lövésszázlóalj jelvénye látható, amely csak a rajta szereplő alakulatjelölő számban különbözik a m. kir. 2. honvéd gépkocsizó dandár jelvényétől. (Magángyűjtemény)

Csapattestek alakulatjelvényei

103

A m. kir. „József Nádor” 2. honvéd gyalogezred jelvénye

Anyag: ezüstözött rézötözet

Leírás: Kör alakú gomblyukjelvény; előlapján „JÓZSEF NÁDOR – 2. HONVÉD GY. E.” köriratú, alul stilizált babérágakkal díszített gyűrűtől övezve rohamsisak képe, háttérében hegyével felfelé mutató szurony. Hátára függőleges állású gomblyukbújtató lapot erősítettek. (Az 1. ábrán látható tárgy ezüstözése kopott.)

Méret: 27×19,1 mm

Magángyűjtemény

104a

A m. kir. „Nagy Lajos király” 6. honvéd gyalogezred jelvénye

Az ezredjelvénynek eltérő anyagból készült változatai léteznek, s grafikai alkalmazására is ismerünk példát, hiszen annak rajza az alakulat oklevelein is megjelent. Az egyik ilyen oklevélnek köszönhetően tudjuk, hogy a jelvényen ábrázolt rohamsisak háttérében valójában kettős kereszt látható, jóllehet magukról a tárgyakról ez nem állapítható meg. A jelvényeken szereplő „D. A.” monogram bizonyára a tervezőre utal.

Anyag: ezüstözött rézötívzet

Leírás: Álló ovális alakú préselt lemezjelvény; előlapján tölgykoszorúban rohamsisak oldalnézeti képe, rajta „6” szám; a sisak háttérében [kettős] kereszt, alatta „D. A.” jelzés és „BECSÜLETTEL / A / HAZÁMÉRT” felirat. Hátán vízszintes állású tű és kampó van.

Méret: 54,1×38,1 mm

HTM lt. sz.: 2001.11.1./É

104b

A m. kir. „Nagy Lajos király” 6. honvéd gyalogezred jelvénye – változat

Anyag: bronz

Leírás: Álló ovális alakú préselt lemezjelvény; előlapján tölgykoszorúban rohamsisak oldalnézeti képe, rajta „6” szám; a sisak háttérében [kettős] kereszt, alatta „D. A.” jelzés és „BECSÜLETTEL / A / HAZÁMÉRT” felirat. Hátán vízszintes állású tű és kampó van.

Méret: 54,1×38 mm

HTM lt. sz.: 2001.12.1./É

LXXXII–LXXXIII A m. kir. 6. honvéd gyalogezred jelvényének grafikai változatai az alakulat 1939-ben és 1941-ben kelt oklevelein (Magángyűjtemény)

105

A m. kir. 27. honvéd gyalogezred jelvénye

Anyag: rézötívzet, zománc

Leírás: Háromszögű pajzsot ábrázoló jelvény; vörössel és késsel balharántosztott mezőben zöld hármashalmon hatküllős arany kocsikerék, rajta felröppenő arany sas. A pajzs

felső szélével párhuzamosan vörössel, ezüsttel és zölddel vágott; az ezüst csíkban „M. KIR. 27. H. GY. E.” felirat olvasható. Hátán függőleges tű.

Méret: 19,6×18 mm

Magángyűjtemény

106a

A m. kir. 52. honvéd gyalogezred jelvénye – tisztí változat

A m. kir. 52. honvéd gyalogezred alakulatjelvényét 1942-ben az alakulat egyik katonája tervezte a keleti fronton, az előállítás költségeit az ezred tisztikara állta. A jelvényen látható „T” betű dr. Temessy Béla ezredes ezredparancsnokra, illetve az alakulatnak az ő nevéből képzett, fronton használatos fedőnévére („Turul”) utal. A jelvény tisztí és legénységi kivitelben készült. A zománcozott tisztí változathól mintegy 500 darabot, a legénység préselt alumíniumjelvényéből körülbelül 5000 példányt gyártottak. A jelvényeket 1942 karácsonya táján osztották ki.²⁸⁰ Ugyanekkor, az ünnepre jelent meg egy, az alakulat katonái számára kiadott kis képes album, amelynek borítóján a jelvény rajza szerepel, az előszóban pedig a következő sorok olvashatók: „Nem hiába hordod jelvényedben a Turult, a magyarok harci madarát. A Turul dicsőséges harcaink közepette mindig elől repül és mutatja az irányt, az előret, a végső győzelemig.”²⁸¹ A jelvények viselésével kapcsolatos adat egyelőre nem áll rendelkezésre.

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Zöld tölgy- és babérágtól övezett, zöld hármashalmon nyugvó fehér kettős kereszt, tövénél jobbra mutató vörös nyíl, előterében kiterjesztett szárnyú ragadozó madár és „T” betűs rohamsisak, a hármashalmon „52” szám; hátlapja sima, vízszintes tüvel és kampóval.

Készítő: Suránszky Kálmán utódai Rt. rézműves-üzem, Budapest IX. Berzenczey u. 20.

Méret: 29,5×27,5 mm

HTM lt. sz.: 2005.193.1./É

²⁸⁰ Dr. Német József főhadnagy, egykori ezred-másodsegédtsízt szóbeli közlése.

²⁸¹ Hadak útján. Valahol a Don mentén 1942 Szent Karácsony napján. H. n. [Budapest], é. n. [1942.]

106b

A m. kir. 52. honvéd gyalogezred jelvénye – legénységi változat

Anyag: alumínium

Leírás: Tölgy- és babérágtól övezett, hármashalmon nyugvó kettős kereszt, tövénél jobbra mutató nyíl, előterében kiterjesztett szárnyú ragadozó madár és „T” betűs rohamsisak, a hármashalmon „52” szám; hátlapja sima, vízszintes tüvel és kampóval.

Készítő: Suránszky Kálmán utódai Rt. rézműves-üzem, Budapest IX. Berzenczey u. 20.

Méret: 29,5×27,5 mm

HTM lt. sz.: 2005.194.1./É

LXXXIV Szabó Béla őrzető, a m. kir. 52. honvéd gyalogezred közvetlen kocsizó géppuskás századának katonája az ezredjelvény gipszmintáját faragja, 1942 késő nyara–kora ősze (Magángyűjtemény)

LXXXV A m. kir. 52. honvéd gyalogezred jelvényének rajza az alakulat katonái számára kiadott 1942 karácsonyi képes album borítóján (Magángyűjtemény)

107

A m. kir. „Báthori István” 7. honvéd kerékpáros zászlóalj jelvénye

Az alakulat jelvényén olvasható dátum (1931. május 25.) a zászlóalj tízéves fennállásának alkalmából rendezett ünnepély napját jelöli,²⁸² s valószínűsíthető, hogy a jelvényt kifejezetten ez alkalomra készítették el. Ugyanez a dátum szerepel a Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjteményében található, a jelvénnel megegyező külalakú, de nagyobb méretű plakettek egyikén is. Az emléktárgyat – amelyen a dátum fémtáblába vésve olvasható – az alakulat egyik tisztje kapta az ezrednap alkalmából. A jelvény képe egy 1931-ben kiadott képes levelezőlapon is látható. Említést érdemel továbbá az a levélpapír is, amelyet az alakulatjelvény grafikája díszít, s amelyre 1938. május 5-i keltezéssel írtak levelet – a később (1944-ben) kivégzett – vitéz Kiss János tábornoknak, m. kir. honvédségi gyalogsági szemlélőnek.²⁸³ Mind ezen, mind az említett képeslapon „BÁTHORI ISTVÁN / NAGY LELKE / VAN VELÜNK; / GYŐZ IGAZUNK / ÉS GYŐZ A MI / FEGYVERÜNK!” felirat olvasható abban a jobb alsó sarokban elhelyezkedő négyzetes

²⁸² Az Őrszem, 1931. június 20. 12. o.

²⁸³ HTM Kéziratok Emlékanyag-gyűjtemény lt. sz.: 74.148.2./Em.

mezőben, amelyben a jelvényen dátumot olvashatunk, s amely a nagy méretű plaketteken vésett fémtáblának ad helyet.

Anyag: bronz

Leírás: Lekerekített sarkú, álló téglalap alakú jelvény; „M. KIR. „BÁTHORI ISTVÁN” 7. HONVÉD KERÉKPÁROS ZÁSZLÓALJ” feliratú kerete fent fület alkot; előlapján sugárzó napkorong előtt az erdélyi fejedelem és rohamsisakos magyar katona mellképe látható; a jobb alsó sarokban, négyzetes mezőben „1931 / V. 25” dátum, keretének felső részén „BÁTHORI” felirat olvasható. Sima hátlapján függőleges állású tű van.

Méret: 42,6×30 mm

HTM lt. sz.: 10970/É

LXXXVI A m. kir. 7. honvéd kerékpáros zászlóalj jelvényének grafikai változata az alakulat levélpapírján, 1938 (HTM 74.148.2./Em)

108

A m. kir. 24. határ vadász zászlóalj jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvozet, festés

Leírás: Vadász kürtöt formázó, aranyszínű préselt lemezjelvény, a kürtben festett zöld mezőben „24” szám; hátlapjára függőleges gomblyuk-bújtató lapot forrasztottak.

Méret: 13×16,5 mm

Magángyűjtemény

109

A VI. lövész zászlóalj (?) jelvénye

Anyag: ezüstözött rézötvozet, zománc

Leírás: Enyhén domború gomblyukjelvény; tölgy- és babérkoszorúra helyezett, a magyar Szent Korona képével fedett zöld háromszögű pajzsban „VI. / L. ZLJ.” felirat, a pajzs előtt húzódó hullámos zöld szalagon „1938.” évszám; hátlapjára gomblyukbújtató lapot forrasztottak, amelybe „MORZSÁNYI / BUDAPEST / ESKÜ-ÚT 6” jelzés van beütve, a jelvénytestbe szintén a készítő jelzését („M” betűből kinövő kettős kereszt) ütötték.

Viselés helye: a sapka bal oldalán, a sapkatopán helyén.

Készítő: Morzsányi József jelvény-, érem-, katonai rendjel- és díszmű-készítő,
Budapest IV. Eskü út 5./Váci u. 36.

Méret: 23,3×17,9 mm

Magángyűjtemény

110

A m. kir. 3. honvéd gépkocsizó lövészzászlóalj jelvénye

Anyag: alumínium

Leírás: Álló ovális alakú préselt alumíniumjelvény; előlapján stilizált gépkocsikerékben a magyar Szent Korona másával fedett „3” szám, a kerék hátterében átlósan fekvő puska, vállszíjának íveiben fent és lent egy-egy felvarrásra szolgáló lyuk. Hátlapján a jelvénykép negatívja.

Viselés helye: a sapka bal oldalán, a sapkatopán helyén.

Méret: 38×31,5 mm

HTM lt. sz.: 2007.6.1./É

LXXXVII Vitéz Lovay Ferenc alezredes, a m. kir. 3. honvéd gépkocsizó lövészzászlóalj parancsnoka (középen) katonái körében 1942. augusztus 16-án, a keleti hadszíntéren. A zászlóaljparancsnok és a kép jobb oldalán ülő katona tábori sapkája bal oldalán, a sapkatopán helyén az alakulat jelvényét viseli. (HTM 37.088/Fk)

111a

A m. kir. 1. honvéd gépkocsizó dandár felderítő zászlóaljának jelvénye

Anyag: rézötvezet

Leírás: Nyílban végződő, stilizált villám rézlemezből kivágva; gyorsfegyvernemi hajtókapasztó alátétén.

Viselés helye: a tábori sapka bal oldalán a sapkatopán előtt.

Méret: 12,5×47,5 mm

Magángyűjtemény

111b

A m. kir. 1. honvéd gépkocsizó dandár felderítő zászlóaljának jelvénye – változat

Anyag: rézötvözet

Leírás: Nyílban végződő, stilizált villám rézlapból kivágva; a jelvényttestbe „1” számot vésték. Háta sima, a rögzítés céljára ráforrasztott, háromrét hajlított, vízszintes rögzítő pánttal; gyorsfegyvernemi hajtókapasztó alátétén.

Viselés helye: a tábori sapka bal oldalán.

Méret: 9,5×45,5 mm

Magángyűjtemény

112

A m. kir. 32. kocsizó géppuskás század jelvénye

Anyag: rézötvözet, zománc

Leírás: Háromszögű pajzsot formázó jelvény, háttérében harántirányban stilizált fenyőág húzódik; a pajzs felső szélével párhuzamos zöld pólyában „ERDÉLY” felirat, alatta fehér mezőben „32 K. O. G. P. / SZ. D.” felirat, alatta vörös és zöld csík, alatta géppuska stilizált képe. Hátán függőleges tű.

Méret: 18,3×16,1 mm

Magángyűjtemény

113

A m. kir. 4/I. géppuskás század jelvénye

Anyag: préselt alumínium

Leírás: Ovális alakú, áttört jelvény; nemzeti színűre festett szalaggal négy helyen átkötött babérkoszorú, felső részén rohamsisak, alsó részén „4./I.” jelzésű, zöldre festett, csücsköstalpú pajzs, a koszorúban géppuska ábrázolása. A jelvényttest szélein négy lyuk helyezkedik el a felvarrás céljára. (Minitűr változata is ismert.)

Méret: 44,1×34,7 mm

HTM lt. sz.: 85.292.1./É

114a

A m. kir. 1. „I. Ferenc József–jászkun” honvéd huszárezred jelvénye

Érdekesség, hogy az alakulat jelvényének külalakja – a feliratoktól eltekintve – lényegében megegyezik a cs. és kir. 13. huszárezred első világháborús sapkajelvényével.

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Pajzsot formázó jelvény; előlapján a jászkun kerületek ötágú koronával fedett címere, a korona és a címerpajzs között „1930” évszám. A címert alulról stilizált, aranyszínű babérkoszorú, valamint „M. KIR. I. FERENC JÓZSEF JÁSZKUN / 1. HON. – HUSZÁR – EZR.” feliratú szalag övezi. Hátára vízszintes tű-kampó egységet forrasztottak, alsó részébe „MORZSÁNYI / BUDAPEST / ESKÜ-ÚT 5” jelzést ütöttek.

Készítő: Morzsányi József jelvény-, érem-, katonai rendjel- és díszmű-készítő, Budapest IV. Eskü út 5./Váci u. 36.

Méret: 35×27,5 mm

HTM lt. sz.: 2005.83.1./É

114b

A m. kir. „I. Ferenc József–jászkun” 1. honvéd huszárezred jelvénye – miniatűr változat

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Pajzsot formázó jelvény; előlapján a jászkun kerületek ötágú koronával fedett zománkos címere, a korona és a címerpajzs között „1 H H E” rövidítés. A címert alulról stilizált, aranyszínű babérkoszorú övezi. Hátára függőleges tűt forrasztottak. (Festett zománcképpel készített változata is ismert.)

Méret: 15,5×11,5 mm

JAM lt. sz.: Ht. 94.10.1.2.

115a

A m. kir. 3. „Nádasdy Ferenc” honvéd huszárezred jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Álló ovális alakú jelvény; előlapján patkó alakban húzódó szalagban „NÁDASDY HUSZÁROK” felirat, fent magyar Szent Korona. A szalagon rátétként a

Nádasdy család nemesi címere (kék mezőben királyi koronán álló, náddal körülvett, kiterjesztett szárnyú vadkacsa) látható. Hátára gomblyukbújtató lapot erősítettek, belekarcolva „PRUTKAY BÉLA / SOPRON / MUNKÁCS / 1938. IX. 3.” felirat.

Méret: 16,9×12,2 mm

Magángyűjtemény

115b

A m. kir. 3. „Nádasdy Ferenc” honvéd huszárezred jelvénye – változat

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Álló ovális alakú gomblyukjelvény; előlapján a magyar Szent Korona képe alatt kék mezőben „3 / H – H” felirat és a Nádasdy család nemesi címere (grófi koronán álló, náddal körülvett, kiterjesztett szárnyú vadkacsa) látható. Hátára gomblyukbújtató lapot erősítettek.

Méret: 16×9,5 mm

Magángyűjtemény

115c

A m. kir. 3. „Nádasdy Ferenc” honvéd huszárezred jelvénye – változat, cigarettatárcára erősítve

Anyag: ezüst

Leírás: Álló ovális alakú jelvény; előlapján a magyar Szent Korona képe alatt „3 / H – H” felirat és a Nádasdy család nemesi címere (grófi koronán álló, náddal körülvett, kiterjesztett szárnyú vadkacsa) látható; hátlapja nem ismert.

Méret: 16×9 mm

HTM lt. sz.: 2000.6.1./TE

115d

A m. kir. 3. „Nádasdy Ferenc” honvéd huszárezred jelvénye – változat

Anyag: ezüst, zománc, rézötvözet

Leírás: Kék zománcozott sávval övezett, álló ovális alakú jelvény; előlapján a magyar Szent Korona képe alatt „3 / H – H” felirat és a Nádasdy család nemesi címere (grófi koronán

álló, náddal körülvelt, kiterjesztett szárnyú vadkacsa) látható. Hátára függőleges tűt forrasztottak.

Méret: 18,5×13,5 mm (20,1×15 mm méretű változata is ismert.)

Magángyűjtemény

116a

A m. kir. 4. „Hadik András” honvéd huszárezred jelvénye

Anyag: ezüstözött rézötvtözet, zománc

Leírás: Álló ovális alakú, domború jelvény; előlapján patkó alakban húzódó, világoskék zománccos szalagban „HADIK HUSZÁROK” felirat, fent kilencágú grófi korona. A szalagon rátétként a Hadik család nemesi címere (fekete mezőben királyi koronán álló oroszlán, szájában török fej, első jobb lábában kivont kard) látható. Hátára gomblyukbújtató lapot erősítettek. (Függőleges tűvel szerelt változata is ismert.)

Méret: 16,1×12 mm

JAM lt. sz.: Ht. 91.6.3.

116b

A m. kir. 4. „Hadik András” honvéd huszárezred jelvénye – változat, cigarettatárcára erősítve

Anyag: ezüst, zománc

Leírás: Álló ovális alakú jelvény; előlapján patkót formázó, világoskék zománccos sávban „HADIK ANDRÁS” felirat, fent magyar Szent Korona. A fehér zománc alapú közepmezőben rátétként a Hadik család stilizált nemesi címere látható, alatta „4. H. H. E.” felirat; hátlapja nem ismert.

Méret: 19,5×12,5 mm

JAM lt. sz.: Ht. 91.6.2.

117

A m. kir. 2. honvéd könnyűtüzér ezred jelvénye

Érdekességképpen megjegyezhető, hogy ábrázolás tekintetében a jelvény előlapja lényegében megegyezik az 1930-ban Bercsényi Miklósról elnevezett m. kir. 1. honvéd tüzérosztály emlékérmének előlapjával (az érmet Berán Nándor iparművész készítette). A két

alkotás közötti legfőbb eltérést a jelvényen megjelenő, az érmen azonban nem szereplő emberi koponya képviseli.

Anyag: rézötvözet

Leírás: Kör alakú, enyhén domború jelvény; előlapján „M. KIR. 2. HONVÉD KÖNNYŰ TŰZÉR / EZRED” köriratban épületrom mögött tüzérségi löveg, a háttérben sugarakat szóró napkorong, az előtérben emberi koponya látható. Hátára függőleges tűt forrasztottak.

Átmérő: 22 mm

Magángyűjtemény

118

A m. kir. „Bem József” 1. honvéd lovas tüzérosztály jelvénye

Anyag: ezüstözött rézötvözet, zománc

Leírás: „BEM LOVAS – TŰZÉREK” feliratú, alul nyitott patkót formázó jelvény; a patkó ezüsttel és vörössel hasított háromszögű címerpajzsot ölel, amelyben ágaskodó griff és kos (?) áll egymással szemben. A címerpajzs fölött pántos sisak látható, rajta hétágú sisakkorona. A jelvény hátára függőleges állású gomblyukbújtató lapot erősítettek.

Méret: 15,8×12 mm

HTM lt. sz.: 2007.43.1.

119

A m. kir. 1. székely hegyi tüzérosztály jelvénye

Anyag: alumínium

Leírás: Háromszögű pajzsot formázó jelvény, a pajzs felső szélét félkörív osztja meg; előlapján havasi gyopár képe és „1. HEGYITŰZÉR / OSZTÁLY” felirat alatt, stilizált hegycsúcsok előterében két, tüzérségi löveget mozgató félmeztelen férfialak, lejjebb három stilizált ágyúgolyó, alul a szelvényben „CSORBA” jelzés.

Méret: 57,3×39 mm

Magángyűjtemény

120

A m. kir. VIII. gépvontatású közepes tarackos osztály emlékjelvénye

Anyag: aranyozott rézötívözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, fejjel lefelé fordított háromszögű pajzs formájú gomblyukjelvény; előlapján „M. KIR. VIII. GV. KÖZ. TAR. OSZTÁLY – OROSZORSZ. HADJÁRAT” feliratos zöld keretben, vörös mezőben fehér elefánt, előtte stilizált zöld tarack, rajta „1941” évszám. Hátára gomblyukbújtató lapot forrasztottak.

Méret: 24×19,5 mm

Magángyűjtemény

121

A m. kir. 5. gépkocsizó könnyű tüzérosztály emlékjelvénye

Anyag: aranyozott rézötívözet

Leírás: Háromszögű pajzs „5” számmal, tetején balra haladó harckocsi, a pajzs mögött keresztbe fektetett ágyúcső és töltővessző, közöttük lent öt ágyúgolyó, azok alatt „1941-43” feliratú szalag. Háta sima, ráforrasztott függőleges tűvel, arra kettéhajtott vörös textilszalag van feltűzve. (Nagyméretű, zománcozott változata is ismert, a pajzson felirattal.)

Méret: 20,5×15 mm

HTM lt. sz.: 10151/É

122

A m. kir. 102/I. gépkocsizó közepes tarackos üteg jelvénye

Anyag: ezüstözött rézötívözet

Leírás: Kör alakú jelvény; előlapján tölgykoszorúban, „102/I üteg 1938” felirat alatt, négy, egymást takaró tüzérségi löveg előterében emberi koponya, lent szemből ábrázolt tüzérségi vontató. A koszorúval övezett mező jobb alsó részébe „LE” jelzést (fekvő ovális keretben) ütöttek. Hátára függőleges tűt forrasztottak.

Méret: 24×26,5 mm

Magángyűjtemény

123

A m. kir. VII/2. gépvontatású közepes tarackos üteg jelvénye

Anyag: szürkefém

Leírás: Fekvő ovális alakú jelvény; előlapján „VII/2 gv ü.” felirat alatt négy, egymás mellett sorakozó közepes tarack, azoktól balra sarlót és kalapácsot szétzúzódó buzogány látható, jobbra lent a peremmel párhuzamosan „1942” évszám. Hátára függőleges réztűt forrasztottak.

Méret: 15×21,2 mm

Magángyűjtemény

124

Ismeretlen táborigazgató tüzérszázados ütegjelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Álló ovális alakú, enyhén domború jelvény; előlapján felül és alul a jelvény szélével párhuzamosan húzódó fehér sávokban „KÖNNYŰ / ÜTEG” felirat, a sávok közötti kék mezőben szárnyaló vörös madár, a háttérben stilizált repülő madarak. Hátára függőleges tűt forrasztottak.

Méret: 21,9×15 mm

Magángyűjtemény

125

Ismeretlen táborigazgató tüzérszázados 2. (könnyű tarackos) ütegező jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Csücskös élű háromszögű pajzsot formázó, enyhén domború jelvény; előlapján a jelvény szélével párhuzamosan futó vörös sáv által övezett barna mezőben „2” szám, alatta könnyű tarackos üteg csapatjelzése látható. Hátára gomblyukbújtató lapot forrasztottak, amelybe „MORZSÁNYI / BUDAPEST / VÁCI UTCA 36” jelzés van beütve. (Függőleges tűvel szerelt változata is ismert.)

Készítő: Morzsányi József jelvény-, érem-, katonai rendjel- és díszmű-készítő, Budapest IV. Eskü út 5./Váci u. 36.

Méret: 15,5×13,5 mm

Magángyűjtemény

126

A m. kir. honvéd „Zrínyi” rohamtüzér kiképző keret jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Kör alakú gomblyukjelvény; előlapján barna gyűrűben vörös alapon keresztbe fektetett ágyúcső és töltővessző, közöttük lent három ágyúgolyó, fent két, háttal egymásnak fordított „k” betű; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges gomblyuk-bújtató lappal, beütve: „MORZSÁNYI / BUDAPEST / ESKÜ-ÚT 5” jelzés.

Készítő: Morzsányi József jelvény-, érem-, katonai rendjel- és díszmű-készítő, Budapest IV. Eskü út 5./Váci u. 36.

Átmérő: 15 mm

HTM lt. sz.: 2004.260.1./É

127

A m. kir. IX. székely légvédelmi tüzérosztály jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Csücskös talpú pajzsot formázó, enyhén domború jelvény; előlapján vörös keretben, aranszínű alapon gyűrűt tartó fekete holló, alatta hét vörös ormú vár, lent „IX.” alakulatjelölő szám, az előtérben légvédelmi tüzerüteg fehér színű csapatjelzése látható; hátlapjára függőleges tűt forrasztottak. (Gomblyuk-bújtató lappal szerelt változata is ismert).

Méret: 20,7×16 mm

Magángyűjtemény

128

A m. kir. 104/3. honvéd légvédelmi üteg jelvénye

Anyag: rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, ovális alakú jelvény; kétoldalt átkötött, fehér stilizált babérkoszorúban vörös háttér és zöld hármashalom előtt légvédelmi ágyú balra felfelé mutató csővel, alul „104 / 3” feliratú fehér háromszögű pajzs, a koszorú felső részét a magyar Szent Korona zárja; hátlapja sima, függőleges gomblyuk-bújtató lappal.

Méret: 28,5×20 mm

HTM lt. sz.: 2004.236.1./É

129a

A m. kir. 101. honvéd vasútépítő ezred jelvénye

Anyag: rézötövözet

Leírás: Bronzszínű, áttört jelvény; szárnyas vasúti kerék fölött rohamsisak, a háttérben horgony; hátán függőleges gomblyukbújtató lapba bevésve: „I/1”.

Méret: 16,5×34,5 mm

HTM lt. sz.: 2006.44.1./É

LXXXVIII A m. kir. 101. honvéd vasútépítő ezred jelvényének rajza a 101/I. vasútépítő zászlóalj korabeli képeslapján (Magángyűjtemény)

129b

A m. kir. 101. honvéd vasútépítő ezred (?) jelvénye – változat

Anyag: rézötövözet

Leírás: Bronzszínű, áttört jelvény; szárnyas vasúti kerék fölött rohamsisak, a háttérben keresztbe fektetett puska és horgony; hátán függőleges tű.

Méret: 18×21,5 mm

HTM lt. sz.: 10150/É

129c

A m. kir. 101. honvéd vasútépítő ezred (?) jelvénye – változat

Anyag: krómozott fém

Leírás: Ezüstszerű, áttört jelvény; szárnyas vasúti kerék háttérben háromszögvonalzó és horgony; hátára függőleges réztűt forrasztottak.

Méret: 13×14,8 mm

Magángyűjtemény

129d

A m. kir. 101. honvéd vasútépítő ezred jótekonysági jelvénye

Anyag: aranyozott rézötövözet

Leírás: Háromszögű pajzsot formázó préselt lemezjelvény; szárnyas vasúti kerék fölött „HONVÉDEINKÉRT”, alatta íves „SZENTENDRE” felirat, alul „1943” évszám; hátára függőleges tűt forrasztottak.

Méret: 16,8×19,5 mm

Magángyűjtemény

130

A m. kir. 103. honvéd vasútépítő század (?) jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, aranyszínű jelvény; tölgy- és babérlevelekkel díszített zöldzománcos gyűrűben szárnyas vasúti kerék, fölötte a magyar Szent Korona képe, alul „103/III” feliratú kék csücskös talpú pajzs, a háttérben két keresztbe fektetett, hegyével fölfelé mutató vörös nyíl; hátára vízszintes tűt és kampót forrasztottak.

Méret: 28×26 mm

Magángyűjtemény

131

A m. kir. VIII. hadtest közvetlen gépkocsizó vonatosztályának jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény; előlapján vörös, fehér és zöld színű gyűrű által övezett barna mezőben fehér és szürke színű szárnyas kormánykerék, alatta „VIII” szám; hátára függőleges állású gomblyukbújtató lapot forrasztottak, amelybe „MORZSÁNYI / BUDAPEST / VÁCI UTCA 36” jelzés van beütve.

Készítő: Morzsányi József jelvény-, érem-, katonai rendjel- és díszmű-készítő, Budapest IV. Eskü út 5./Váci u. 36.

Átmérő: 16 mm

Magángyűjtemény

132

Ismeretlen gépkocsizó alakulatjelvény

Anyag: préselt rézlemez, aranyozás

Leírás: Préselt lemezjelvény; stilizált kiterjesztett szárnyak között rohamsisakkal fedett magyar címerpajzs előterében háromküllős kormánykerék, a sisak homlokrészén „1” szám. A szárnyvégeken egy-egy felvarrásra szolgáló lyuk van.

Méret: 19,5×41,5 mm

Magángyűjtemény

133

Ismeretlen gépkocsizó alakulatjelvény

Anyag: préselt rézlemez, aranyozás

Leírás: Csúcsára állított háromszöget formázó préselt lemezjelvény; a háromszög felső, vízszintes oldalán a magyar Szent Korona nyugszik, két másik oldalát stilizált, nyílhegyben végződő villámok alkotják, amelyek a csúcsban találkoznak. A középmezőben stilizált, szárnyas rohamsisakos fej, előtte két kézben tartott küllő nélküli kormánykerék, benne csücskös talpú pajzsban „2” szám. A háromszög csúcsaiban egy-egy felvarrásra szolgáló lyuk van.

Méret: 44×34,5 mm

Magángyűjtemény

134

Ismeretlen gépkocsizó (?) alakulatjelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Csúcsára állított hatszög formájú, enyhén domború jelvény; a hatszög oldalaival párhuzamosan futó fehér sáv által határolt zöld mezőben fekete gépkocsikerékben végződő, stilizált fehér nyilat markoló, vörös-fehér-zöld színezésű kakas látható. Hátlapjára függőleges állású tú-kampó egységet erősítettek.

Méret: 28,9×25,1 mm

Magángyűjtemény

135

A Keleti Megszálló Csoport törzszászlóaljának (más néven „Kolozsvár” őrzászlóalj) jelvénye

Anyag: rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, magyar kiscímert ábrázoló jelvény; a magyar Szent Korona és a címerpajzs között „ERDÉLYÉRT” feliratú fekvő zöld téglalap, a pajzsot felülről nemzetiszínű szalag öleli körbe, kék szív-pajzsában hat vörös bástya, amelyeket fentről kék szalag fog közre, felirata: „K. MEGSZ. CSOP. TÖRZS. ZLJ. 1942–43”; hátlapján a jelvénykép negatívja, illetve vízszintes tű és kampó.

Méret: 50×33,5 mm

HTM lt. sz.: 77.153.1./É

Munkaszolgálatos alakulatjelvények

Az 1939. évi honvédelmi törvény 230. §-a értelmében minden olyan magyar állampolgárságú fiatalembert, aki egészségügyi vagy valamely más okból fegyveres katonai szolgálatra alkalmatlannak minősült, 21 és 24 éves kora között egy ízben, három hónapot meg nem haladó időtartamra munkatáborban teljesítendő közérdekű munkaszolgálatra lehetett kötelezni. E sorkötelesek számára hadtestenként egy-egy közérdekű munkaszolgálatos zászlóaljot állítottak fel, amelyek a hadtest számát viselték. Az eredeti elképzelés szerint a közérdekű munkaszolgálatosok honvédegyénnek számítottak, egyenruhát viseltek, s szolgálatukat katonailag szervezett alakulatokban teljesítették. Mindössze a zubbonyuk gallérján viselt zöld „M” betű különböztette meg őket fegyverrel szolgáló társaiktól. 1939 tavaszán a munkaszolgálatnak tehát még nem volt diszkriminatív színezete.

Az időközben bevezetett zsidótörvények hatása azonban hamarosan a hadseregben is megmutatkozott. Zsidónak minősülő egyének nem érthettek el tiszti, altiszti és tisztési rendfokozatot, s létszámuk egy-egy alakulaton belül nem haladhatta meg az 5-10%-ot. 1940-ben a fegyveres szolgálatra tekintetbe nem jövő, „létszámfeletti” zsidó hadköteleseket már ún. „különleges” munkásszázadokba osztották be, ezáltal megkülönböztetve őket a fegyveres szolgálatra nem alkalmas keresztények munkásalakulataitól. Ekkorra a munkaszolgálat már diszkriminatív jelleget öltött. Nagyjából erre az időszakra tehető az alább bemutatásra kerülő alakulatjelvények többségének születése. Ezek a jelvények egyszerre jelképeznek optimizmust és fejezik ki az összetartozás-érzés fontosságát és megtartó erejét.

1940 őszétől a zsidó származású újoncokat kizárólag munkaszolgálatra hívták be, decembertől pedig a közérdekű munkaszolgálatos zászlóaljak 3. és 4. századait vegyes (zsidó) századdá szervezték át. 1941 áprilisától a zsidó munkaszolgálatosoknak sárga karszalagot kellett viselniük (a katonai munkaszolgálatosok nemzetiszínű, a keresztények és kikeresztelkedettek fehér karszalagot hordtak).

A származási, nemzetiségi, politikai, erkölcsi, vallási, egészségügyi, stb. okokból a fegyveres alakulatokhoz be nem hívott sorkötelesek kétéves tényleges katonai szolgálatukat a lakóhelyük szerint illetékes közérdekű munkaszolgálatos zászlóaljknál töltötték le. Mozgósításkor a közérdekű munkaszolgálatos zászlóaljak és az arra kijelölt bevonulási központok tábori munkásszázadokat állítottak fel. A zsidó származású védkötelesek a kisegítő munkásszázadokba kaptak behívót. Az 1942. évi XIV. törvény már arról rendelkezett, hogy a zsidó hadkötelezettek sem a Magyar Királyi Honvédség, sem a Csendőrség kötelékében nem teljesíthettek fegyveres szolgálatot, hadkötelezettségüknek kisegítő szolgálat ellátásával kellett eleget tenniük – egyenruha és fegyver nélkül.²⁸⁴

A munkaszolgálatos alakulatjelvényekről rendkívül kevés információ áll rendelkezésünkre. Kivitelük alapján polgári öltözetre tűzhető emlékjelvénynek készültek, viselésükről azonban nem ismerünk képi forrást.

136

Az V. közérdekű munkaszolgálatos zászlóalj jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, tárcsapajzs alakú gomblyukjelvény; előlapján „V. ZLJ.” feliratú zöld szalag alatt fehér mezőben stilizált zöld domb, rajta hegyével lefelé mutató ásó, nyelén „II/1” feliratú zöld szalag; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges gomblyuk-bújtató lappal.

Méret: 17,5×13,5 mm

HTM lt. sz.: 10288/É

137

A m. kir. 201/8. tábori munkásszázad jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Két végén aláhajtott, íves, nemzetiszínű szalagot formázó jelvény; előlapján a fehér mezőben „201/8” alakulatjelölő szám; hátlapja sima, ráforrasztott vízszintes túvel és kampóval.

Méret: 12,3×26,7 mm

Magángyűjtemény

²⁸⁴ Bonhardt Attila: A munkaszolgálat a Honvédségben. (Puska helyett ásó.) In: Ravasz István (szerk.): ...és újfent hadiidők! (avagy: a „boldog békeidők” nem térnek vissza) 1939–1945. Budapest, 2005. 250–255. o.

138

A m. kir. 203/3. tábori munkásszázad jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Fekvő téglalap alakú, enyhén domború gomblyukjelvény; előlapján fekete alapon keresztbe fektetett stilizált ásófej és csákány, az előtérben „203/3” alakulatjelölő szám; hátlapjára függőleges gomblyuk-bújtató lapot forrasztottak.

Méret: 9×11,6 mm

Magángyűjtemény

139

A m. kir. 208/4. tábori munkásszázad jelvénye

Anyag: rézötvözet

Leírás: Hegyével lefelé mutató, nyél nélküli ásót formázó gomblyukjelvény; előlapján „1940” évszám megosztva, alatta „208/4” alakulatjelölő szám; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges gomblyuk-bújtató lappal, beütve: „BOCZÁN KÁROLY / BPEST” jelzés.

Készítő: Boczán Károly jelvénykészítő kereskedő, Budapest VIII. Csokonai u. 8.

Méret: 17,5×13 mm

HTM lt. sz.: 10280/É

140

A m. kir. 208/6. tábori munkásszázad jelvénye

Anyag: rézötvözet, zománc

Leírás: Álló ovális alakú jelvény; előlapján kék mezőben a jelvény szélével párhuzamosan futó „208/6” alakulatjelölő szám alatt keresztbe fektetett lapát és csákány, alatta „1940” évszám; hátlapjára függőleges tűt forrasztottak.

Méret: 15,8×12 mm

Magángyűjtemény

141

A m. kir. 208/8. tábori munkásszázad jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet

Leírás: Hegyével lefelé mutató ásót formázó jelvény; előlapján bevésve „208/8” alakulatjelölő szám; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges tűvel.

Méret: 36,8×10,2 mm

Magángyűjtemény

142

A m. kir. 208/11. tábori munkásszázad jelvénye

Anyag: rézötvözet

Leírás: Hegyével lefelé mutató, nyél nélküli ásót formázó jelvény; előlapján „1940” évszám megosztva, alatta „208/11” alakulatjelölő szám; hátára függőleges tűt forrasztottak.

Készítő: Boczán Károly jelvénykészítő kereskedő, Budapest VIII. Csokonai u. 8. (?)

Méret: 17×12,8 mm

Magángyűjtemény

143a

A m. kir. 208/13. tábori munkásszázad jelvénye

Anyag: rézötvözet, zománc

Leírás: Háromszögű pajzsot formázó jelvény; előlapján fehér mezőben „208/13 / I” alakulatjelölő szám; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges tűvel.

Készítő: Berényi Lajos (Első Magyar Tűzzománc-jelvénygyár), Budapest VII. Holló u. 14.

Méret: 11×9 mm

Magángyűjtemény

143b

A m. kir. 208/13. tábori munkásszázad jelvénye – változat

Anyag: rézötvözet

Leírás: Háromszögű pajzsot formázó jelvény; előlapján „208/13 / I” alakulatjelölő szám; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges tűvel.

Készítő: Berényi Lajos (Első Magyar Tűzzománc-jelvénygyár), Budapest VII. Holló u. 14.

Méret: 10,5×9 mm

Magángyűjtemény

144

A m. kir. 209/9. tábori munkásszárad jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet

Leírás: Fejével felfelé mutató lapátot formázó jelvény; előlapján bevésve „209/9” alakulatjelölő szám; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges tűvel, a lapátfejbe fejjel lefelé beütve: „GELLERT” jelzés.

Készítő: Gellért Károly műötvös, Budapest IV. Haris bazár 1.

Méret: 48,4×9,2 mm

MNM Éremtár lt. sz.: 67.283.1.

145

A 108/43. kisegítő munkásszárad jelvénye

Anyag: rézötvözet, zománc

Leírás: Háromszögű pajzsot formázó, enyhén domború jelvény; előlapján fehér pólyával vágott világoskék pajzs, felső mezejében „108/43” alakulatjelölő szám, az alsó mezőben „1941” évszám, a fehér pólyában keresztbe fektetett csákány és lapát; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges tűvel.

Készítő: Berényi Lajos (Első Magyar Tűzzománc-jelvénygyár), Budapest VII. Holló u. 14.

Méret: 15,5×13 mm

Magángyűjtemény

146

Munkaszolgálatos jelvény

Anyag: rézötvözet, zománc, ezüstözött fém

Leírás: Háromszögű pajzsot formázó, enyhén domború jelvény; előlapján fekete mezőben világoskék boglárpajzson sötétkék szívpajzs, rajta ezüstszínű, keresztbe fektetett ást és csákányt formázó rátét. A pajzs felső szélén fekvő téglalap alakú mezőt két szélén magyar nemzetiszínű sávok keretezik, tetején keskenyebb, fekvő téglalap alakú fekete mezőben „1940” évszám; hátára függőleges tűt forrasztottak.

Méret: 20×16,9 mm

Magángyűjtemény

147

Munkaszolgálatos jelvény

Anyag: aranyozott rézötívözet, zománc

Leírás: Háromszögü pajzsot formázó, enyhén domború jelvény; előlapján fehér mezőben keresztbe fektetett fekete nyelü vasvilla, csákány és lapát, előttük ívesen húzóó szalag, két végén „1940” évszám megosztva; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges túvel és kampóval.

Méret: 16×12,5 mm

Magángyűjtemény

148

Munkaszolgálatos jelvény

Anyag: aranyozott rézötívözet

Leírás: Fejükkel lefelé mutató, keresztbe fektetett csákányt és lapátot formázó jelvény, hátlapjára forrasztott függőleges túvel.

Méret: 16,9×19 mm

Magángyűjtemény

149

Munkaszolgálatos (?) jelvény

Anyag: aranyozott rézötívözet, zománc

Leírás: Zöld háromszögü pajzsban „M” betü; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges gomblyuk-bújtató lappal, beütve: „GAL / NAP U. / 16” jelzés.

Készítő: Gál Dezső fémárugyára, Budapest VIII. Nap u. 16.

Méret: 8×9 mm

HTM lt. sz.: 2005.219.1.31./É

LXXXIX Munkaszolgálatosok által készített századjelvények (Forrás: „Fegyvertelen álltak az aknamezőkön...” Dokumentumok a munkaszolgálat történetéhez Magyarországon. II. kötet. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Karsai Elek. Budapest, 1962.)

A Magyar Királyi Honvéd Légierő alakulatainak a repülőgépek oldalára festett csapatjelvényei az 1930-as évek végén, az 1940-es évek első felében miniatűr gomblyukjelvények formájában is megjelentek. Erről a jelenségről így számolt be a Magyar Szárnyak repülésügyi folyóirat 1940. júliusi száma:

„A repülőjelvények elszaporodása kétségtelenül repülésünk fejlődésének, erősödésének és népszerűségének látható jele. ... Amerre csak járunk, mindenütt újabb kis jelvényekkel találkozunk [...] A jelvények szaporodásával természetesen megindult ezek gyűjtése is. Erre vallanak azok a levelek, melyek mostanában egyre nagyobb számban kérnek ilyen ügyekben felvilágosításokat tőlünk.

Hogy tehát olvasóinknak ezen a téren is rendelkezésére álljunk, felkértük egyik munkatársunkat (akinek tudomásunk szerint a legkiterjedtebb jelvénygyűjteménye van), hogy a mostanáig létezett magyar repülőjelvényeket, illetve ezeknek érdekesebb adatait foglalja rendszerbe és ismertesse. Munkája az illetékesek támogatása nélkül nagyon nehéz lenne. Felkérjük tehát az összes repülő testületet, hogy jelvényeik adatait szerkesztőségünkkel – az alábbiak szerint – közöljék:

[...] 1. A jelvényt kiállító testület neve. 2. A jelvény rendeltetése (egyesületi-, vagy teljesítményjelvény; utóbbi esetben a teljesítmény feltételei). 3. A jelvény készítésének időpontja. 4. A jelvény hány pld.-ban készült? Pld.-ai számozottak-e? 5. A jelvény tervezőjének neve. 6. A jelvényt kivitelező cég neve. 7. Esetleges érdekességek a jelvény, vagy annak egyes pld.-aival kapcsolatban. [...]”²⁸⁵

Sajnos a bekért adatok segítségével összeállítandó, tervezett jelvényismertető cikk a Magyar Szárnyak egyik későbbi számában sem jelent meg, így a fennmaradt jelvények zöméről nagyon kevés információ áll rendelkezésre. Ezeket a gomblyukjelvényeket – az alakulatjelvényekre vonatkozó szabályozások értelmében – elméletileg csak a polgári ruhán lehetett volna viselni.²⁸⁶ Ezzel szemben számos fénykép igazolja, hogy a gyakorlatban a pilóták a zubbony hajtókáján és a tábori sapka bal oldalán is viselték a zománcos kitűzőket. 1945 elején – a csapatszellem erősítésére – felmerült az elképzelés, hogy a légierő

²⁸⁵ Magyar Szárnyak 1940/7. sz. 1940. július. 10. o.

²⁸⁶ HL HM Elnökség II. tétel 23.184/1943. sz. 2. sz. betétlap. 56.865/eln. 5. vkf.–1943. sz. Idézi: Sallay 2005/1. 219. o.

alakulatjelvényeinek az egyenruhán való viselését hivatalosan is engedélyezzék.²⁸⁷ Bár ennek a tervnek a megvalósulására vonatkozó adatok ismereteink szerint mindeddig nem láttak napvilágot, az alább bemutatott jelvények közül a székesfehérvári II. közelfelderítő század jelvénye méret és rögzítés-technika szempontjából hasonlóságot mutat a korszakban a zubbonyzseben viselt egyes jelvényekével (pl. csapattiszti jelvény, vitézi jelvény, sportügyességi jelvények, stb.).

150

Az 1/2. vadászszázad jelvénye („Ludas Matyi”)

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Kör alakú gomblyukjelvény; előlapján zöld háttér és világoskék felhő előtt kiterjesztett szárnyú, fehér lúdon kalapos, csizmás, vörös ruhás alak ül; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges gomblyuk-bújtató lappal, beütve: „BERÁN N / BPEST” jelzés.

Készítő: Berán Nándor iparművész, Budapest I. Döbrentei u. 2-4.

Átmérő: 15 mm

HTM lt. sz.: 2005.161.1./É

151a

Az 1/3., majd 2/2. vadászszázad, az 5/I. vadászosztály, később a 101. honi légvédelmi vadászosztály, végül a 101. vadászrepülő ezred I., II. és III. osztályainak jelvénye („Puma”)

Anyag: rézötvözet, zománc

Leírás: Kör alakú jelvény; előlapján vörös gyűrűben fehér alapon jobbra néző vörös pumafej; hátlapjára (utólag) függőleges tűt forrasztottak.

A „Puma” jelvényt Heppes Aladár repülő főhadnagy, az 1/3. vadászszázad elsőtisztje tervezte 1935-ben, a század felállításakor.²⁸⁸ (Tervei alapján Baráth László szakaszvezető rajzolta meg a századjelvényt.²⁸⁹) Az itt bemutatottal azonos kivitelű és méretű zománcjelvénnel díszített emléktárgyat 1939-ből és 1942–1943-ból is ismerünk.

Átmérő: 17 mm

HTM lt. sz.: 2005.162.1./É

²⁸⁷ HL II. 1565. M. kir. 101. vadászrepülő ezredparancsnokság. 112. doboz. 18.085/1. repülőhadosztály I. a. 45. I. 29. sz.; 280. biz./101. vadászrepülő-ezred 45. II. 22. sz.; 280. biz./101. vadászrepülő-ezred 45. III. 5. sz.

²⁸⁸ Kézirat vitéz nemes belényesi Heppes Aladár alezredes hagyatékában.

²⁸⁹ Csizsek Zoltán: Magyar repülőszázadok és századjelvényeik 1933–1945. Pécs, 2006. 17. o.

151b

Az 1/3., majd 2/2. vadászszázad, az 5/I. vadászosztály, később a 101. honi légvédelmi vadászosztály, végül a 101. vadászrepülő ezred I., II. és III. osztályainak jelvénye („Puma”) – változat

Anyag: fémlemez, papír, műanyag

Leírás: Kör alakú, domború jelvény; előlapján vörös gyűrűben fehér alapon jobbra néző vörös pumafej; hátlapján függőleges tű.

Átmérő: 18,3 mm

Magángyűjtemény

XC A „Puma” jelvény nyomdai úton sokszorosított grafikája (Magángyűjtemény)

XC Ia Magyarosy Sándor altábornagy, a Magyar Királyi Honvéd Légierő parancsnoka 1943 augusztusában eredményes vadászpilótáknak gratulál a keleti hadszíntéren. A kép jobb szélén látható pilóták tábori sapkájukon, illetve zubbonyuk hajtókáján a „Puma” jelvényt viselik. (Becze Csaba gyűjteményéből)

XC Ib Debrődy György és Molnár László hadnagyok 1944 júliusában. Zubbonyuk hajtókáján mindketten a „Puma” jelvényt viselik. (Becze Csaba gyűjteményéből)

XC Ic Málík József és Tóth Lajos hadnagyok 1945. január végén. Zubbonyuk hajtókáján mindketten a „Puma” jelvényt, illetve a német 52. vadászrepülő ezred kitűzőjét viselik. (Becze Csaba gyűjteményéből)

152

Az 1/1. és 1/5. vadászszázad jelvénye („Dongó”)

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú gomblyukjelvény; előlapján vörös gyűrűben fehér alapon zöld szemű és szárnyú fekete dongó; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges gomblyuk-bújtató lappal, beütve: „JEROU / BP. / VÁCI UTCA 39” jelzés. (Szürke szárnyú vörös-fekete dongót ábrázoló változata is ismert.)

Készítő: Jerouschek K. rendjel és tűzzománc-jelvénykészítő, Budapest IV. Váci u. 39.

Átmérő: 18 mm

HTM lt. sz.: 2005.163.1./É

153

A 2/1. vadászszázad jelvénye („Mackó”)

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, csúcsain lekerekített háromszög alakú jelvény; előlapján vörössel keretezett fehér mezőben jobbra lépő barna medve; hátlapja sima, a jelvénytestre merőleges füllel.

Méret: 17,5×19 mm

HTM lt. sz.: 2005.164.1./É

154

A 2/3., majd 102/2. vadászszázad jelvénye („Ricsi”)

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, háromszögű pajzs alakú jelvény; előlapján feketével keretezett fehér mezőben balra néző, vörös nyakörves, fekete-szürke foltos kutyafej; hátlapja sima, vízszintes tűvel és kampóval.

„Ricsi” Szobránczy Aladár százados, az 1/1., majd 2/3. vadászszázad parancsnokának dán dogja volt, az alakulat(ok) névadója és a jelvényen ábrázolt kutya modellje is egyben. Későbbi századparancsnokként Pottyondy László főhadnagy ugyanezt a jelvényt választotta a parancsnoksága alatt álló alakulat számára Szobránczy tiszteletére.²⁹⁰

Méret: 21×18 mm

HTM lt. sz.: 2005.165.1./É

XCIa Málnássy Ferenc hadnagy és Pottyondy László százados. Pottyondy százados zubbonya hajtókáján a „Ricsi” jelvényt viseli. (HTM 105.173/Fk)

XCIb Gerhard Barkhorn német őrnagy 1945 elején Magyarországon. Zubbonya hajtókáján a 102. vadászosztály zománcozott jelvényét viseli. (Becze Csaba útján Bernd Barbas gyűjteményéből)

²⁹⁰ Becze Csaba: Elfelejtett hősök. A Magyar Királyi Honvéd Légierő árszai a II. világháborúban. Püldo Kiadó, é. n. [2006.] 73–74. o.

155

Az 1/6., majd 1/3. vadászszázad jelvénye („Kőr Ász”)

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú gomblyukjelvény; előlapján kívülről vörös és fehér gyűrűben vörös alapon lekerekített csúcsú fehér téglalap, közepén vörös szív, jobb alsó és bal felső sarkaiban „A” betűjel alatt vörös szív; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges gomblyuk-bújtató lappal, beütve: „JEROU / BP. / VÁCI UTCA 39” jelzés.

Készítő: Jerouschek K. rendjel és tűzzománc-jelvénykészítő, Budapest IV. Váci u. 39.

Átmérő: 18,5 mm

HTM lt. sz.: 11022/1/É

156

A 2/4. vadászszázad jelvénye („Nyíl”)

Anyag: rézötvözet, zománc

Leírás: Háromszögletes zászlót formázó jelvény; előlapján fehér mezőben hegyével balra mutató, stilizált, kék-fekete szárnyas nyílvevessző; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges tüvel.

Méret: 19×27 mm

HTM lt. sz.: 2005.166.1./É

157

A 3/5. bombázószázad jelvénye („Bomba Matyi”)

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Kör alakú gomblyukjelvény; előlapján vörös gyűrűben fehér alapon jobbra repülő fekete bombán kucsmás, csizmás, kék-vörös ruhás alak ül jobb kezében ostorral, baljában gyeplővel; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges gomblyuk-bújtató lappal, beütve: „BERÁN N / BPEST” jelzés.

Készítő: Berán Nándor iparművész, Budapest I. Döbrentei u. 2-4.

Átmérő: 14 mm

HTM lt. sz.: 2006.27.1./É

158a

A 3/1., majd 4/1. bombázószázad jelvénye („Isten nyila”)

Anyag: ezüstözött nikkell-réz ötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú jelvény; előlapján vörös gyűrűben fekete alapon balra vágatató, kék lovas íjából vörös villámot lő ki; hátlapja sima, vízszintes tüvel és kampóval.

Átmérő: 28,5 mm

HTM lt. sz.: 2005.160.1./É

158b

A 3/1., majd 4/1. bombázószázad jelvénye („Isten nyila”) – változat

Anyag: ezüstözött nikkell-réz ötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény; előlapján vörös gyűrűben fekete alapon balra vágatató, sötét-, illetve világoskék lovas íjából vörös villámot lő ki, a háttérben világoskék és sárga sávok, valamint sötétkék foltok, felületükön csillagokkal; hátlapja sima, rögzítő elemei hiányoznak.

Átmérő: 27 mm

HTM lt. sz.: 2005.174.1./É

159

A II. közelfelderítő század jelvénye („Lucifer”)

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú jelvény; előlapján fekete gyűrűben kék alapon vörös-fekete ördög mellképe, kezei a keretet markolják; hátlapja sima, két keskeny, függőleges, egymással átellenben, párhuzamosan elhelyezett rögzítőlappal, beütve: „WALTHER E. / BUDAPEST” jelzés.

A jelvény tervezőjének Boda Sándor repülő őrmester, a század hangármestere tekinthető, aki 1938 nyarán festette fel a jelvényt egy repülőgép törzsborító farostlemezére.²⁹¹

Készítő: kistétényi Walther E. éremverő és zománcjelvény készítő, Budapest IV. Petőfi Sándor u. 6.

Átmérő: 49 mm

²⁹¹ Csizsik Zoltán: Magyar repülőszázadok és századjelvényeik 1933–1945. Pécs, 2006. 50–51. o.

HTM lt. sz.: 2005.156.1./É

160

A III. közelfelderítő század jelvénye („Somogyi bicska”)

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Kör alakú jelvény; előlapján kívülről világoskék és sárga gyűrűben fehér alapon félig nyitott, kék pengéjű, vörös nyelvű, világos-, illetve sötétkék szárnyas bicska, amelyről fekete fényképezőgép függ, a bicska fölött íves „III. K. F.” felirat; hátlapja sima, vízszintes tüvel és kampóval. (Függőleges gomblyuk-bújtató lappal szerelt változata is ismert.)

Átmérő: 14 mm

HTM lt. sz.: 92.23.1./É

161

A VI. közelfelderítő század jelvénye („Csikós”)

Anyag: rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény; előlapján vörös gyűrűben kék alapon sárga tollal díszített fekete csikóskalap, előtte vörös nyelvű ostor, fölötte íves „VI. K F.” felirat; hátlapja sima, függőleges tüvel.

Átmérő: 17 mm

HTM lt. sz.: 2005.158.1./É

162a

Az 1/1. távelfelderítő század jelvénye („Mérföldes csizma”)

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, háromszög alakú jelvény; előlapján vörössel keretezett kék mezőben két stilizált zöld domb tetején jobbra lépő kalapos, vörös-fehér-zöld ruhás alak nagy csizmában, jobb kezében szablyát, baljában hüvelyt tart, a háttérben fehér felhő és település körvonalai; hátlapja sima, vízszintes tüvel és kampóval.

Méret: 20,5×25 mm

HTM lt. sz.: 2006.28.1./É

162b

Az 1/1. távolfelderítő század jelvénye („Mérföldes csizma”) – változat

Anyag: aranyozott rézötvözet

Leírás: Háromszög alakú jelvény; előlapján jobbra lépő kalapos, bő inges alak nagy csizmában, jobb kezében szablyát, baljában hüvelyt tart, a háttérben két domb között település körvonalai; hátlapjára (utólag) függőleges tűt forrasztottak, beütve: „BERÁN N / BPEST” jelzés. (Függőleges gomblyuk-bújtató lappal szerelt változata is ismert.)

Készítő: Berán Nándor iparművész, Budapest I. Döbrentei u. 2-4.

Méret: 17×19,5 mm

HTM lt. sz.: 2005.159.1./É

163

Az 1/2. távolfelderítő század jelvénye („Gólya”) – cigarettatárcára erősítve

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Kör alakú jelvény; előlapján nemzetiszínű balharántpólyát ábrázoló világoskék mezőben jobbra repülő fekete-fehér gólya, alatta fekete „1 TF 2” rövidítés; hátlapja nem ismert.

Átmérő: 16 mm

Magángyűjtemény

Vegyes katonai jelvények

Valószínűsíthető, hogy a 164a-164e számok alatt szereplő, rendfokozatot kifejező jelvényeket tartalékos tiszték (tiszthelyettesek) viselték polgári ruhájukon. A jelvényeket az Országos Frontharcos Szövetség Magyar Front című lapjának 1938–1939-es számaiban képes hirdetéssel is népszerűsítették. Ezekből kiderül, hogy a jelvényeket – katonagazolvány felmutatásával – Budapesten és Békéscsabán is meg lehetett vásárolni. A hirdetések szövege szerint legénységi állományúak számára is készültek hasonló jelvények.²⁹²

²⁹² Magyar Front 1938. szeptember 6. 5. o.; 1938. december 1. 11. o.; 1939. május 1. 11. o.

164a

Jelvény a Magyar Királyi Honvédség gyorsfegyvernemi századosi gallérhajtókájával

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Fekvő téglalap alakú gomblyukjelvény; előlapja a Magyar Királyi Honvédség világoskék alapon aranyszínű, gyorsfegyvernemi századosi gallérhajtókáját formázza; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges állású gomblyukbújtató lappal.

Méret: 14×22 mm

HTM lt. sz.: 2007.7.1./É

164b

Jelvény a Magyar Királyi Honvédség gyalogos főhadnagyi gallérhajtókájával

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Fekvő téglalap alakú gomblyukjelvény; előlapja a Magyar Királyi Honvédség fűzöld alapon aranyszínű, gyalogos főhadnagyi gallérhajtókáját formázza; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges állású tüvel (gomblyukbújtató lappal szerelt változata is ismert).

Méret: 13,9×22 mm

HTM lt. sz.: 2007.201.1./É

164c

Jelvény a Magyar Királyi Honvédség gyalogos hadnagyi gallérhajtókájával

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Fekvő téglalap alakú gomblyukjelvény; előlapja a Magyar Királyi Honvédség fűzöld alapon aranyszínű, gyalogos hadnagyi gallérhajtókáját formázza; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges állású gomblyukbújtató lappal.

Méret: 13,9×22 mm

HTM lt. sz.: 2007.202.1./É

164d

Jelvény a Magyar Királyi Honvédség gépkocsizó és fogatolt vonatcsapat zászlósi gallérhajtókájával

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Fekvő téglalap alakú gomblyukjelvény; előlapja a Magyar Királyi Honvédség kávébarna alapon aranyszínű, gépkocsizó és fogatolt vonatcsapat zászlósi gallérhajtókáját formázza; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges állású gomblyukbújtató lappal.

Méret: 14×21,6 mm

Magángyűjtemény

164e

Jelvény a Magyar Királyi Honvédség gyalogos főtörzsőrmesteri gallérhajtókájával

Anyag: ezüstözött rézötözet, zománc

Leírás: Fekvő téglalap alakú gomblyukjelvény; előlapja a Magyar Királyi Honvédség füzöld alapon ezüstsínű, gyalogos főtörzsőrmesteri gallérhajtókáját formázza; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges állású tűvel.

Méret: 14×22 mm

HTM lt. sz.: 2007.203.1./É

165

A Hadiakadémia jelvénye

Anyag: aranyozott rézötözet, zománc

Leírás: A magyar Szent Korona plasztikus másával fedett, háromszögű pajzs alakú jelvény; előlapján kék mezőben, zöld hármashalmon aranysugarakkal övezett fehér kettőskereszt, előterében aranyszínű rátét: csukott könyvön álló, kardjára támaszkodó, rohamsisakos, meztelen férfialak; a jelvény hátlapjára függőleges tűt erősítettek.

Méret: 14×20 mm

Magángyűjtemény

166

A Ludovika Akadémia páncélos akadémistáinak jelvénye

Anyag: aranyozott rézötözet, zománc

Leírás: Stilizált kiterjesztett szárnyak között jobbra haladó harckocsi elől-, illetve oldalnézetből, alatta világoskék háromszögű pajzs; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges gomblyuk-bújtató lappal, beütve: „JEROU / BP. / VÁCI UTCA 39” jelzés.

Tervezték: Ajtós Imre és Basó József III. éves akadémisták (1940)²⁹³

Készítő: Jerouschek K. rendjel és tűzzománc-jelvénykészítő, Budapest IV. Váci u. 39.

Méret: 10×32 mm

Magángyűjtemény

167

Ismeretlen páncélos jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Kör alakú, áttört jelvény; előlapján vörös gyűrűben stilizált kiterjesztett szárnyak között kör alakú fehér mezőben a magyar Szent Korona képe, fölötte hegyével lefelé mutató kard, alatta stilizált zöld dombon jobbra haladó harckocsi oldalnézetből. Háta sima, tűje hiányzik.

Átmérő: 15,5 mm

MNM Éremtár lt. sz.: 4/976-8.

168

Ismeretlen páncélos jelvény

Anyag: alumínium

Leírás: Jobbra haladó harckocsit oldalnézetből ábrázoló jelvény, a harckocsi tornyában katonaalak áll (feje letört). A jelvény hátára függőleges tűt erősítettek.

Méret: 11×16,8 mm

Magángyűjtemény

169

M. kir. honvéd gépkocsi osztály jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet

Leírás: Domború, tárcsapajzs alakú jelvény; előlapján stilizált hármashalom és sugarakkal övezett kettőskereszt előtt jobbra néző, rohamsisakos magyar katona bal kezével kormánykereket, felemelt jobb kezével szárnyas kormánykereket tart, lent a szelvényben „M. KIR. HONVÉD / GÉPKOCSI / OSZTÁLY”; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges tűvel.

²⁹³ Éder Miklós szóbeli közlése.

Méret: 26×18,9 mm

Magángyűjtemény

170a

Gépkocsizó javítóműhely jelvénye

Anyag: ezüstözött rézötvözet

Leírás: Ezüstsínű jelvény; stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak között kormánykerék, fölötte a magyar Szent Korona képe, a szárnyak előtt telepített intézet csapatjelzése, benne gépkocsizó jelzés, a jelvény alul nyílban végződik; hátlapjára függőleges tűt erősítettek.

Méret: 18×31,1 mm

Magángyűjtemény

170b

Gépkocsizó javítóműhely jelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet

Leírás: Aranyszínű jelvény; stilizált, egyenes, kiterjesztett szárnyak között kormánykerék, fölötte a magyar Szent Korona képe, a szárnyak előtt telepített intézet csapatjelzése, benne gépkocsizó jelzés, a jelvény alul nyílban végződik; hátlapjára függőleges tűt erősítettek.

Méret: 18×31,5 mm

Magángyűjtemény

171

Légvédelmi tűzér jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Álló téglalap alakú, enyhén domború jelvény csonkolt sarkokkal; fekete mezőben légvédelmi ágyú kontúrja, a háttérben stilizált hármashalmon kettőskereszt, attól jobbra napkorong, balra fent zuhanó repülőgép, a jelvény bal oldalán függőleges irányú „LGV” rövidítés; hátlapjára függőleges tűt erősítettek.

Méret: 14,3×12,8 mm

Magángyűjtemény

172a

Ismeretlen híradó jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, kör alakú, áttört jelvény; alul szalaggal átkötött, stilizált zöld babérkoszorúban közepén összefogott villámnyaláb látható, a koszorú felső részét a magyar Szent Korona képe zárja; hátára függőleges tűt forrasztottak.

Méret: 18×15 mm

Magángyűjtemény

XCIII Horthy Miklós kormányzó és kísérete távozik a „katonai híradás” kiállításról. A bejárati kaput a 172a szám alatt bemutatott jelvény nagyított makettjei díszítik. (HTM 37.434/Fk)

172b

Ismeretlen híradó jelvény – változat

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény; alul szalaggal átkötött, stilizált zöld babérkoszorúban, fehér mezőben közepén összefogott villámnyaláb látható, a koszorú felső részét a magyar Szent Korona képe zárja; hátlapjába a gyártó jelzését ütötték.

Készítő: Arkanzas, Budapest, IV. Váci u. 20.

Méret: 20×16 mm

Magángyűjtemény

172c

Ismeretlen híradó jelvény – változat

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománccfesték

Leírás: Enyhén domború, kör alakú, áttört jelvény; alul „4.” számot ábrázoló háromszögű pajzzsal összekapcsolt, stilizált, festett zöld babérkoszorúban közepén összefogott villámnyaláb látható, a koszorú felső részét a magyar Szent Korona képe zárja; hátára függőleges tűt forrasztottak.

Méret: 18,6×16,8 mm

Magángyűjtemény

173

Ismeretlen utász jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Kilencszögletű, ívelt oldalú, enyhén domború jelvény; felső és alsó oldalaival párhuzamosan fent vörös, alul zöld sáv húzódik, az általuk határolt fehér mezőben keresztbe fektetett csákány, lapát és horgony előtt fekete „U” betű látható; hátlapja sima, ráforrasztott gomblyukbújtató lappal.

Méret: 17,4×14 mm

Magángyűjtemény

174

Ismeretlen vasúti csapatjelvény

Anyag: szürkefém

Leírás: Kör alakú, préselt, szürkefém lemezjelvény; stilizált babérkoszorú előtt hegyével felfelé mutató kard és rohamsisakkal fedett, szárnyas vasúti kerék. A jelvényttest szélein három lyuk helyezkedik el a felvarrás céljára.

Méret: 49,9×40,2 mm

Magángyűjtemény

175

Ismeretlen csapatjelzést ábrázoló jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Stilizált kiterjesztett szárnyak között ismeretlen fehér csapatjelzés, fölötté a magyar Szent Korona képe; a jelvény alul nyílban végződik. Hátlapjára gomblyukbújtató lapot forrasztottak, amelybe a gyártó jelzését ütötték.

Készítő: Berán Nándor iparművész, Budapest I. Döbrentei u. 2-4.

Méret: 13,8×19,7 mm

Magángyűjtemény

176

A Magyar Királyi Honvéd Légierő egészségügyi jelvénye (?)

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Stilizált kiterjesztett szárnyak között magyar Szent Koronával fedett „V” betű, rajta kör alakú fehér mezőben egyenlő szárú vörös kereszt; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges tűvel.

Méret: 11×26 mm

HTM lt. sz.: 2006.38.1./É

XCIV A M. Kir. Honvéd Repülő Orvosi Vizsgálóintézet épülete, falán az intézmény jelvényének képével (Képes Vasárnap 1943. március 23. 182. o.)

XCIV A Magyar Királyi Honvéd Légierő gyógyszerárának papírtasakja a 176. szám alatt bemutatott jelvény képével (HTM Plakát- és aprónyomtatvány gyűjtemény)

Valószínűsíthető, hogy a 177a-177c számok alatt szereplő, rendfokozatot kifejező jelvényeket tartalékos repülő tisztek viselték polgári ruhájukon. Az ilyen módon megjelenített legmagasabb rendfokozat a századosi volt.

177a

Jelvény a Magyar Királyi Honvéd Légierő főhadnagyi rendfokozati jelzésével

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Álló téglalap alakú gomblyukjelvény; előlapján a Magyar Királyi Honvéd Légierő fekete alapon aranszínű, magyar Szent Koronával fedett főhadnagyi rendfokozati jelzése, a korona alatt aranszínű, kiterjesztett szárnyú sast ábrázoló rátét; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges tűvel.

Méret: 18×16 mm

HTM lt. sz.: 2006.42.1./É

177b

Jelvény a Magyar Királyi Honvéd Légierő hadnagyi rendfokozati jelzésével

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Álló téglalap alakú gomblyukjelvény; előlapján a Magyar Királyi Honvéd Légierő fekete alapon aranszínű, magyar Szent Koronával fedett hadnagyi rendfokozati jelzése, a korona alatt aranszínű, kiterjesztett szárnyú sast ábrázoló rátét; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges tűvel.

Méret: 18×15,5 mm

HTM lt. sz.: 2006.41.1./É

177c

Jelvény a Magyar Királyi Honvéd Légierő zászlósi rendfokozati jelzésével

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Álló téglalap alakú gomblyukjelvény; előlapján a Magyar Királyi Honvéd Légierő fekete alapon aranszínű, magyar Szent Koronával fedett zászlósi rendfokozati jelzése, a korona alatt aranszínű, kiterjesztett szárnyú sast ábrázoló rátét; hátlapja sima, ráforrasztott függőleges gomblyuk-bújtató lappal, beütve: „JEROU / BP. / VÁCI UTCA 39” jelzés. (Függőleges tűvel szerelt változata is ismert.)

Készítő: Jerouschek K. rendjel és tűzzománc-jelvénykészítő, Budapest IV. Váci u. 39.

Méret: 19×15 mm

HTM lt. sz.: 10022/2/É

178

Repülőtishti tört formázó jelvény (törbross)

Anyag: aranyozott rézötvözet, festés

Leírás: Markolatával felfelé mutató repülőtishti tört formázó aranszínű jelvény, feketére festett markolattal. Hátára függőleges állású tűt és kampót forrasztottak.

Készítő: Mészáros Lajos műtövösmester, Budapest VIII. Mária u. 15. (?)²⁹⁴

Méret: 71×22,8 mm

Magángyűjtemény

²⁹⁴ A pilótatishti, tisztjelölti és tiszthelyettesi töröket és öveket készítő Mészáros Lajos műtövösmester – újsághirdetése szerint – törbrossok nagy választékát is kínálta. Magyar Szárnyak 1941/23. sz. 1941. december 1. 14. o.

179

Honvédségi alpesi sí-tanfolyam emlékjelvénye

Anyag: rézötövözet

Leírás: Kör alakú jelvény; előlapján magyar Szent Korona alatt két keresztbe fektetett síléc, előtte függőlegesen álló sítót, két oldalon vésett felirat megosztva: „HONVÉDSÉGI / ALPESI / SI – TANFOLYAM / BERLINER- / HÜTTE”; hátlapja sima, vízszintes tűvel és kampóval.

Átmérő: 39 mm

HTM lt. sz.: 2004.76.1./É

180a

„Bajtársi Szolgálat” jelvény

A m. kir. belügyminiszter 1942. május 1-jén kelt 529.150/1942. OSzF²⁹⁵ számú körrendeletével (a honvédelmi miniszterrel egyetértésben) „Bajtársi Szolgálat” megszervezéséről határozott. A szolgálat célja a polgári és katonai hatóságokkal, egyes társadalmi szervezetekkel, valamint az Országos Nép- és Családvédelmi Alap helyi szerveivel együttműködve a háborús viszonyok következtében szükségessé váló szociális feladatok ellátása volt. Ilyen feladatok voltak a hadbavonultak családjainak erkölcsi és anyagi támogatása, részükre ingyenes jogi tanácsadás biztosítása; a harctéren küzdő honvédek és otthonmaradt családtagjaik között az állandó kapcsolat megteremtése és fenntartása; a katonai szolgálatra bevonult egyének helyett a mezőgazdasági és ipari munkák elvégzésének megszervezése; stb.²⁹⁶ A Bajtársi Szolgálat létrehozása kapcsán jelvény kiadására is sor került.

Anyag: alumínium, festés

Leírás: Kör alakú jelvény; előlapján „BAJTÁRSI / SZOLGÁLAT” köriratban ”1942” évszám, kék festék nyomai foltokban; hátlapja sima, függőleges tűvel.

Átmérő: 18 mm

Magángyűjtemény

²⁹⁵ Országos Szociális Felügyelőség

²⁹⁶ Budapesti Közlöny. Hivatalos lap. 1942/106. sz. 1942. május 9. 2. o.

180b

„Visszavárunk” jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Fekvő téglalap alakú fehér mezőben stilizált vörös szív, két oldalán megosztott „VISSZA – VÁRUNK” felirat, a szív fölött rohamsisak oldalnézeti képe; hátlapja sima, függőleges tüvel.

Méret: 11,4×21,5 mm

HTM lt. sz.: 10221/É

181

A honvédelmi munkára igénybevett egyetemi és főiskolai férfihallgatók jelvénye (?)

A m. kir. honvédelmi miniszter 1944. június 17-én kelt 184.286/el. 41.–1944. számú rendeletével – az 1939-es honvédelmi törvény alapján – „a hadviselés érdekében szükséges védelmi intézkedések céljára szolgáló honvédelmi munkára” igénybe vette a diplomát még nem szerzett egyetemi és főiskolai férfihallgatókat, akiknek a honvédelmi munkajegy átvételére, a honvédelmi munkaeskü letételére és útba indítás végett 1944. június 26-án kellett a népmozgalmi nyilvántartóknál jelentkezniük. A rendelet három hónap magas középhegységbeli alkalmazást helyezett kilátásba.²⁹⁷ A bemutatott jelvény feltételezhetően a fentiekkel kapcsolatosan kerülhetett kiadásra.

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Csúcsára állított háromszöget formázó jelvény; előlapján megosztott „HATÁRA–INKÉRT” felirat alatt a háromszög csúcsa irányában összefutó vörös, fehér és zöld sávok, előttük középen függőleges állású, hegyével fölfelé mutató ásó, fejébe megosztva „19–44” évszámot véstek; hátára függőleges tűt forrasztottak.

Méret: 23,7×16,3 mm

Magánygyűjtemény

²⁹⁷ Budapesti Közlöny. Hivatalos lap. 1944/138. sz. 1944. június 21. 2–3. o.

(„Villámcsapat” jelvények)

A bemutatott öntvények valószínűleg a keleti fronton 1942. november végétől szervezett mozgékony harccsoportok („villámcsoportok”)²⁹⁸ tervezett jelvényeinek próbaveretei, amelyek „tábori körülmények” között készülhettek.

182a

„Villámcsapat” jelvény próbaverete

Anyag: alumínium

Leírás: Egyoldalas alumíniumöntvény; fent félköríves, alul egyenes vonallal határolt mezőben emberi koponya, két oldalán stilizált, nyílban végződő villám, a háttérben két, tölgylevelekből álló díszsáv, alul „VILLÁMCSAPAT” feliratú stilizált szalag; háta sima.

Méret: 33×82 mm

HTM lt. sz.: 2005.219.1.20./É

182b

„Villámcsapat” jelvény próbaverete

Anyag: alumínium

Leírás: Egyoldalas alumíniumöntvény; szalaggal több helyen átkötött, ovális tölgykoszorú, rajta hegyével lefelé mutató kard, amelyet – mindkét végén nyílban végződő – stilizált villám övez; háta sima.

Méret: 63,5×46 mm

HTM lt. sz.: 2005.219.1.21./É

²⁹⁸ Szabó Péter: Don-kanyar. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története (1942–1943). Budapest, 1994. 166–167. o.

Emléktárgyak

A második világháborús alakulatjelvényeket, illetve azok motívumait emléktárgyak díszítésére is felhasználták. Leggyakrabban márványlapra erősített zománcjelvényekkel találkozhatunk, de ötvösmunkákon (cigarettatárcán, serlegen) is megjelenik egy-egy alakulat jelvénye.

XCVI A m. kir. 3. honvéd hegyi határvadász-zászlóalj vésett jelvénye az alakulat ezüst emlékszerlegén, 1941 (HTM 93.77.1./TE)

XCVII A haditudósító csapatjelvény fém változata emlékplaketten (Magángyűjtemény)

XCVIII A magyar 1. tábori páncélosadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvénye márványlapon (HTM 2001.82.1./TE)

XCIX A m. kir. 2. honvéd páncélosadosztály jelvénye márványlapon sportdíjként (Magángyűjtemény)

C A m. kir. 3. „Nádasdy Ferenc” honvéd huszárezred jelvénye az árkászszázad tisztikara által készített ezüst cigarettatárcán, 1941 (HTM 2000.6.1./TE)

CI A m. kir. 4. „Hadik András” honvéd huszárezred jelvénye ezüst dohányszelencén, 1942 (JAM Ht. 93.12.1.)

CII A m. kir. 4. „Hadik András” honvéd huszárezred jelvényével díszített mandzsettagombok (JAM Ht. 95.24.1–2.)

CIII A m. kir. 4. „Hadik András” honvéd huszárezred jelvénye ezüst cigarettatárcán (JAM Ht. 91.6.2.)

CIV A m. kir. 1. honvéd gépkocsizó dandár felderítő zászlóaljának jelvénye ezüst cigarettatárcán (HTM 2006.1.1./TE)

CV Az 1/6. vadászszázad jelvénye („Kőr Ász”) márványlapon (HTM gy. sz.: 254/1992)

CVI A 3/1., majd 4/1. bombázószázad jelvénye („Isten nyila”) márványlapon (HTM 2003.41.1./TE)

CVII Ezüst cigarettatárca a Magyar Érdemrend hadiszalagos, kardos lovagkeresztjének és a vitézi jelvénynek miniatűrjével, valamint az 1/1. és 1/2. távolfelderítő századok jelvényeivel és a Magyar Királyi Honvéd Légierő hadnagyi rendfokozati jelzését ábrázoló jelvénnel (Magángyűjtemény)

Levente jelvények

A leventemozgalomban részt vevő fiatalok levente egyenruhát viseltek. Hovatartozásukat többek között a leventesapka kellékének számító jelvények (leventesapka-jelvény, rajparancsnoki-, szakaszparancsnoki- és csoportparancsnoki sapkajelvény²⁹⁹) tették a külvilág számára is nyilvánvalóvá. Ezeknek a jelvényeknek számos eltérő változata létezett, amelyek anyagukban, kivitelükben, rajzolatukban egyaránt különböztek egymástól. Mivel az egyenruházat tartozékairól van szó, részletes bemutatásukra az alábbiakban nem kerül sor.

A leventemozgalomban való részvétel során elsajátított elméleti és gyakorlati ismeretekről a fiataloknak az egyes korcsoportokra megszabott próba kiállításával kellett bizonyosságot tenniük. A leventeapród-próba, az ifjúlevente-próba és a honvédpróba sikeres teljesítéséért különféle próbajelvények jártak.³⁰⁰ A honvédpróbának „megfelelő”, „jó” és „kiváló” fokozatai voltak, amelyeket a jelvényen egy, kettő, illetve három csillag jelzett. A Leventék Országos Parancsnokságának 1942-es hivatalos kiadványában még a rohamsisakot, kardot és levente kettős keresztet ábrázoló, pajzs alakú honvéd próbajelvények szerepeltek, az 1943. augusztus 23-án kelt 134.662/el. n. 40. e.–1943. számú honvédelmi minisztériumi körrendelet azonban már vörössel és ezüsttel hétszer vágott háromszögű címerpajzsot kör alakú tölgykoszorúba foglaló, a magyar Szent Korona képével fedett jelvényeket írta le. A honvédpróba jelvényeket a leventék a tényleges katonai szolgálat idején is viselhették az egyenruhán. A próba eredményétől függően a jelvénytulajdonosok bizonyos kedvezményekben (jobb egyenruha, kimaradási és eltávozási engedély) részesültek.³⁰¹ Az eredetileg tombak alapanyagú honvédpróba jelvények 1944-ben a háborús nyersanyaghiány miatt alumíniumból készültek (zománcozás helyett festett kivitelben).

A leventeintézmény keretein belül folyó vízi és műszaki-, híradó-, gyorslevente-, repülő- és ejtőernyős kiképzés befejeztével a leventék próbára jelentkezhettek, amelynek sikeres teljesítése esetén a megfelelő kiképzési jelvényeket ítelték oda számukra: vízi és műszaki ügyességi jelvényt, híradólevente jelvényt, gyorslevente jelvényt, valamint repülő-, repülő híradó- és ejtőernyős levente jelvényt.³⁰² Itt jegyezzük meg, hogy az ejtőernyős leventék a honvédség tagjai számára bevezetett ejtőernyős csapatjelvényt is viselték.³⁰³

²⁹⁹ „Velemjáró” a magyar ifjúság számára. Budapest, 1941. 102. o.

³⁰⁰ A levente-újonc és a levente-apród szolgálata. Budapest, 1942. 3–7. o.

³⁰¹ HK LXX. évf. 39. sz. 1943. szeptember 15. 654. o. 134.662/el. n. 40. e.–1943. sz. körrendelet.

³⁰² A Központi Iránytadó Tanfolyam előadásainak gyűjteménye. Budapest, 1943. 78–95. o.

³⁰³ Magyar Szármak. 1942. június 15. 1., 13. o.

A leventemozgalom terén kifejtett eredményes munkásság jutalmazására az ifjúság honvédelmi nevelésének és testnevelésének országos vezetője I. osztályú, míg a leventék országos parancsnoka II. és III. osztályú levente díszjelvényt adományozhatott dicsérő elismerésként.³⁰⁴ Az 1942 augusztusában rendszeresített jelvényekhez tartozó igazolványok bevezetésére 1943 januárjában került sor.³⁰⁵ Korabeli német forrás szerint a jelvényeket meghatározott időtartamú, a leventeképzés terén kifejtett tevékenység alapján adományozták: az I. osztályt 15, a II. osztályt 10, míg a III. osztályt 5 évi szolgálatért. Ugyanezen forrás szerint a jelvényeket a leventemozgalom körül szerzett általános érdeméért is oda lehetett ítélni, magyar állampolgárok és a külföldi ifjúsági mozgalmak vezetői részére egyaránt. Egyszerre mindhárom fokozat viselhető volt a leventezubbony jobb felső zsebén, illetve polgári ruhán annak megfelelő helyen. Katonai egyenruhára azonban nem lehetett feltűzni a jelvényt.³⁰⁶

1943. március 1-jén a honvédelmi miniszter a hadiárvának minősülő leventeifjak (a második világháborúban hősi halált halt katonák és csendőrök gyermekei) megkülönböztetésére és kitüntetésére hadiárva leventejelvényt rendszeresített.³⁰⁷ A jelvényt a levente csapatparancsnokok, a járási-, iskolai-, illetve hadtest leventeparancsnokok felterjesztésére a leventék országos parancsnoka adományozta. A viselésre jogosult leventék a jelvényhez igazolványt kaptak, s a leventeéletben különféle kedvezményekben részesülhettek. A jelvény átadása ünnepélyes keretek között, a honvédség, az egyházi és állami hatóságok, valamint a nagyközönség bevonásával történt. 1944. szeptember 5-én a hadiárva leventejelvény elnyerésére való jogosultságot a Felvidék visszacsatolása során hősi halált halt lövészek (rongyos gárdisták,³⁰⁸ felkelők) árváira, a hadiárvának minősülő leventeleányokra, valamint a hősi halottak törvénytelen vagy fogadott gyermekeire is kiterjesztették.³⁰⁹

1944. szeptember 8-án a honvédelmi miniszter leventenevelő tiszti jelvényt rendszeresített „a szakszolgálatos tisztek állománycsoportja leventenevelő szakmájának hivatásos állományába tartozó tisztjei részére.”³¹⁰

³⁰⁴ Két év a honvédelmi nevelés és az átszervezett testnevelés történetéből. (1941. VIII. 1.–1943. VII. 30.) Magyar Katonai Szemle 1943/8. sz. 406–415. o. 410–411. o.

³⁰⁵ HK LXX. évf. 7. sz. 1943. február 11. 80. o. 740.655/40. e.–1942. sz. körrendelet.

³⁰⁶ Abzeichen der Levente-Jugend. Deutsche Uniformen-Zeitschrift. 1944/12. sz. 1944. december. 3. o.

³⁰⁷ HK LXX. évf. 12. sz. 1943. március 10. 176–178. o. 132.055/el. 40. k.–1943. sz. körrendelet.

³⁰⁸ A Felvidék visszacsatolásának kikényszerítésére 1938-ban felállított titkos szabadcsapat, a Rongyos Gárda tagjai.

³⁰⁹ HK LXXI. évf. 38. sz. 1944. szeptember 13. 561. o. 143.450/el. 40. e.–1944. sz. körrendelet.

³¹⁰ HK LXXI. évf. 38. sz. 1944. szeptember 13. 561. o. 144.150/el. 40. e.–1944. sz. körrendelet.

183

Ifjúlevente próbajelvény

Anyag: vas

Leírás: Kör alakú, áttört jelvény; előlapján a magyar Szent Koronával fedett tölgykoszorú-gyűrűben hétszer vágott háromszögű címerpajzs; hátlapja sima, két keskeny, függőleges, egymással átellenben elhelyezett rögzítő pánttal.

Viselés helye: a leventezubbony bal felső zsebének közepén.

Méret: 44×36,5 mm

HTM lt. sz.: 73.203.1./É

184a

Honvédpróba jelvény „kiváló” fokozata

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Háromszögű pajzsot formázó, domború jelvény; előlapján fehér mezőben, kétoldalt zöld tölgylevelektől övezve aranyszínű rátét: hegyével felfelé mutató kard előterében rohamsisak. A pajzs felső széle mentén három aranyszínű, plasztikus hatágú csillag, lent a tölgylevelek között vörös levente kettős kereszt.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén.

Méret: 53,9×37,8 mm

Magánygyűjtemény

184b

Honvédpróba jelvény „kiváló” fokozata – próbaveret (?)

Anyag: festett alumínium

Leírás: Háromszögű pajzsot formázó, domború jelvény; előlapján – kétoldalt tölgylevelektől övezve – hegyével felfelé mutató kard, előterében rohamsisak. A pajzs felső széle mentén három hatágú csillag, lent a tölgylevelek találkozásánál levente kettős kereszt.

Méret: 50,2×40,4 mm

Magánygyűjtemény

185a

Honvédpróba jelvény „kiváló” fokozata

Anyag: alumínium, zománCFestés

Leírás: Kör alakú, áttört jelvény; előlapján a magyar Szent Koronával fedett zöld tölgykoszorú-gyűrűben vörössel és ezüsttel hétszer vágott háromszögű címerpajzs, a koszorú két oldalán és alján egy-egy, összesen tehát három hatágú, dombornyomásos csillag; hátlapja sima, két keskeny, függőleges, egymással átellenben, párhuzamosan elhelyezett rögzítő pánttal.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén.

Méret: 47,5×41 mm

HTM lt. sz.: 2004.77.3./É

CVIII Honvédpróba jelvény adományozása (Magyar Erő 1944. július 21. 3. o.)

185b

Honvédpróba jelvény „jó” fokozata

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú, áttört jelvény; előlapján a magyar Szent Koronával fedett zöld tölgykoszorú-gyűrűben vörössel és ezüsttel hétszer vágott háromszögű címerpajzs, a koszorú két oldalán egy-egy lyuk (két csillag helye); hátlapja sima, két rögzítő pántja hiányzik.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén.

Méret: 45,5×38,5 mm

Magángyűjtemény

185c

Honvédpróba jelvény „jó” fokozata – változat

Anyag: alumínium, zománCFestés

Leírás: Kör alakú, áttört jelvény; előlapján a magyar Szent Koronával fedett zöld tölgykoszorú-gyűrűben vörössel és ezüsttel hétszer vágott háromszögű címerpajzs, a koszorú két oldalán egy-egy, összesen tehát kettő hatágú, dombornyomásos csillag; hátlapja sima, két

keskeny, függőleges, egymással átellenben, párhuzamosan elhelyezett rögzítő pánttal, balra lent felirat: „1944 / HÁBORÚS ÉV”, jobbra lent „WALTHER E. / BUDAPEST” jelzés.

Készítő: kistétényi Walther E. éremverő és zománcjelvény készítő, Budapest IV. Petőfi Sándor u. 6.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén.

Méret: 47,5×41 mm

HTM lt. sz.: 2004.77.2./É

185d

Honvédpróba jelvény „megfelelő” fokozata

Anyag: alumínium, zománcfestés

Leírás: Kör alakú, áttört jelvény; előlapján a magyar Szent Koronával fedett zöld tölgykoszorú-gyűrűben vörössel és ezüsttel hétszer vágott háromszögű címerpajzs, a koszorú alján egy hatágú, dombornyomásos csillag; hátlapja sima, két keskeny, függőleges, egymással átellenben, párhuzamosan elhelyezett rögzítő pánttal, balra lent felirat: „1944 / HÁBORÚS ÉV”, jobbra lent „k. WALTHER E. / BUDAPEST” jelzés.

Készítő: kistétényi Walther E. éremverő és zománcjelvény készítő, Budapest IV. Petőfi Sándor u. 6.

Viselés helye: a bal felső zubbonyzseb közepén.

Méret: 47,5×41 mm

HTM lt. sz.: 2004.77.1./É

186a

Levente vízi és műszaki ügyességi jelvény

Anyag: rézötövet

Leírás: Horgonyon levente kettős kereszt kötéllel átkötve; hátlapja sima, függőleges tüvel.

Méret: 20,5×14 mm

HTM lt. sz.: 2006.30.1./É

186b

Levente vízi és műszaki ügyességi jelvény – változat

Anyag: szürkefém

Leírás: Préselt lemezjelvény. Horgonyon levente kettős kereszt kötéllel átkötve; hátlapjára függőleges irányban biztosítótűt erősítettek.

Méret: 36×25,2 mm

Magángyűjtemény

187

Gyorslevente jelvény

Anyag: szürkefém

Leírás: Gumiabroncsban kormánykerék oldalnézetből, rajta balra fent háromszögű pajzsban levente kettős kereszt; hátlapja sima, függőleges gomblyuk-bújtató lappal. (Nagyobb méretű változata is ismert.)

Méret: 23,5×20 mm

HTM lt. sz.: 2004.238.1./É

CIX A gyorslevente jelvény makettjei katonai ünnepség díszleteként (Szebb jövőt! 1942. november 7. 2. o.)

188a

Híradólevente jelvény

Anyag: rézötövet, zománc

Leírás: Enyhén domború, levente kettős keresztet formázó jelvény; vörössel keretezett fehér mezőben stilizált aranyszínű villám, alatta zöld „HIR” felirat; hátlapja sima, függőleges tűvel.

Készítő: Ludvig József éremverő műintézet és bronzműárugyár, Budapest VIII. Thék Endre u. 18.³¹¹

Viselés helye: a leventezubbony jobb felső zsebtakaróján.

Méret: 20,5×18 mm

³¹¹ HL HM 5803. cs. Elnöki 2. r. osztály. 49.913/1943. sz.

HTM lt. sz.: 2003.105.1./É

188b

Híradólevele jelvény – változat

Anyag: rézötövet, zománc

Leírás: Enyhén domború, levele kettős keresztet formázó jelvény; vörössel keretezett fehér mezőben stilizált aranszínű villám, alatta zöld „HIR” felirat.

Készítő: Ludvig József éremverő műintézet és bronzműárugyár, Budapest VIII. Thék Endre u. 18.³¹²

Viselés helye: a leventezubbony jobb felső zsebtakaróján.

Méret: 29,9×21 mm

Magángyűjtemény

188c

Híradólevele jelvény – változat

Anyag: szürkefém

Leírás: Levele kettős keresztet formázó, préselt lemezjelvény; előlapján stilizált villám alatt „HIR” felirat.

Készítő: Ludvig József éremverő műintézet és bronzműárugyár, Budapest VIII. Thék Endre u. 18.³¹³

Viselés helye: a leventezubbony jobb felső zsebtakaróján.

Méret: 35×25 mm

Magángyűjtemény

CX Híradó leventék zenehallgatás közben. A leventezubbony jobb felső zsebtakarójára tűzve a híradólevele jelvényt viselik. (A leventeintézmény. Budapest, 1943. 98. o.)

189

Repülő híradólevele jelvény

Anyag: aranyozott fém, zománc

³¹² HL HM 5803. cs. Elnöki 2. r. osztály. 49.913/1943. sz.

³¹³ HL HM 5803. cs. Elnöki 2. r. osztály. 49.913/1943. sz.

Leírás: Domború jelvény zománcozott középrésszel; kiterjesztett szárnyak között „L” betűt formázó, vörössel keretezett fehér mezőben stilizált arany színű villám, alatta zöld „HIR” felirat. Hátán vízszintes tű. (Ezüstözött szárnyakkal és festett középrésszel is ismert.)

Készítő: Ludvig József éremverő műintézet és bronzműárugyár, Budapest VIII. Thék Endre u. 18.³¹⁴

Viselés helye: a leventeing jobb felső zsebe fölött.

Méret: 25,6×76,9 mm

Magángyűjtemény

CXI Erdélyi leventék csoportja, 1943. A leventeing jobb felső zsebe fölött a repülő híradólevente jelvényt viselik. (HTM 98.442/Fk)

190a

Ejtőernyős levente jelvény

Anyag: szürkefém

Leírás: Enyhén domború jelvény. Stilizált, kiterjesztett szárnyak között háromszögű pajzsban levente kettős kereszt, fölötté ejtőernyő-kupola. Hátlapjára vízszintes irányban biztosítótűt erősítettek. (Korabeli felvétel tanúsága szerint zománcos pajzssal is készült.)

Viselés helye: az ejtőernyős ugróruhán a jobb mellen.

Méret: 35,5×80,5 mm

Magángyűjtemény

CXII Ejtőernyős levente jelvény (Képes Vasárnap 1943. június 1. 343. o.)

CXIII Ejtőernyős levente díszőrségben. Ugróruhája jobb mellén ejtőernyős levente jelvényt visel. (Szebb jövőt! 1943. június 5. 1. o.)

CXIV Ejtőernyős levente jelvény képe a kassai ejtőernyős levente szakasz levelezőlapján (Magángyűjtemény)

190b

Ejtőernyős levente jelvény – változat

Anyag: ezüstözött rézötövözet, zománc

³¹⁴ HL HM 5803. cs. Elnöki 2. r. osztály. 49.913/1943. sz.

Leírás: Domború, préselt lemezjelvény; kiterjesztett szárnyak között ejtőernyő-kupola, előterében emberi koponya és két, hegyével lefelé mutató, keresztbe fektetett tör, azokon nemzetiszínű hármashalomra és fehér kettős keresztre helyezett, fehér „L” betűvel díszített, stilizált zöld fenyőág, tövénél ötszirmú virág. A szárnyak rajzolata zsinórmintát és flittereket imitál. Hátán a jelvénykép negatívja, a rögzítés céljára ráforrasztott, háromrét hajlított, függőleges rögzítő pánttal. (Áttört kivitelben is létezett.)

Méret: 46×76,5 mm

Magángyűjtemény

CXV Ejtőernyős levente jelvény – változat (MNM Éremtár)

CXVI Ejtőernyős levente jelvény – változat (Magyar Szárnyak 1942. június 15. 13. o.)

190c

Ejtőernyős levente jelvény – miniatűr változat

Anyag: ezüstözött rézötövzet

Leírás: Kiterjesztett szárnyak között ejtőernyő-kupola, előterében emberi koponya és két, hegyével lefelé mutató, keresztbe fektetett tör, azokon kettős keresztre helyezett, „L” betűvel díszített, stilizált fenyőág. A szárnyak rajzolata zsinórmintát és flittereket imitál. Hátán a jelvénykép negatívja és ráforrasztott, függőleges tű. (Ezüstözése lekopott.)

Méret: 18×28,5 mm

HTM lt. sz.: 2004.239.1./É

191

Síző levente jelvény

Anyag: aranyozott rézötövzet, zománc

Leírás: Harántállású, plasztikus siléc, rajta domború háromszögű pajzs, amelynek zölddel szegélyezett vörös mezejében fehér-zöld levente kettős kereszt látható. Hátára a siléc tengelyében tűt és kampót forrasztottak.

Méret: 60×18 mm

Magángyűjtemény

192

Leánylevente jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, háromszögű pajzs alakú jelvény; az előlapon a pajzs zölddel szegélyezett vörös mezejében fehér-zöld levente kettős kereszt, középrészén kör alakú, fehér mezőben kézírásos „L” betű. A pajzs felső széléről két oldalt leereszkedő fehér szalagon „SZEBB JÖVŐT!” felirat.

Méret: 22×18,5 mm

Magángyűjtemény

193a

I. osztályú levente díszjelvény

Anyag: aranyozott, ezüstözött rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú jelvény; előlapján stilizált zöld babérágakkal díszített sötétkék gyűrűben fehér alapon sugárzó, aranyszínű napkorong, előtte ezüstsínű, jobbra néző, álló szárnyú, háromszögű pajzson ülő ragadozó madár, a pajzs zölddel szegélyezett vörös mezejében fehér-zöld levente kettős kereszt. A jelvény felső ívét „SZEBB JÖVŐT” feliratú, villás végű fehér szalag keretezi. Sima hátlapján két keskeny, függőleges, egymással átellenben, párhuzamosan elhelyezett rögzítő pánt van.

Viselés helye: a leventezubbony jobb felső zsebében középen, illetve polgári öltözékben a jobb mellen³¹⁵

Méret: 59×45 mm

HTM lt. sz.: 2004.89.1./É

CXVII Dr. Kokas Eszter, a levente-leányok országos vezetőnője jobb mellén I. osztályú levente díszjelvényt, bal mellén – feltehetően – levente-leány jelvényt visel. (Szebb jövőt! 1943. szeptember 11. 2. o.; A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 3.753/1943. eln. szám alatt bízta meg dr. Kokas Eszter egyetemi magántanár, testnevelésügyi tanácsost a levente-leányok országos vezetőnői tisztjének ellátásával.³¹⁶)

³¹⁵ Abzeichen der Levente-Jugend. Deutsche Uniformen-Zeitschrift. 1944/12. sz. 1944. december. 3. o.

³¹⁶ Budapesti Közlöny. Hivatalos lap. 1943/275. sz. 1943. december 5. 1. o.

193b

II. osztályú levente díszjelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú jelvény; előlapján stilizált zöld babérágakkal díszített, „SZEBB JÖVŐT ADJON ISTEN” feliratú fehér gyűrűben fekete alapon bronzszínű, kiterjesztett szárnyú, jobbra néző ragadozó madár, szárnyai között zölddel szegélyezett, vörös mezőben fehér-aranszszínű levente kettős keresztet ábrázoló háromszögű pajzs. Sima hátlapján két keskeny, függőleges, egymással átellenben, párhuzamosan elhelyezett rögzítő pánt van.

Viselés helye: a leventezubbony jobb felső zsebén középen, illetve polgári öltözékben a jobb mellen³¹⁷

Átmérő: 38 mm

HTM lt. sz.: 2004.294.1./É

193c

III. osztályú levente díszjelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú, áttört jelvény; előlapján stilizált zöld babérkoszorúban háromszögű pajzs, amelynek zölddel szegélyezett vörös mezejében fehér-zöld levente kettős kereszt van. A koszorú felső ívén, fehér szalagon „SZEBB JÖVŐT” felirat olvasható. Hátlapján két függőleges állású, egymással átellenben, párhuzamosan elhelyezett rögzítő pánt van, amelyek egyikébe a gyártó jelzését ütötték.

Készítő: kistétényi Walther E. éremverő és zománcjelvény készítő, Budapest IV. Petőfi Sándor u. 6.

Viselés helye: a leventezubbony jobb felső zsebén középen, illetve polgári öltözékben a jobb mellen³¹⁸

Méret: 36,8×33,9 mm

Magángyűjtemény

³¹⁷ Abzeichen der Levente-Jugend. Deutsche Uniformen-Zeitschrift. 1944/12. sz. 1944. december. 3. o.

³¹⁸ Abzeichen der Levente-Jugend. Deutsche Uniformen-Zeitschrift. 1944/12. sz. 1944. december. 3. o.

194

Levente díszjelvény (?)

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, háromszögű pajzs alakú gomblyukjelvény; az előlapon a pajzs zölddel szegélyezett vörös mezejében fehér-zöld levente kettős kereszt, a pajzs felső széléről két oldalt leereszkedő fehér szalagon „SZEBB JÖVŐT!” felirat. Háta sima, ráforrasztott függőleges gomblyuk-bújtató lappal.

Méret: 25×21 mm

HTM lt. sz.: 2004.247.1./É

195

Leventenevelő tiszti jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, ovális alakú jelvény; előlapján szalaggal átkötött tölgy- és babérkoszorúban hármassal halmon magyar Szent Koronával fedett háromszögű pajzs: zölddel szegélyezett vörös mezőben fehér-zöld levente kettős kereszt; hátlapján a jelvénykép negatívja, valamint két keskeny, függőleges, egymással átellenben, párhuzamosan elhelyezett rögzítő pánt van.

Viselés helye: a jobb felső zubbonyzseb közepén.

Átmérő: 53,5×40,5 mm

HTM lt. sz.: 4465/É

196a

Hadiárva leventejelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú gomblyukjelvény; előlapján fekete gyűrűben fehér alapon „APÁMAT ADTAM – A HAZÁÉRT” köriratban vörös és zöld színű levente kettős kereszt; sima felületű hátlapján függőleges gomblyuk-bújtató lap van.

Viselés helye: a leventezubbony és ing jobb felső zsebének közepén, illetve a köpeny jobb mellén; polgári ruhában a kabát bal gallérján a gomblyukban.

Átmérő: 22,5 mm

Magángyűjtemény

196b

Hadiárva leventejelvény – változat

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú gomblyukjelvény; előlapján fekete alapon „APÁMAT ADTAM – A HAZÁÉRT” köriratban vörös és zöld színű levente kettős kereszt; sima felületű hátlapján függőleges gomblyuk-bújtató lap van.

Viselés helye: a leventezubbony és ing jobb felső zsebének közepén, illetve a köpeny jobb mellén; polgári ruhában a kabát bal gallérján a gomblyukban.

Átmérő: 22,4 mm

Magángyűjtemény

197

Az I. hadtest ifjúsvezető-képző 8. Hunyadi csapata jelvénye

Anyag: szürkefém

Leírás: Enyhén domború, kör alakú szürkefém jelvény; előlapján „I. HADTEST IFJÚVEZETŐKÉPZŐ – 8. HUNYADI CSAPATA” köriratban „NÁNDORFEHÉRVÁR” feliratú harang, előtte két keresztbe fektetett, hegyével felfelé mutató szablya. Hátlapjára függőleges tűt forrasztottak.

Átmérő: 30,2 mm

Magángyűjtemény

198

Levente sportjelvény

Anyag: szürkefém

Leírás: Kör alakú szürkefém jelvény; előlapján „KÜZDŐKÉ A SZEBB JÖVŐ” köriratú gyűrűben jobbra forduló férfi arcképe, fején nyitott babérkoszorú. Alul háromszögű pajzsban levente kettős kereszt, a pajzs két oldalán villásvégű szalag és két-két stilizált babérkoszorú. Jobbra „P. BAK” jelzés.

Átmérő: 38,1 mm

Magángyűjtemény

199

Süss gyár leventejelvénye

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény; előlapján „A FELVIDÉKNEK A SÜSS GYÁR LEVENTÉI” köriratos fehér gyűrűben, arany mezőben, zöld túlevélalapon „L” betű, alatta ötszirmú kék virág látható.

Átmérő: 22 mm

Magángyűjtemény

200

Budai leventejelvény

Anyag: ezüstözött rézötvözet

Leírás: Enyhén domború, kör alakú jelvény; előlapján „BAJTÁRSI SZERETETTEL A BUDAI LEVENTÉK” köriratban hármassal koronázott, kiemelkedő középső részén talpas kettős kereszt, két oldalán megosztva „1938 – XII. 6.” dátum.

Átmérő: 21,5 mm

Magángyűjtemény

201

Levente síbajnokság jelvénye

Anyag: rézötvözet

Leírás: Kör alakú, préselt lemezjelvény; előlapján „LEVENTE SIBAJNOKSÁG 1941 – MÁTRAHÁZA” köriratban síugró alakja látható.

Átmérő: 35,8 mm

Magángyűjtemény

202

Mátyás király sportév jelvény

Anyag: bronzolt szürkefém

Leírás: Alsó és felső oldalán lekerekített, négyszögletes, bronzszínű gomblyukjelvény; előlapján tölgylevéllel díszített keretben Hunyadi Mátyás jobbra néző portréja alatt

„MÁTYÁS KIRÁLY / SPORTÉV / 1943” felirat, alatta Mátyás-kori magyar címer. A portré mellett „ARATÓ” jelzés. Sima felületű hátlapján függőleges gomblyuk-bújtató lap van.

Méret: 30,5×15,5 mm

HTM lt. sz.: 2006.31.1./É

203

Országos levente verseny jelvény

Anyag: aranyozott rézötvözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú jelvény; „ORSZÁGOS LEVENTE VERSENY” feliratú fehér szalaggal övezett háromszögű pajzs, amely zölddel szegélyezett vörös mezőben fehér-zöld levente kettős keresztet ábrázol. Háttérében kék mezőben fent „1943” évszám. A pajzsot alulról két, szalaggal összekötött babérág övezi.

Méret: 26,6×22,3 mm

Magángyűjtemény

204a

IX. Nemzetközi Balatoni Sporthét jelvény

Az 1943. szeptember 3-tól 8-ig tartó IX. Nemzetközi Balatoni Sporthét szervezője és rendezője a magyar leventemozgalom volt.³¹⁹

Anyag: préselt szürkefém

Leírás: Háromszögű pajzs alakú, sötétszürke gomblyukjelvény; előlapján növényi dísszel keretezett „1943” évszám és ívelt, „IX. BALATONI SPORTHÉT” feliratú sáv alatt balatoni látkép vitorlásokkal és a tóparton jobbra haladó kerékpárossal és motorkerékpárossal. Alul háromszögű pajzsban levente kettős kereszt, a pajzs csúcsát növényi díszítés övezi. A kép alján „NF” jelzés. Hátára függőleges gomblyuk-bújtató lapot forrasztottak.

Méret: 30,5×22 mm

HTM lt. sz.: 2006.32.1./É

³¹⁹ Magyar Szárnyak. 1943/18. sz. 1943. szeptember 15. 12. o.

204b

IX. Nemzetközi Balatoni Sporthét jelvény – változat

Anyag: préselt szürkefém

Leírás: Háromszögű pajzs alakú, sötétszürke gomblyukjelvény; előlapján növényi dísszel keretezett „1943” évszám és ívelt, „IX. BALATONI SPORTHÉT” feliratú sáv alatt balatoni látkép vitorlásokkal és a tóparton jobbra haladó kerékpárossal és motorkerékpárossal. Alul háromszögű pajzsban levante kettős kereszt, a pajzs csúcsát növényi díszítés övezi. A pajzs fölött „MASCHEFSZKY” felirat. Háta sima, alul beütött „LUDVIG” jelzés. (Festett pajzssal is ismert.)

Készítő: Ludvig József éremverő műintézet és bronzműárugyár, Budapest VIII. Thék Endre u. 18.

Méret: 69,5×51,6 mm

Magángyűjtemény

205

Szent László sportév jelvény

Anyag: rézötözet

Leírás: Kör alakú, bronzszínű gomblyukjelvény; előlapján „SZENT LÁSZLÓ – SPORT ÉV 1944” megosztott köriratban Szent László mellképe, feje körül dicsfény, jobb oldalán kettős keresztet ábrázoló, bal oldalán hárompólyás háromszögű címerpajzs, alul tölgylevél-díszítés. Sima felületű hátlapjára függőleges gomblyuk-bújtató lapot forrasztottak.

Átmérő: 15,5 mm

HTM lt. sz.: 10078/É

206a

Országos levante verseny jelvény

Anyag: aranyozott rézötözet, zománc

Leírás: Domború, kör alakú gomblyukjelvény; előlapján kék mezőben, „1944” feliratú fehér, villásvégű szalag alatt zölddel szegélyezett vörös mezőben fehér-zöld levante kettős keresztet ábrázoló háromszögű pajzs által részben takart háromszögű pajzson vörös mezőben három ezüstpólya látható. A két pajzsot alulról „ORSZÁGOS LEVENTE VERSENY” körirat övezi. A jelvény hátán függőleges gomblyuk-bújtató lap van.

Átmérő: 21,2 mm

Magángyűjtemény

206b

Országos levente verseny jelvény – változat

Anyag: szürkefém

Leírás: Domború, kör alakú gomblyukjelvény; előlapján „1944” feliratú, villásvégű szalag alatt levente kettős keresztet ábrázoló háromszögű pajzs által részben takart hárompólyás háromszögű pajzs látható. A két pajzsot alulról „ORSZÁGOS LEVENTE VERSENY” körirat övezi. Hátán függőleges gomblyuk-bújtató lap van.

Átmérő: 22,5 mm

HTM lt. sz.: 2006.33.1./É

207

Ismeretlen „szárnyas” leventejelvény

Anyag: szürkefém

Leírás: Préselt lemezjelvény; előlapján levente kettős keresztet ábrázoló háromszögű pajzs fölött stilizált szárny látható. Hátán függőleges tű van.

Méret: 33×39 mm

Magángyűjtemény

208

Ismeretlen leventejelvény

Anyag: aranyozott szürkefém, zománc

Leírás: Két függőleges állású gabonakalászra helyezett levente kettős keresztet ábrázoló háromszögű pajzs.

Méret: 42,1×22,7 mm

Magángyűjtemény

A témával kapcsolatos irodalom válogatott jegyzéke

Büki Ferenc: A Magyar Királyi Honvédség ejtőernyős-jelvényei. Az Érem 1978/2. sz. 36–37. o.

Csizik Zoltán: Magyar repülőszázadok és századjelvényeik 1933–1945. Opus, Pécs, 2006.

Illésfalvi Péter: Vadász- és hegyicsapatok megkülönböztető jelzései 1867-től napjainkig. In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 4. Budapest, 2000. 165–175. o.

Leistungs-Ehrenabzeichen der österreichisch-ungarischen Armee. (Katalógus) H. n., é. n.

Makai Ágnes: Páncélos jelvények a magyar királyi honvédségnél. Militaria Modell Magazin 1991/1. sz. 26–29. o.

Rainer Pál: Risztics János tiszthelyettes tábori pilóta jelvénye. In: Torbágyi Melinda (szerk.): A numizmatika és a társtudományok VI. Konferencia Székesfehérváron, 2004. szeptember 24-26. Székesfehérvár, 2007. 185-199. o.

Sallay Gergely Pál: A 3. (finnszágai) téli harc-tanfolyam emlékjelvénye, 1942. Az Érem 2007/1. sz. 41–43. o.

Sallay Gergely Pál: A magyar 1. tábori páncélos hadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvénye. Jelvényviselési problémák a m. kir. Honvédségben a második világháború idején. Hadtörténelmi Közlemények 2005/1–2. sz. 215–231. o.

Sallay Gergely Pál: A Magyar Királyi Honvédség és a leventemozgalom jelvényeinek rendszere, 1938–1945. Hadtörténelmi Közlemények 2008/1. sz. 39–67. o.

Sallay Gergely Pál: A magyar királyi honvédség teljesítményjelvényei, 1944–1945. Numizmatikai Közlöny 2005–2006. 141–152. o.

Sallay Gergely Pál: A m. kir. 52. honvéd gyalogezred alakulatjelvénye (1942). Az Érem 2006/1. sz. 25–26. o.

Sallay Gergely Pál: Ejtőernyős ügyességi és csapatjelvények Magyarországon, 1939–1945. Numizmatikai Közlöny 2003–2004. 131–139. o.

Sallay Gergely Pál: Magyar ejtőernyős ügyességi jelvények adományozása német tiszteteknek 1941-ben. Az Érem 2005/2. sz. 26–29. o.

Sallay Gergely Pál: Magyar katonai jelvények a második világháborúban. In: Ravasz István (szerk.): „...és újfent hadiidők!” (Avagy: a „boldog békeidők” nem térnek vissza) 1939–1945. Budapest, 2005. 321–324. o.

Sőregi Zoltán: Teljesítményjelvények a Magyar Királyi Honvédségnél 1944–45-ben. Haditechnika 2005/5. sz. 84–86. o.

Szakály Sándor: A magyar tábori csendőrség. Budapest, 1990. 98–107. o.

Tálas Géza – Zeidler Sándor: Magyar pilóta és ejtőernyős jelvények. I. rész. Az Érem 1982/2. sz. 43–46. o.

Tálas Géza – Zeidler Sándor: Magyar pilóta és ejtőernyős jelvények. II. rész. Az Érem 1983/1. sz. 46–48. o.

Tóth László (szerk.): A Magyar Királyi Honvédség egyenruhái 1926-1945. Huniform, Budapest, 2007.

Varga László: A magyar katonai ejtőernyőzés első jelvényei. Haditechnika 2000/3. sz. 46–53. o.

Zeidler Sándor: Ejtőernyős jelvények a M. Kir. Honvédségben 1940–1945. Militaria Modell Magazin 1992/1. sz. 16–17. o.

Zeidler Sándor: Hadi repülő és ejtőernyős jelvények 1910–1990. Szabó Ottó és Zeidler Sándor kiállítása. (Katalógus) Veszprém, 1990.

Egyéb könyvészeti források

Budapesti Közlöny 1938–1944

Honvédségi Közlöny (Honvédségi Rendeletek) 1925–1945

Magyar Katonai Szemle 1942–1943

Magyar Katonaújság 1938–1944

Magyar Szárnyak 1940–1944

Szebb Jövőt! 1943

Levéltári források

HM HIM Hadtörténelmi Levéltár

- HM Elnökség, Elnöki B. osztály, 2. r. osztály, 14. osztály
- Vkf. 1. osztály
- M. kir. 10. honvéd gyaloghadosztály
- M. kir. 1. huszár hadosztály harcfejelem-biztosító törzs
- M. kir. 101. vadászrepülő ezredparancsnokság
- Tanulmánygyűjtemény

HM HIM Központi Irattár Legénységi és Tiszti személyi anyaggyűjtők